

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het moment van de Fatah: Een geschiedenis van Nederlandse bekeerlingen tot de islam (1950-2024)

El Arrag, Nidal

Citation

El Arrag, N. (2025). *Het moment van de Fatah: Een geschiedenis van Nederlandse bekeerlingen tot de islam (1950-2024)*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4257175>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Universiteit
Leiden

Het moment van de Fatah

Een geschiedenis van Nederlandse bekeerlingen tot de islam (1950-2024)

Naam: Nidal el Arrag

Studentnummer: s2645262

Scriptiebegeleidster: Prof. Dr. Marlou Schrover

Scriptie: Cities Migration and Global Interdependence

20EC

Aantal woorden: 18.028

“De Islam verafschuwt het kwaad en staat niet toe dat anderen onrecht wordt aangedaan. Integendeel, zij spoort aan tot een vreedzaam samenleven met medemensen, dieren en zelfs de kleinste wezens.

Samenvattend wensen wij degenen die tot de Islam zijn toegetreden alle goeds toe. Wij hopen dat zij een bron van barmhartigheid zullen zijn voor Nederland. Voor degenen die de Islam niet hebben omarmd, bidden wij om leiding voor hen.

Wij hopen dat moslims en niet-moslims elkaar in deze samenleving te allen tijde met wederzijds respect zullen blijven benaderen.”

-Sheikh Al Jama'a Khammar al Bakkali (interview)

Inhoud

Inhoud

Inhoud.....	3
Inleiding	5
1.2 Theorie.....	5
1.2.1 Religious Market Theory.....	5
1.2.2 Allievi's categorisatie	6
1.3 Historiografie	7
1.4 Terminologie.....	9
1.4.1 Bekeerling	9
1.4.2 Eerste en tweede generatie	9
1.4.3 Salafisme	9
1.4.4 Moskee typering.....	10
1.4.5 Reactive religiosity.....	10
1.4.6. Physical islam en Virtual islam.....	11
1.5 Materiaal en Methode.....	11
1.5.1 Moskee-archieven	11
1.5.2 Overige aantal indicatoren	12
1.5.3. Expertinterviews.....	12
1.5.4 Structuur	17
Hoofdstuk 2: Historisch overzicht.....	19
2.2 De eerste bekeerlingen op Nederlandse grond	20
2.3 De islam van de gastarbeiders.....	21
2.4 Beeldvormingen over de islam in Nederland	23
Hoofdstuk 3: 1950-2001.....	26
3.1 De pioniers.....	26
3.2 Gastarbeiders en bekeerlingen.....	27
3.3 Grondleggers van de Nederlandse <i>Dawah</i>	29
3.4 Onzichtbare moslims	30
3.5 Conclusie.....	31
4.1 Toenemende aantallen.....	31
4.2 Een veranderende groep	34
4.3 Nieuwe en oude motieven	35
4.4 Conclusie.....	38
5.1 Een sterke groei	39
5.2 De nieuwe groep in beeld.....	41
5.3 Motieven van de nieuwe groep.....	43
5.4 Conclusie.....	49

Hoofdstuk 6: Conclusie.....	49
Literatuur en bronnen	51
Literatuur	51
Digitale bronnen	54
Bijlage 1: Moskee Soennah archief.....	57
Bijlage 3: Moskee vragen.....	59
Bijlage 4: toename bekeerlingen.....	62
Bijlage 5: Expertvragen.....	63
Vraag Abu Anass over lage opleidingsniveau bekeerlingen	63
Bijlage 6: Enquête	64

Inleiding

Wanneer de islam ter sprake komt, wordt vaak een verband gelegd met gemeenschappen zoals Turken, Marokkanen en nieuwere groepen in Nederland, waaronder Syriërs. Een andere groep die de laatste jaren steeds meer aandacht krijgt, zijn de bekeerlingen tot de islam. Dit is niet verrassend, aangezien deze groep steeds zichtbaarder wordt in de samenleving. Met name in de afgelopen decennia jaar is er veel over hen gesproken en geschreven. Deze zichtbaarheid wordt mede versterkt door het bekeren van bekende influencers. In documentaires en nieuwsartikelen wordt vaak gesproken over een significante toename van het aantal bekeerlingen tot de islam. Deze toename wordt vervolgens in diezelfde producties gepresenteerd en verklaard.¹ Dit onderzoek zal niet alleen deze vermeende groei analyseren, maar ook een verklaring zoeken die verder reikt dan de gebruikelijke bekeringsverhalen en narratieve. Dit zal worden gedaan aan de hand van de volgende hoofdvraag; *Waarom neemt het aantal bekeerlingen tot de islam in Nederland toe tussen 1950-2024?* Om een antwoord te geven moet dit onderzoek twee zaken onderzoeken. Allereerst moet gekeken worden of er daadwerkelijk een groei is en hoe deze vorm krijgt. Ten slotte moet er worden gekeken wat bekeerlingen tot de islam trekt om deze toename vorm te geven.

1.2 Theorie

In dit onderzoek wordt gekeken naar de toename van het aantal bekeerlingen tot de islam in Nederland. Hiervoor wordt gekeken naar de motieven van bekeerlingen. Vanaf de jaren tachtig werd er steeds meer over dit onderwerp geschreven. Voor dit onderzoek zijn vooral de theorieën over waarom mensen zich bekeerden belangrijk. In wat volgt worden twee theorieën kort besproken.

1.2.1 Religious Market Theory

De Amerikaanse sociologen William Brainbridge en Rodney Stark presenteerden de *Religious Market Theory*, die later verder uitgewerkt werd door Laurence Lannaconne, als een tegenwicht tegen de *secularization theory*.² De Religious Market Theory richt zich op de individuele keuze van de bekeerling om zich tot een religie te wenden. Volgens deze theorie biedt de samenleving verschillende religies en ideologieën aan. Deze religies staan tegenover elkaar en concurreren om nieuwe aanhangers te winnen. Wat een religie te bieden heeft, kent meerdere dimensies, zoals theologische, sociale, spirituele en structurele aspecten. Het individu kiest vervolgens de religie of ideologie die het beste bij hem past. Een belangrijke ontwikkeling die dit mogelijk maakt, is de toenemende individualisering in het Westen. De Duitse professor kerkgeschiedenis Gabriele

¹ <https://nos.nl/artikel/2490669-moskeeen-zien-meer-jonge-bekeerlingen-en-islam-geinteresseerden>, geraadpleegd op 17-05-2025. Opnieuw bekeert oud-PVV'er zich tot islam: "Opsteker voor de gemeenschap" <https://www.gelderlander.nl/politiek/opnieuw-bekeert-oud-pvver-zich-tot-islam-opsteker-voor-degemeenschap~afc8aae8/>, Geraadpleegd op 19-06-2025. 'Mijn bekering tot de islam maakt mij geen ander mens', <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/03/26/mijn-bekering-tot-de-islam-maakt-mij-geen-ander-mensa4194280>, Geraadpleegd op 23-06-2025. Geboren moslims in de leer bij westerse bekeerlingen, <https://www.trouw.nl/voorpagina/geboren-moslims-in-de-leer-bij-westerse-bekeerlingen~b569b5eb>, Geraadpleegd op 23-06-2025. Nederlandse jonge meiden bekeren zich tot de islam: 'Ik was bang dat ze zou radicaliseren', <https://dit.eo.nl/artikel/islam-nederlandse-jongeren-meiden-bekeren-tiktok>, Geraadpleegd op 23-06-2025.

² Laurence R. Lannaconne, 'Religious Practice: A Human Capital Approach', *Journal for the scientific study of religion* 29 (1990) 297-314. Rodney Stark, en William Sims Bainbridge, *A theory of religion* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press 1996).

Hofmann wijst erop dat mensen in Europa steeds meer hun eigen levensbeschouwing zelf kunnen kiezen, zonder tegengehouden te worden door hun omgeving.³

Voor dit onderzoek is de Religious Market Theory relevant, aangezien deze een mogelijke verklaring biedt voor de toename van bekeringen tot de islam in Nederland. Sinds de jaren vijftig is zichtbaar dat de 'marktpositie' van de islam geleidelijk verandert en verbetert. Uit dit onderzoek zal blijken dat de Religious Market Theory een sterk en bruikbaar theoretisch model vormt. De ontwikkeling van islamitische bekeerlingen weerspiegelt deze theorie.

1.2.2 Allievi's categorisatie

Vanaf het einde van de twintigste eeuw verschenen er steeds meer publicaties over bekeerlingen tot de islam. Een van de eerste wetenschappelijke bijdragen op dit gebied is geschreven door de Italiaanse socioloog Stefano Allievi.⁴ In zijn werk onderscheidt Allievi twee categorieën van motieven om zich tot de islam te bekeren: relationele en rationele bekeerlingen. Relationele bekeerlingen komen in contact met de islam via sociale netwerken, zoals huwelijk, vriendschappen of werkrelaties. Rationele bekeerlingen daarentegen vinden hun weg naar de islam op basis van zelfstandig onderzoek.⁵ Verder Allievi deelt rationeel op in spiritueel, intellectueel en politiek. Een aanzienlijk aantal bekeerlingen vindt in de islam via het soefisme spiritualiteit, waarnaar ze eerder opzoek zijn geweest. Voorbeelden hiervan zijn de Amerikaanse zanger Cat Stevens, de theoloog sheikh dr. Hamza Yusuf en in Nederland theoloog prof. dr. Abdulwahid van Bommel.⁶ Daarnaast kan bekering ook voorkomen na een intellectuele zoektocht. Hiervan zijn de Britse theoloog Paul Williams en de Nederlandse oud-politicus Joram van Klaveren een voorbeeld van.⁷ Tot slot kunnen politieke factoren ervoor zorgen dat iemand bekeert.⁸ Politieke bekeringen doen zich bijvoorbeeld voor wanneer een oorlog waarbij moslims betrokken zijn, het bekeringsproces van een individu in gang zet. De benadering van Allievi resulteert echter in een schematische indeling van bekeerlingen, waarbij weinig ruimte is voor overlap of dynamiek tussen de categorieën.

Dit onderzoek betoogt dat Allievi's drie categorieën onvoldoende zijn om het bekeerproces volledig te verklaren. Door de aanzienlijke overlap tussen motieven is een strikte categorisering problematisch. Factoren zoals 'contact met de religieuze gemeenschap' komen niet uitsluitend voor bij relationele bekeerlingen, maar bij vrijwel alle. Bovendien bestaan er motieven die buiten Allievi's indeling vallen, zoals maatschappelijke overwegingen of persoonlijke omstandigheden, zoals depressie.⁹ Dit onderzoek zal wijzen op de uiteenlopende factoren die leiden tot een bekering.

³ Lewis R. Rambo, en Charles E. Farhadian ed., *The Oxford handbook of religious conversion* (New York: Oxford University Press 2014), 670-675.

⁴ Stefano Allievi, *Les convertis à l'islam : les nouveaux musulmans d'Europe* (Paris: l'Harmattan 1998).

⁵ Karin van Nieuwkerk, *Women embracing Islam : gender and conversion in the West* (1st ed.; Austin: University of Texas Press 2006).

⁶ Abdulwahid van Bommel: Abdulwahid van Bommel https://np0.nl/start/video/abdulwahid-van-bommel_1, geraadpleegd 18-06-2025. Cat Stevens: Yusuf Islam (Cat Stevens) • Interview (Religion/Music/Politics) • 1994, <https://www.youtube.com/watch?v=VOfnW3y5OhM>, geraadpleegd 18-06-2025. Hamza Yusuf: The Life of Hamza Yusuf, https://www.youtube.com/watch?v=vECX38CB_XE, geraadpleegd 18-06-2025.

⁷ Paul Williams: Journey to Islam | Paul Williams of Blogging Theology, https://www.youtube.com/watch?v=U_5i7lQJaAI, geraadpleegd 18-06-2025. Joram van Klaveren: Ex-PVV'er Joram van Klaveren bekeerd tot de Islam!, <https://www.youtube.com/watch?v=zE4mXNWzOuA>, geraadpleegd 18-06-2025. Boek Joram van Klaveren: Joram van Klaveren, *Afvallige Van christendom naar islam in tijden van secularisatie en terreur* (Den Haag: 't Kennishuys 2019).

⁸ Idem, 7.

⁹ Marion van San, 'Lost Souls Searching for Answers?: Belgian and Dutch Converts Joining the Islamic State', *Perspectives on terrorism* (Lowell) 9 (2015) 47-56.

1.3 Historiografie

Omstreeks 2000 verschenen de eerste Nederlandse publicaties over bekeerlingen. In 1999 kwam het werk van de Nederlandse historicus en journalist Ton Crijnen uit waarvoor hij veertien bekeerlingen interviewt.¹⁰ De interviews in het onderzoek van Crijnen zijn weliswaar te koppelen aan bestaande theorieën en concepten, maar hij kiest ervoor deze verbanden niet expliciet te maken en presenteert de interviews beschrijvend. In hetzelfde jaar verschijnt aan de Universiteit Leiden een dissertatie van islamoloog Ghārīb Muḥammad Abū Zayd Khalil over bekeerlingen, waarin eveneens interviews worden gebruikt. Dit onderzoek benadrukt dat bekering doorgaans het resultaat is van een samenspel van verschillende factoren: psychologische, religieuze en sociologische.¹¹ Deze twee onderzoeken hebben de toon van het bekeerlingenonderzoek in Nederland gezet, waarbij vrijwel elk onderzoek tot de dag van vandaag enkele bekeerlinginterviews bevat. Deze methode heeft de valkuil van het bekering narratief, waarbij bekeerlingen jaren na hun bekering een narratief opstellen vanuit hun huidige denkwijze. Khalil wijst op de motieven van bekeerlingen, maar hij categoriseert de groep nog nergens en geeft hij ook geen beeld van de omvang van de groep. Hij zegt alleen dat het meer vrouwen zijn dan mannen.¹²

De eerste die haar onderzoeken daadwerkelijk begon te koppelen aan de concepten en theorieën van de twintigste eeuw was de Nederlandse antropoloog Karin van Nieuwkerk.¹³ Zij volgt de lijn van andere Europese academici, die ook in deze periode over bekeerlingen schrijven, maar richt zich op Europese vrouwen die zich tot de islam bekeren.¹⁴ Aan het eind van de twintigste eeuw neemt het aantal onderzoeken naar Nederlandse bekeerlingen aanzienlijk toe. In navolging van Van Nieuwkerk verschijnt in 2020 een studie gericht op bekeerde Nederlandse vrouwen. Dit onderzoek hanteert dezelfde methodologische aanpak als Van Nieuwkerk, maar onderscheidt zich door de nadruk te leggen op het narratief. Waar Van Nieuwkerk afstand bewaart tot de persoonlijke verhalen van bekeerlingen, richt dit onderzoek zich juist op de wijze waarop deze verhalen door bekeerlingen zelf worden beleefd en van betekenis worden voorzien.¹⁵

In 2021 verschijnt een artikel van antropologe Vanessa Vroon-Najem en Annelies Moors over bekeerde Nederlandse vrouwen die verhuizen naar islamitische landen, omdat zij daar hun geloof beter kunnen beleven. Aan de hand van interviews met bekeerde vrouwen portretteert dit artikel een breuk tussen de identiteit voor en na de bekering.¹⁵ Dit staat in contrast met de conclusie van Van Nieuwkerk, die stelt dat bekering doorgaans geen radicale breuk betekent. De bevindingen zijn echter goed te verklaren doordat de betreffende respondenten allen naar het buitenland zijn verhuisd, en daarmee een specifieke subgroep binnen de bredere groep bekeerlingen vormen. De continuïteit tussen het leven voor en na de bekering wordt benadrukt in het artikel van Eva Midden uit 2023. Aan de hand van literatuur laat zij zien dat bekeerlingen vaak kiezen voor een religie die het

¹⁰ Ton Crijnen, *Nieuwe moslims : veertien portretten van Nederlandse en Vlaamse moslims* (Amsterdam: Bulaag 1999).

¹¹ Ghārīb Muḥammad Abū Zayd Khalil, *Conversion to Islam in the Netherlands : motivations of Dutch people to convert to Islam* (S.l: s.n.] 1999), 4-9.

¹² Idem, aldaar 1.

¹³ Van Nieuwkerk, *Women Embracing Islam*.

¹⁴ Zie hiervoor: Anna Mansson-McGinty, *Becoming Muslim : Western women's conversions to Islam* (New York: Palgrave Macmillan 2006). Gabriele Hofmann, *Muslimin werden : Frauen in Deutschland konvertieren zum Islam* (Frankfurt: Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie 1997). Karin van Nieuwkerk, *Women embracing Islam : gender and conversion in the West* (1st ed.; Austin: University of Texas Press 2006).¹⁵ Bat Sheva Hass, Being a 'White Muslima' in the Netherlands Ethnicity, Friendships and Relationships—The Dutch Conversion Narrative, *Religions* 11 (2020) 1-32.

¹⁵ Vanessa Vroon-Najem, en Annelies Moors, 'Making Hijra': mobility, religion and the everyday in the lives of women converts to Islam in the Netherlands'. *Contemporary Islam* 15 (2021) 35-55.

beste aansluit bij hun persoonlijke achtergrond en overtuigingen. Deze redenering sluit nauw aan bij de Religious Market Theory.¹⁶

Een ander perspectief van waaruit bekeerlingen in Nederland zijn bestudeerd, betreft artikelen over extremisme en fundamentalisme. Deze onderzoeken richten zich op een kleine, selecte groep bekeerlingen die zich aansluit bij de radicale islam. Een belangrijk voorbeeld hiervan zijn twee studies van criminoloog Fiore Geelhoed. In haar werk onderzoekt zij moslimfundamentalisme onder bekeerlingen, waarbij zij gebruikmaakt van interviews om inzicht te krijgen in hun motieven en belevingen.¹⁷ Radicale bekeerlingen komen ook aan bod in studies over de radicale islam, al vervullen zij daarin zelden een centrale rol. In de meeste gevallen worden zij slechts zijdelings genoemd of kort besproken, zonder diepgaande analyse van hun specifieke positie binnen het bredere radicaliseringsproces.¹⁸

Tot slot vormen bekeerlingen een populair onderwerp voor scripties. In 2007 verscheen aan de Radboud Universiteit een van de eerste scripties die zich specifiek richtte op mannelijke bekeerlingen.¹⁹ In hetzelfde jaar verscheen ook de masterscriptie van Vroon-Najem. Hoewel haar onderzoek methodologisch sterk overeenkomt met de eerdergenoemde scriptie – beide maken gebruik van dezelfde interviewmethode – richt zij zich op vrouwelijke bekeerlingen.²⁰ Dit werk breidt zij later uit in haar dissertatie, waarbij ze een vergelijkbare methode hanteert.²¹ Andere scripties volgen dezelfde trend en richten zich op een klein deel van de bekeerlingengroep aan de hand van interviews.²²

Wat in de bestaande literatuur ontbreekt, is een samenhangende en doorlopende geschiedenis van bekeringen tot de islam in Nederland. Veel studies behandelen slechts fragmenten van deze ontwikkeling of laten perioden geheel onbesproken. Dit onderzoek beoogt dit te corrigeren door elke periode afzonderlijk te belichten, waardoor continuïteit en veranderingen in motieven en context zichtbaar worden. Daarnaast richt het onderzoek zich op de interne diversiteit onder bekeerlingen. Waar eerdere studies vooral focussen op autochtone Nederlandse vrouwen, is hier ook aandacht voor mannelijke bekeerlingen en de etnisch-culturele pluriformiteit die deze groep kenmerkt. Dit biedt ruimte voor een kritische reflectie op Allievi's driedeling van bekeerlingstypen. Verder wordt aandacht besteed aan een relatief nieuwe groep: minderjarige bekeerlingen. Tot slot onderzoekt dit project of het aantal bekeerlingen daadwerkelijk toeneemt. Waar doorgaans slechts veronderstellingen worden gedaan, zal dit onderzoek een nieuwe schatting geven van het jaarlijkse aantal bekeringen en nagaan of er sprake is van een stijgende trend.

¹⁶ Eva Midden, 'Rethinking 'Dutchness': Learning from the intersections between religion, gender and national identity after conversion to Islam. *Social Compass* 65 (2018) 684-700.

¹⁷ Fiore Geelhoed, R. Staring en B.W Schuurman, 'Understanding Dutch converts to Islam: On turbulent trajectories and (non-) involvement in jihadist movements' (2019). Fiore Geelhoed, *Striving for Allah : purification and resistance among fundamentalist Muslims in the Netherlands* (Den Haag: Eleven International Publishing 2014).

¹⁸ De gewelddadige jihad in Nederland: Actuele trends in de islamistisch-terroristische dreiging, https://www.aivd.nl/binaries/aivd_nl/documenten/publicaties/2006/03/30/de-gewelddadige-jihad-in-nederland/degewelddadigejihadinnederland2006.pdf, geraadpleegd 30-05-2025.

¹⁹ Robert Teune, *New Muslims on Dutch Grounds. A Study on Religious Transition to Islam by Native Dutch Converts* (Amsterdam 2007).

²⁰ Vanessa Eleonoor Vroon-Najem, *Pushing the Limits of Dutchness. Agency and Change in the Context of Female Conversion to Islam* (Amsterdam 2007).

²¹ Vanessa Eleonoor Vroon-Najem, *Sisters in Islam. Women's conversion and the politics of belonging: A Dutch case study* (Amsterdam 2014).

²² Céline Maessen, *Hoge Hakken en Hoofddoeken: Waarom Nederlandse vrouwen zich bekeren tot de islam* (Amsterdam 2011). Daphne van den Bogaert, "Ik ben rustiger geworden": Een onderzoek naar Nederlandse vrouwen die zich bekeren tot de Islam (Utrecht 2016).

1.4 Terminologie

1.4.1 Bekeerling

De term bekeren is een term die uit de christelijke traditie komt.²³ In Bijbelvertalingen is bekeren de vertaling van het Griekse woord *metanoein*, wat van gedachte veranderen betekent.²⁴ Mensen die tot de islam toetreden zijn niet altijd tevreden met de term ‘bekeerling’. Welke benaming zij passend vinden, verschilt per individu. Sommigen hebben geen bezwaar tegen ‘bekeerling’, terwijl anderen de voorkeur geven aan termen als ‘terugkeerling’, ‘tot de islam getreden’ of ‘nieuwe moslim’.²⁵ Met name onder predikers is de term terugkeerling gangbaar.²⁶ Voor dit onderzoek wordt de algemene term ‘bekeerling’ gebruikt. Hiermee sluit het onderzoek aan bij de terminologie die in de wetenschappelijke literatuur en in het bredere maatschappelijke discours gebruikelijk is.

1.4.2 Eerste en tweede generatie

Evenals bij de term ‘bekeerling’ bestaat er discussie over het gebruik van de aanduidingen ‘eerste generatie’ en ‘tweede generatie’ in relatie tot gastarbeiders en hun nakomelingen. Het gebruik van deze termen benadrukt voortdurend de vermeende vreemde afkomst van deze groepen.²⁷ Sociale historica Nadia Bouras concludeert dat de termen ‘eerste generatie’ en ‘tweede generatie’ externe constructies zijn, die niet door Nederlandse moslims zelf zijn gekozen, maar hen zijn opgelegd.²⁸ Het gebruik van de term ‘generatie’ in verwijzing naar deze groep werkt stigmatiserend, omdat het suggereert dat deze gemeenschap nog altijd niet volledig tot de samenleving behoort.²⁹ Deze termen benadrukken erfelijk vreemdelingschap, maar worden in dit onderzoek toch gebruikt vanwege het ontbreken van praktische alternatieven. Ook de term ‘autochtoon’—iemand van wie beide ouders in Nederland zijn geboren—wordt gehanteerd omwille van de leesbaarheid, aangezien omschrijvingen als ‘Nederlanders met een migratieachtergrond’ minder praktisch zijn.

1.4.3 Salafisme

De term *salafisme* is uiterst controversieel en laat zich niet eenvoudig in één alinea vatten. De betekenissen variëren sterk, van een algemene aanduiding voor orthodoxe moslims tot een negatieve kwalificatie zoals ‘fundamentalist’. Letterlijk verwijst de term naar iemand die de *salaf* volgt — de eerste drie generaties moslims. Deze betekenis kwam ook tot uitdrukking in een toespraak van de voormalige burgemeester van Rotterdam Abou Taleb, die opmerkte: “Elke moslim is een beetje salafist.”³⁰ Het begrip hoeft in principe geen negatieve connotatie te dragen. Zoals christenen Jezus (عليه السلام) als voorbeeld nemen, beschouwen moslims de profeet Mohammed (ﷺ) en de eerste drie generaties (رضي الله عنهم) als hun voorbeeld.

Historici herleiden het moderne begrip *salafisme* tot een negentiende-eeuwse hervormingsbeweging, geleid door figuren als Muhammad ‘Abduh en Rashid Rida. Deze beweging —

²³ Van Nieuwkerk, K. Ed., *Moving in and out of Islam* (Austin: University of Texas Press 2018), 27.

²⁴ Beking uitgelegd in het Hebreeuws en Grieks, <https://www.derekprince.nl/overdenkingen/bekinguitgelegd-vanuit-het-grieks-en-hebreeuws/>, geraadpleegd op 27-05-2025.

²⁵ Van Nieuwkerk, *Moving in and out of Islam*, 29.

²⁶ Convert or revert how does it matter, <https://aboutislam.net/reading-islam/living-islam/convert-or-reverthow-does-it-matter/>, geraadpleegd 27-05-2025.

²⁷ Nadia Fadil, ‘The Anthropology of Islam in Europe: A Double Epistemological Impasse’, *Annual review of anthropology* 48 (2019) 117-132. Willem Schinkel, *Denken in een tijd van sociale hypochondrie : aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij* (Kampen: Klement 2007).

²⁸ Nadia Bouras, *Het land van herkomst perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010* (Hilversum 2012), 13.

²⁹ Schinkel, *Denken in een tijd van sociale hypochondrie*.

³⁰ Aboutaleb ook onder christenen heb je salafisten, <https://nos.nl/artikel/2211502-aboutaleb-ook-onderchristenen-heb-je-salafisten>, geraadpleegd op 27-05-2025.

en vergelijkbare stromingen — ontstond als een puriteinse reactie op de groeiende invloed van westerse cultuur in het Midden-Oosten en kenmerkte zich door een strikt tekstuele benadering van islamitische bronnen. In een latere fase ontwikkelde Saoedi-Arabië een eigen variant van dit salafisme, waarbij deze benadering institutioneel werd verankerd en wereldwijd verspreid.³¹ Binnen deze benadering nemen een select aantal geleerden een centrale positie in, waaronder sheikh Ibn Taymiyyah, sheikh Ibn Qayyim, Mohammed Ibn Abdelwahab, sheikh Al-Albani, sheikh Ibn Baz en sheikh Ibn ‘Uthaymeen (رحمهم الله). Hun werken vormen de theologische en methodologische basis van wat in dit onderzoek onder *salafisme* wordt verstaan. Deze benadering heeft ook in Nederland aan populariteit gewonnen. Wanneer in dit onderzoek over *salafisme* wordt gesproken, betreft dit primair de leerstellingen van genoemde geleerden en hun volgelingen. Het verwijst uitdrukkelijk níét naar politieke bewegingen of groeperingen die zich vijandig opstellen tegenover de Nederlandse samenleving.³²

1.4.4 Moskee typering

Een centraal begrip in dit onderzoek is de moskee, omdat bekeerlingen zich vaak via de moskee tot de islam bekeren. In Nederland varieert het type moskee sterk, zowel in omvang, doelgroep, (sociale media-) activiteiten als de bekendheid van predikers. Voor dit onderzoek wordt het moskeetype onderverdeeld in vijf categorieën:

1. **Nationale moskee:** Moskeeën met een landelijk netwerk die bezoekers uit het hele land aantrekken. Voorbeelden zijn moskee Soennah in Den Haag en Centrum De Middenweg in Rotterdam. Centrum de Middenweg is relatief klein, toch maakt het grote aantal activiteiten deze moskee nationaal relevant. Kenmerkend is een hoge mate van activiteit op sociale media en de aanwezigheid van bekende predikers.
2. **Stadsmoskee:** Moskeeën met een capaciteit van meer dan 1.000 bezoekers, vaak grote moskeegebouwen zoals de As-Salaam Moskee in Rotterdam-Zuid, of omgebouwde panden zoals de An-Nasr Moskee in Rotterdam-West. Deze moskeeën trekken bezoekers uit de gehele stad, bijvoorbeeld ook de Al-Fath Moskee in Dordrecht.
3. **Grote wijkmoskee:** Moskeeën met een capaciteit tussen 300 en 1.000 personen, die een centrale rol vervullen in wijken met een relatief grote moslimpopulatie, vooral in de vijf grote steden. In kleinere steden volstaat vaak een stadsmoskee. Voorbeelden zijn het Islamitisch Cultureel Centrum Alexander in Rotterdam en de Omar Farouk Moskee in Overvecht (Utrecht).
4. **Kleine wijkmoskee:** Moskeeën met een capaciteit van 50 tot 300 bezoekers, vaak gevestigd in wijken met een kleinere moslimpopulatie binnen de Randstad. Bijvoorbeeld de Al-Noor Moskee in Rotterdam-Schiebroek. Buiten de Randstad kunnen deze kleine wijkmoskeeën soms een heel dorp of stadsdeel bedienen. In moslimrijke wijken functioneren ze vaak als aanvulling op grotere moskeeën.
5. **Gebedsruimte:** Ruimtes die hoofdzakelijk worden gebruikt voor gebed, met doorgaans een zeer beperkt aantal activiteiten.

1.4.5 Reactive religiosity

Een belangrijk concept binnen de sociologische literatuur dat relevant is voor moslims in Nederland, is *reactive religiosity*. Dit begrip verwijst naar het proces waarbij individuen of gemeenschappen hun religieuze overtuigingen juist sterker omarmen als reactie op negatieve beeldvorming of sociale druk.

³¹ Understanding the origins of wahhabism and Salafism, <https://jamestown.org/program/understanding-theorigins-of-wahhabism-and-salafism/>, geraadpleegd 27-05-2025.

³² Bishārah ‘Azmi, On Salafism : concepts and contexts (Stanford, California: Stanford University Press 2022).

Bij de islam uit zich dit wanneer moslims als 'extreem' worden bestempeld; als reactie hierop vertonen zij vaak een verhoogde mate van religiositeit.³³

1.4.6. Physical islam en Virtual islam

Twee kernbegrippen die door professor Maurits Berger zijn geïntroduceerd en essentieel zijn voor het begrijpen van de islam in Europa, zijn *Physical Islam* en *virtual Islam*. *Physical Islam* verwijst naar de concrete, tastbare aanwezigheid van de islam in Europa: moslimgemeenschappen, moskeeën, onderwijsinstellingen, organisaties en andere fysieke uitingen van religieus leven. *Virtual Islam* betreft daarentegen de beeldvorming en representaties van de islam — zowel in de publieke opinie als onder moslims zelf. Dit omvat ideeën, discoursen en percepties over de islam en moslims in Europa. Samen bieden deze begrippen een analytisch kader om de complexe wisselwerking tussen feitelijke aanwezigheid en maatschappelijke verbeelding van de islam te begrijpen.³⁵

1.5 Materiaal en Methode

1.5.1 Moskee-archieven

Allereerst is het belangrijk vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van een stijgende trend in het aantal bekeerlingen tot de islam in Nederland. Het bepalen van exacte cijfers blijkt echter zeer problematisch. Er bestaan geen centrale registratiesystemen, en landelijke schattingen zijn doorgaans globaal, onnauwkeurig en onvoldoende onderbouwd.

Ongeveer 6 procent van de totale Nederlandse bevolking is Moslim, 20 procent is Katholiek, 14 procent Protestants, 5 procent behoort tot een andere geloofsgroep en 55 procent is ongelovig. Geloof wordt niet geregistreerd in de Nederlandse basisadministratie en schattingen over percentage en aantallen zijn niet heel betrouwbaar. Het CBS schatte tot 2006 het aantal Moslims in Nederland op basis van het percentage Moslims in het herkomstland van migranten, of hun ouders of grootouders.³⁴ Wanneer in het herkomstland 90 procent van de bevolking islamitisch is, werd verondersteld dat dit ook voor de migrantenpopulatie zou gelden. Dit blijkt echter een onjuist methode. Uit onderzoek uit 2009 blijkt bijvoorbeeld dat een aanzienlijk deel van de Iraanse Nederlanders niet gelovig is, terwijl 20 procent christelijk is.³⁵ In Iran is minder dan 1 procent Christen. Uit sommige overwegend Islamitische landen zoals Turkije, Egypte, Libië, Syrië en Ethiopië zijn Christenen vertrokken omdat ze vervolgd werden of beperkt in hun geloofsvrijheid. Indische Nederlanders, van wie 'Indonesië' als geboorteland wordt geregistreerd - een land voor 86 procent Islamitisch is - zijn vrijwel allemaal Christenen.³⁶

In 2006 introduceerde het CBS een nieuwe methode om het aantal moslims in Nederland te schatten. In plaats van uit te gaan van de aanname dat bepaalde bevolkingsgroepen automatisch als moslim konden worden beschouwd, werd voortaan gebruikgemaakt van grootschalig enquêteonderzoek.³⁷ Deze methode verhelpt echter niet het probleem dat het aantal bekeerlingen niet adequaat wordt geregistreerd. Om deze lacune in de literatuur enigszins op te vullen, is in dit

³³ David Voas & Fleischmann, 'Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generations'.³⁵ Maurits S. Berger, *A brief history of Islam in Europe: thirteen centuries of creed, conflict and coexistence* (Leiden: Leiden University Press 2014).

³⁴ Van der Meulen en H. Stoffels, *Participation of Immigrant Churches in Dutch Civil Society* (november 2007) www.immigrantchurches.nl, geraadpleegd 18-06-2025.

³⁵ Willem Huijnk, *De religieuze beleving van moslims in Nederland Diversiteit en verandering in beeld*. SCP (Den Haag 2018)

³⁶ Charlotte Laarman, *Oude onbekenden het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten in Nederland, 1945-2005* (Hilversum 2013).

³⁷ Hans Schmeets en Saskia te Riele, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw* (Den Haag/Heerlen: CBS 2009), 35-37.

onderzoek gekozen voor een nieuwe benadering: het analyseren van bekeringscertificaten afkomstig uit de Soennah Moskee. Hiermee levert dit onderzoek, voor het eerst binnen de Nederlandse context, concreet en empirisch bewijs voor de toename van het aantal bekeerlingen. Moskee Soennah is een van de oudste moskeeën van Den Haag en heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een landelijke ontmoetingsplek, mede dankzij haar brede scala aan religieuze, educatieve en maatschappelijke activiteiten. De moskee trekt bezoekers uit het hele land en is bovendien zeer actief op sociale media, waar zij een groot bereik heeft via diverse platforms. Deze landelijke uitstraling maakt Moskee Soennah tot een relevante casus voor het analyseren van landelijke trends.³⁸ Er moet echter rekening mee worden gehouden dat een aanzienlijk aantal mensen zich buiten de moskee, in een privésfeer, tot de islam bekeert. Deze groep is lastig in beeld te brengen, wat de volledigheid van beschikbare gegevens beperkt.³⁹ Om toch enig inzicht in deze groep te verkrijgen, is een enquête opgesteld onder honderd bekeerlingen, waarin onder meer is gevraagd of de bekering in een moskee heeft plaatsgevonden.⁴⁰

1.5.2 Overige aantal indicatoren

Ter aanvulling zijn meerdere moskeeën bevroegd over het aantal bekeerlingen, hun herkomst, geslacht en eventuele trends in het aantal bekeringen. Het betreft hoofdzakelijk Marokkaanse moskeeën, variërend van gemiddelde wijkmoskeeën tot kleinere instellingen, om een representatief beeld van de situatie te verkrijgen. Daarnaast is contact opgenomen met IslamColor, een koepelorganisatie van diverse moskeeën in deze provincie.⁴¹ Het is belangrijk te benadrukken dat de gegevens van slechts een klein percentage van het totale aantal moskeeën in Nederland komt. Daarbij moet ook rekening worden gehouden met het type en de locatie van de moskee. Grotere moskeeën trekken doorgaans meer bekeerlingen aan, net als moskeeën in de Randstad in vergelijking met die buiten deze regio. De vragen aan moskeeën vullen aanvullend materiaal voor de expertinterviews en het archief van Moskee Soennah.

Dit onderzoek maakt gebruik van twee, nooit eerder gebruikte, aanvullende bronnen om het aantal bekeerlingen vóór de komst van gastarbeiders in de twintigste eeuw in kaart te brengen. Deze bronnen bieden geen absolute cijfers, wel geven zij een indicatie die aansluit bij de interviews uit dit onderzoek. Het betreft enerzijds een archiefdocument waarin een minimumaantal bekeerlingen uit deze periode wordt genoemd, en anderzijds een krantenartikel dat eveneens een schatting geeft van het aantal bekeerlingen vóór 1950. Aangezien het archiefmateriaal uit deze periode schaars is, worden deze bronnen als aanvullend gebruikt. Zolang zij in overeenstemming zijn met de literatuur en andere onderzoeksgegevens, kunnen zij worden meegenomen in de analyse. In dat geval fungeert 1950 als logisch beginpunt, van waaruit de groei van het aantal bekeerlingen tot heden wordt geschetst. Daarmee is dit het eerste onderzoek dat een continue toename over de gehele periode zichtbaar maakt, in plaats van slechts momentopnamen te behandelen.

1.5.3. Expertinterviews

In navolging van eerder onderzoek naar islamitische bekeerlingen in Nederland maakt ook dit onderzoek gebruik van interviews. In tegenstelling tot voorgaande studies, waarin vooral bekeerlingen zelf werden geïnterviewd, ligt de nadruk hier op expertinterviews. De geïnterviewde experts hebben intensief contact met tientallen bekeerlingen en kunnen daardoor bredere patronen en ontwikkelingen signaleren. Deze indirecte benadering — via experts in plaats van bekeerlingen

³⁸ Aantal volgers en contacten: 25.700 Instagram, 11.000 TikTok, 116.000 Facebook, TikTok 11.000. geraadpleegd op 18-05-2025.

³⁹ Van Nieuwkerk, *Moving in and out of Islam*, 44-61.

⁴⁰ Zie bijlage 6: enquête.

⁴¹ Zie: bijlage 3 Moskee vragen.

zelf — is tot op heden niet eerder toegepast binnen de Nederlandse academische literatuur over dit onderwerp.

In totaal zijn tien experts geïnterviewd. Zij bekleden centrale posities binnen hun gemeenschappen en beschikken over diepgaande kennis en ervaring met islamitische bekeerlingen. De toegankelijkheid van deze experts vormde een uitdaging, onder meer vanwege hun drukke agenda's, hun centrale rol en een zekere mate van onderzoeksmoeheid en terughoudendheid. De interviews konden tot stand komen dankzij bestaande vertrouwensrelaties: enkele experts zijn mijn eigen docenten, anderen benaderde ik via gedeelde netwerken binnen de islamitische gemeenschap. Een belangrijke factor in hun bereidheid tot deelname was het interne karakter van dit onderzoek: het betreft een studie vanuit de gemeenschap zelf, niet een extern onderzoek over de gemeenschap. Dit onderzoek maakt gebruik van expertinterviews en valt daarmee onder de methode van *Oral history*. Deze benadering kent enkele bekende beperkingen. De representativiteit hangt sterk af van de selectie van respondenten, die onderling kunnen verschillen. Bovendien beïnvloedt niet alleen de geïnterviewde het gesprek; ook de interviewer speelt een rol, aangezien respondenten hun verhaal vaak afstemmen op de persoon tegenover hen.⁴²

Het probleem van representativiteit is in dit onderzoek ondervangen door gebruik te maken van experts die een bredere gemeenschap vertegenwoordigen. De tien geïnterviewde experts bestrijken gezamenlijk het grootste deel van de islamitische gemeenschap in Nederland. Het betreft hier geen individuen die enkel over hun persoonlijke ervaringen spreken, maar sleutelfiguren die in direct contact staan met honderden bekeerlingen. Hiermee is de mate van willekeur aanzienlijk verminderd en wordt indirect een groot deel van de gemeenschap belicht.

Wat betreft de invloed van de interviewer: hier is tijdens de interviews bewust aandacht aan besteed. Er is kritisch omgegaan met de vraagstelling en de rol van de interviewer is steeds in acht genomen. Toch blijft dit een lastig te vermijden aspect dat inherent is aan het gebruik van Oral History als methode.

Door te kiezen voor interviews met experts wordt het risico op herhalingen van het zogenoemde *bekering narratief* beperkt. Dit narratief houdt in dat bekeerlingen, vaak onbewust, achteraf een samenhangend en logisch verhaal construeren over hun bekering. Van Nieuwkerk heeft geprobeerd dit probleem te ondervangen door in haar interviews niet primair te richten op het moment van bekering, maar door respondenten te laten reflecteren op hun leven vóór de bekering. Vanuit deze levensgeschiedenis reconstrueert zij patronen en onderliggende motieven, wat een genuanceerder beeld oplevert van het bekeringsproces.⁴⁵

Bij de interpretatie van de onderzoeksgegevens is waakzaamheid geboden voor wat in dit onderzoek wordt aangeduid als een overwinning narratief. Aangezien de geïnterviewde experts zelf moslim zijn, bestaat het risico dat zij – al dan niet onbewust – een beeld willen schetsen van een groeiende en succesvolle islamitische gemeenschap in Nederland. Ter mitigatie van dit risico worden de kwalitatieve gegevens systematisch getoetst aan elkaar én aan de beschikbare kwantitatieve data, om zo de betrouwbaarheid van de bevindingen te waarborgen.

Hieronder volgt een schema van de verschillende experts en hun expertises.

Sheikh Mhamed Aarab

De eerste expert is sheikh Mhamed Aarab. Sinds 2001 is hij actief binnen de Nederlandse islamitische gemeenschap. Hij was slechts korte tijd werkzaam als imam van een vaste moskee, aangezien zijn voornaamste interesse lag bij het docentschap. Momenteel is hij docent aan de Islamitische Universiteit Rotterdam en verzorgt hij daarnaast regelmatig lezingen in moskeeën. Tevens richtte hij

⁴² Henk Kleijer, 'Life Stories: Toward a Sociology of Memory', *Sociologische gids* 49 (2002) 430-442.

⁴⁵ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 10-11.

het traditionele opleidingsinstituut Itqan College op en publiceerde hij meerdere werken op het gebied van islamitische wetenschappen.⁴³

In vergelijking met andere experts binnen dit onderzoek is sheikh Aarab in de eerste plaats een docent, en in mindere mate actief als prediker. Zijn contacten met bekeerlingen ontstonden voornamelijk via zijn studenten. Juist vanwege zijn positionering binnen deze relatief besloten onderwijskringen is hij zelden geïnterviewd. Datzelfde geldt voor de groep bekeerlingen waarmee hij in contact staat; ook zij vormen een minder zichtbare gemeenschap. De bijdrage van sheikh Aarab biedt daarom waardevol inzicht in een bekeerlingennetwerk dat tot dusverre grotendeels buiten beeld is gebleven.

Sheikh Aboe Ismaïl

De tweede expert is sheikh Aboe Ismaïl. Hij is sinds het begin van de jaren 2000 actief binnen de Nederlandse islamitische gemeenschap. Zijn voornaamste inzet betreft islamitisch onderwijs, maar daarnaast geniet hij als prediker bredere bekendheid binnen de moslimgemeenschap. Sheikh Aboe Ismaïl bekleedde tevens de functie van voorzitter van de bekeerlingencommissie van moskee Soennah. In die hoedanigheid onderhield hij contact met honderden bekeerlingen. Daarnaast is hij imam van moskee el Oemma in Den Haag en oprichter van het Instituut Islam en Pedagogiek, waar talrijke moslims onderwijs volgen. Zijn bijdrage is van bijzonder belang voor inzicht in de periode na 2000.

Opmerkelijk is dat moskee Soennah vrijwel volledig afwezig is in de literatuur over bekeerlingen, terwijl deze moskee een sleutelrol speelt met betrekking tot het aantal bekeerlingen en de intensieve begeleiding die daar wordt geboden. De groep bekeerlingen die zich bij Soennah heeft bekeerd, is uitzonderlijk groot en vertoont andere kenmerken dan de bekeerlingen die in eerder onderzoek zijn beschreven. Het interview met sheikh Aboe Ismaïl biedt dan ook een uniek perspectief op een tot nu toe onderbelicht aspect van het bekeerlingenlandschap in Nederland.⁴⁴

Ustaadha Anne Dijk

Ustaadha Anne Dijk bevindt zich als bekeerling midden in de Nederlandse islamitische gemeenschap. Als religiewetenschapper en invloedrijke vrouwelijke docent speelt zij een prominente rol binnen deze gemeenschap. Zij publiceerde diverse artikelen over de islam en is reeds jarenlang actief betrokken bij moslims in Nederland, met bijzondere aandacht voor de positie en begeleiding van bekeerlingen.⁴⁵

In 2017 richtte zij het Fahm Instituut op, dat tot doel heeft islamitische kennis op toegankelijke wijze over te brengen aan een breed publiek. Ustaadha Anne Dijk legt in haar werk sterk de nadruk op het verbindende en spirituele aspect van de islam. Juist binnen deze stroming bevindt zich een aanzienlijk aantal bekeerlingen, waardoor zij een sleutelrol vervult in het bereiken van deze specifieke groep.⁴⁶

⁴³ Mhamed Aarab, *Al Risala 1 geloofsleer: vertaling en uitleg* (Den Haag: 't Kennishuys 2019). Mhamed Aarab, *Halal: Gids over eten en drinken volgens de islam* (Den Haag: 't Kennishuys 2019). Mhamed Aarab, *Osoel alFiqh: methodologie van Islamitische Jurisprudentie* (Rotterdam: IUR press 2019). Voor de madrassa: Itqan College <https://itqancollege.nl/>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁴⁴ Aboe Ismaïl, *De interpretatie van de betekenissen van de Koran* (Rijswijk: Aboe ismail 2013). Aboe Ismail, *Het leven van de Profeet Mohammed (vrede zij met hem)* (Rijswijk: Aboe Ismaïl 2012). Websites en initiatieven: Instituut islam en pedagogiek, <https://instituut-ip.nl/>, geraadpleegd 18-06-2025. Aboeismail <https://aboeismail.nl/>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁴⁵ Anne Dijk, *Liberale islam? What's in a name?*, <https://liberaalchristendom.wordpress.com/liberale-islamwhats-in-a-name/>, geraadpleegd op 18-06-2025. Reeks artikelen: <https://wijnblijvenhier.nl/author/anne-dijk/>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁴⁶ Website Fahm Instituut, <https://fahminstituut.nl/on/>, geraadpleegd 18-06-2025.

Zij werd eerder geïnterviewd, toen lag de nadruk voornamelijk op haar persoonlijke bekeringservaring.⁴⁷ Binnen dit onderzoek wordt zij benaderd als expert op basis van haar brede en diepgaande kennis van de bekeerlingengemeenschap als geheel. Haar inzichten betreffen met name de periode vanaf 2000, waarbij het profiel van de bekeerlingen die zij representeert verschilt van dat van de groepen rond sheikh Aarab en sheikh Aboe Ismaïl.

Imam Azzedine Karrat

Imam Azzedine Karrat genoot het grootste deel van zijn religieuze opleiding in Nederland. Hij bekleedde de functie van imam bij twee grote moskeeën, waaronder de prominente Essalammoskee in Rotterdam. Daarnaast is hij verbonden aan het Islamitisch Cultureel Centrum Leidsche Rijn. Zijn betrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken binnen de islamitische gemeenschap in Nederland, in combinatie met zijn leiderschapsposities, maken hem tot een sleutelfiguur binnen deze gemeenschap.

Imam Karrat geniet bovendien grote populariteit onder jongeren, wat onder meer blijkt uit zijn aanzienlijke aantal volgers op sociale media.⁴⁸ Daarmee is hij bij uitstek geschikt om inzicht te bieden in de ontwikkelingen binnen de gemeenschap vanaf circa 2014. Vanwege zijn volle agenda bleek het bijzonder uitdagend om een interview met hem te realiseren.

Sheikh Bakkali al Khammar

Sheikh al Khammar wordt beschouwd als een van de meest gezaghebbende islamitische geleerden in Nederland en mogelijk zelfs binnen Europa. Al meer dan vier decennia is hij actief binnen de Haagse moslinggemeenschap. Zijn voorzitterschap van de Vereniging Imams Nederland (VIN) weerspiegelt zijn centrale positie binnen het netwerk van imams, waarmee hij nauwe relaties onderhoudt. Binnen de Marokkaanse gemeenschap geniet hij brede erkenning als de meest prominente islamgeleerde van Europa, een status die werd bevestigd door zijn uitnodiging door de Marokkaanse koning voor deelname aan de prestigieuze *dourous Hassaniya* – een jaarlijkse reeks lezingen waarbij 's werelds meest vooraanstaande islamgeleerden worden uitgenodigd. Sheikh al Khammar was de eerste Europese geleerde die hieraan deelnam en daadwerkelijk een lezing verzorgde.⁴⁹

Zijn gehele loopbaan als imam stond in het teken van het bevorderen van wederzijds begrip en verbinding tussen de Nederlandse samenleving en de islamitische gemeenschap. De sheikh staat open voor interviews, de taalbarrière vormt echter in de praktijk vaak een obstakel. Opmerkelijk is dat hij, ondanks zijn uitgebreide kennis van en betrokkenheid bij de islamitische gemeenschap, niet eerder inhoudelijk over dit specifieke onderwerp heeft gesproken. Voor dit onderzoek levert hij een essentiële bijdrage, met name ten aanzien van de periode vanaf de aankomst van de eerste gastarbeiders.

Imam Mohamed Abdullahi

Imam Abdullahi is nauw betrokken bij Centrum De Middenweg. Naast moskee Soennah in Den Haag is dit één van de moskeeën die landelijk bekendstaat, vooral als een moskee voor bekeerlingen. Door

zijn contacten binnen deze moskee beschikt imam Abdullahi over uitgebreide kennis van de bekeerlingengemeenschap. Daarnaast is hij zeer actief op sociale media onder de naam

⁴⁷ Anne Dijk wil verbinding tussen iedereen, <https://kro-ncrv.nl/anne-dijk>, geraadpleegd 18-06-2025. Moslim Omroep 2015 5 minuten met Anne Dijk, <https://www.youtube.com/watch?v=4xemmlpUEMA>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁴⁸ Facebook (12.000+ volgers): https://www.facebook.com/ImamAzzedineKarrat/?locale=nl_NL, geraadpleegd 18-06-2025. Instagram (253.000 volgers): <https://www.instagram.com/azzedinekarrat/>, geraadpleegd 18-06-2025. TikTok (10.000+ volgers): <https://www.instagram.com/azzedinekarrat/>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁴⁹ De islamitisch-juridische fundamenten voor het opbouwen van vormen van menselijke co-existentie – sheikh Bakkali al Khammar, <https://www.youtube.com/watch?v=RZwUKIGulKs>, geraadpleegd 18-06-2025. Korte biografie: <https://kennishuys.com/over-ons/ons-team/>, geraadpleegd 18-06-2025.

'Mohamedsmening', wat hem een goed inzicht geeft in de nieuwe generatie bekeerlingen van de afgelopen tien jaar.⁵⁰ Imam Abdullahi is een van de belangrijkste sleutelfiguren die deze generatie bekeerlingen begeleidt en toespreekt. Zijn verbondenheid met Centrum De Middenweg zorgt ervoor dat hij in contact staat met de multi-etnische samenleving van Rotterdam. Deze moskee staat namelijk bekend om de diversiteit aan achtergronden van haar bezoekers. Dit stelt hem in staat om te vertellen over een groep bekeerlingen waarover de literatuur nooit heeft gesproken.

Sheikh Ilyas el Yousfi

Sheikh El Yousfi is een zeer actieve geestelijke, zowel op maatschappelijk, traditioneel als academisch gebied. De afgelopen tien jaar heeft hij diverse moskeeën gediend als imam. Daarnaast verzorgt hij lezingreeksen en lesmodules binnen verschillende islamitische wetenschappen, over welke onderwerpen hij ook regelmatig publiceert.⁵¹ De sheikh is maatschappelijk betrokken, vooral via moskee-activiteiten en sociale media. Vanwege zijn bekendheid op sociale media weten veel bekeerlingen hem te vinden wanneer zij tot de islam willen treden.⁵² Hierdoor beschikt hij over een goed inzicht in deze groep jonge bekeerlingen.

Ustaadh Rafik Fris

Het leven van ustaadh Rafik Fris verdient op zichzelf een volledige biografie. Voor dit onderzoek fungeert hij als dé expert voor een periode die tot nu toe grotendeels onderbelicht is gebleven. Als bekeerling heeft hij de ontwikkeling van de eerste generatie bekeerlingen van dichtbij meegemaakt tot op de dag van vandaag. Opmerkelijk is dat hij nooit eerder als expert is geraadpleegd om deze ontwikkelingen in kaart te brengen. Hij speelde een sleutelrol binnen het Moslim Informatie Centrum (MIC), dat vóór het jaar 2000 het belangrijkste islamitische kenniscentrum was voor Nederlandstalige informatie over de islam.⁵³ Het MIC was de eerste organisatie die actief begeleiding bood aan bekeerlingen en in gesprek trad met geïnteresseerden in de islam. Voor veel vroege bekeerlingen fungeerde deze organisatie als hét kenniscentrum; velen bezochten het MIC zelf, of werden er naartoe verwezen door moskeeën. Het gebrek aan informatie over deze groep bekeerlingen is deels toe te schrijven aan het feit dat ustaadh Fris en anderen niet eerder als experts werden geïnterviewd. Zijn interview draagt daarom bij aan het opvullen van dit lacune in de literatuur.

Muhyuddin Hansildaar

Imam Hansildaar is sinds de jaren tachtig imam bij de Noeroel Islam-moskee in Den Haag, een moskee die vooral dient als centrum voor de Surinaamse gemeenschap. Hierdoor neemt imam Hansildaar een sleutelpositie in binnen deze specifieke islamitische gemeenschap. Dit deel van de islamitische samenleving wordt echter vaak over het hoofd gezien in onderzoek en publicaties. Tot op heden is imam Hansildaar nog niet eerder benaderd voor een interview. Gezien zijn langdurige maatschappelijke betrokkenheid en zijn actieve rol sinds de jaren tachtig, is zijn bijdrage van onschatbare waarde voor dit onderzoek. Het is dan ook betreurenswaardig dat zijn inzichten tot nu toe niet eerder zijn gevraagd.

Enes Taspinar

Enes Taspinar is de jongste expert in dit onderzoek en sinds enkele jaren actief in islamitisch missioneringswerk en de begeleiding van bekeerlingen, met name binnen de Turkse gemeenschap. Taspinar fungeert als vertegenwoordiger van de Turkse gemeenschap. Door zijn samenwerking met

⁵⁰ TikTok: <https://www.tiktok.com/discover/mohammed-mening>, geraadpleegd 18-06-2025. X: <https://x.com/mohamedsmening>, geraadpleegd 19-06-2025.

⁵¹ Website sheikh Ilyas el Yousfi (met al zijn artikels): <https://www.ilyaselyousfi.com/>, geraadpleegd 18-06-2025.

⁵² Instagram: <https://www.instagram.com/il.elyousfi/>, geraadpleegd 18-06-2025. TikTok: <https://www.instagram.com/il.elyousfi/>, geraadpleegd 19-06-2025.

⁵³ Website MIC: <https://mosliminformatiecentrum.nl/>, geraadpleegd 19-06-2025.

koepelorganisaties, moskeeën en zijn werk voor IslamColor beschikt hij over een actueel netwerk en inzicht in recente ontwikkelingen onder bekeerlingen.⁵⁴ Hij is korter actief en geniet niet dezelfde bekendheid als de andere experts, wel beschikt hij over een waardevol en actueel netwerk onder bekeerlingen en kan hij diepgaand inzicht bieden in de recente ontwikkelingen binnen deze groep.

1.5.4 Structuur

Deze scriptie bestaat uit vier hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk biedt een historisch overzicht dat essentieel is voor het begrijpen van bekeringen tot de islam in Nederland. De daaropvolgende drie hoofdstukken zijn chronologisch van opzet en behandelen de periode van 1950 tot 2024.

De geschiedenis van Nederlandse bekeerlingen tot de islam gaat verder terug dan de komst van de gastarbeiders. Al ten tijde van de Republiek zijn de eerste bekeringen te traceren. Tot aan de twintigste eeuw zijn hierin verschillende fasen te onderscheiden. Dit onderzoek brengt deze fasen voor het eerst systematisch en chronologisch in kaart, om zo de continuïteit van bekeringen zichtbaar te maken. Het overzicht eindigt in de jaren vijftig, toen de eerste permanente islamitische migranten, zoals Indonesiërs en Molukkers, zich in Nederland vestigden. Het aandeel moslims binnen deze groepen klein was, maar hun aantal relatief groot ten opzichte van eerdere perioden. Opvallend is dat motieven en patronen van bekering uit deze vroege fase sterke overeenkomsten vertonen met latere ontwikkelingen.

De jaren vijftig vormen het startpunt van dit onderzoek, omdat toen de eerste relatief grote groep permanente islamitische migranten Nederland bereikte. Daarvoor verbleven wel kleinere groepen tijdelijk in Nederland. Door de interactie met deze nieuwe moslims in de jaren vijftig ontstond een eerste groep islamitische bekeerlingen, die in de bestaande literatuur grotendeels onderbelicht blijft. Met de komst van de gastarbeiders veranderde het religieuze landschap ingrijpend. Hoewel de islam aanvankelijk geen centrale rol speelde in het leven van deze migranten, nam deze rol in de loop der jaren toe. Tegelijkertijd nam ook het aantal bekeringen toe. Deze toename is echter niet volledig te verklaren zonder de motieven uit eerdere periodes mee te wegen. Daarom luidt de deelvraag van dit hoofdstuk als volgt: *Welke motieven tot bekering hadden bekeerlingen van 1950 tot 2001?*

De islam kreeg door diverse conflicten en gebeurtenissen in de twintigste eeuw al meer aandacht. De aanslagen van 9/11 zorgde ervoor dat de islam volledig op de voorgrond kwam. Vanaf dat moment brak de 'War on Terror' uit, waardoor de 'otherness' van moslims sterker dan ooit centraal kwam te staan in het Europese discours. Dit leidde tot een toename van publiciteit over moslims, wat ook in Nederland de academische belangstelling voor bekeerlingen versterkte. De toegenomen aandacht riep bovendien veel maatschappelijke vragen op die door academici beantwoord moesten worden.⁵⁸ In dit hoofdstuk wordt dezelfde structuur aangehouden als in het vorige. Zo kunnen de ontwikkelingen binnen de tijd het beste uitgelicht worden. De deelvraag van dit hoofdstuk is daarom: *Welke motieven tot bekering hadden bekeerlingen van 2001 tot 2014?*

Het laatste hoofdstuk behandelt de meest recente periode, van 2014 tot heden. Het jaar 2014 geldt als een belangrijk keerpunt, aangezien de islam sindsdien opnieuw meer ruimte en aandacht binnen de samenleving kreeg. Berger omschrijft deze periode in zijn boek *De Halalborrel* als

een turbulente fase voor de islam.⁵⁵ De belangrijkste ontwikkeling in deze periode is de opkomst van de 'Islamitische Staat', wat leidde tot een reeks aanslagen in Europa en daarmee tot uitgebreide

⁵⁴ Website IslamColor: <https://islamcolor.nl/>, geraadpleegd 19-06-2025. ⁵⁸

Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 668.

⁵⁵ Maurits Berger, *De halalborrel : En de toekomst van de islam in Nederland* (Amsterdam: Atlas Contact 2020).

⁶⁰ Wie gebruikt het vaakst sociale media?, <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2020/wie-gebruikt-hetvaakst-socialemedia/#:~:text=In%202014%20gebruikte%2074%20procent,laatste%20jaren%20vaker%20sociale%20media>, geraadpleegd 7-05-2025.

maatschappelijke commotie en media-aandacht. Tegelijkertijd nam het gebruik van sociale media in 2014 aanzienlijk toe, waardoor een groot deel van de Nederlandse bevolking actief werd op deze platforms.⁶⁰ Voor dit hoofdstuk geldt de deelvraag: *Welke motieven tot bekering hadden bekeerlingen van 2014 tot 2024?*

Hoofdstuk 2: Historisch overzicht

2.1 De eerste Nederlandse bekeerlingen

De eerste contacten tussen de islam en Europa begonnen in de vroege middeleeuwen. De fysieke islam in Europa bleef lange tijd beperkt tot Zuid-Europa, terwijl zich elders in Europa het beeld over de islam vorm kreeg. Onder meer door de kruistochten tegen Moslims in de elfde tot dertiende eeuw. Door de jaren heen ontwikkelde het discours waarbij de islam werd beschreven als *the European Other*.⁵⁶ Dit impliceert dat de moslim werd gepositioneerd als de 'ander' ten opzichte van de Europeaan. In deze periode werden moslims vooral geassocieerd met etnische groepen zoals Turken en Mooren; deze termen werden door elkaar gebruikt en verwezen allemaal naar moslims. Toen moslims eind zestiende eeuw voor het eerst in contact kwamen met Nederlanders, werd het beeld van de 'Europese ander' geleidelijk genuanceerder. Binnen de Republiek, die in conflict was met de katholieke Spanjaarden, groeide de sympathie voor het Ottomaanse Rijk vanwege de relatieve godsdienstvrijheid daar. Ook werd het Marokkaanse sultanaat gezien als een waardevolle handelspartner.⁵⁷ Het aantal daadwerkelijke moslims beperkt bleef tot enkele koopmannen en diplomaten, dit klimaat bood echter voldoende gunstige omstandigheden voor de eerste groep Nederlandse bekeerlingen tot de islam.

Deze eerste groep bekeerlingen bestond uit renegaten, vaak zeelieden die als kapers opereerden. Het is moeilijk inzicht te krijgen in hun motieven voor bekering, mede doordat zij bewust hun sporen in archieven wisten te verbergen.⁵⁸ In de context van die tijd is dit niet verwonderlijk. Naast de risico's die het beroep van kaper met zich meebracht, was de Republiek ook negatief tegenover bekeringen tot de islam. Dergelijke bekeringen werden beschouwd als een bedreiging voor het christendom.⁵⁹ Desondanks hebben historici geprobeerd de motieven te achterhalen. Historica Maartje van Gelder concludeerde dat het zelden om spirituele of theologische bekeringen ging, maar dat de bekeerlingen vooral sociale, politieke en economische motieven hadden.⁶⁰ Historicus Tijn Vanneste benadrukt dat de zeelieden in het Middellandse Zeegebied kansen zagen om zowel economisch als sociaal op te klimmen.⁶⁰ Om economische en sociale vooruitgang te behalen, was bekering vaak een logische keuze.

De bekendste zeeman die deze stap zette, was Jan Janszoon, later bekend als Mourad Raïs. Als renegaat maakte hij snel carrière en verwierf hij een invloedrijke positie in de semionafhankelijke Marokkaanse stad Salé. Terwijl Raïs het voorbeeld was van een zeer succesvolle renegaat, waren er ook vele anderen, onder wie zeelieden uit landen als Engeland.⁶¹ Volgens Van Gelder is het heel lastig om een schatting te maken van het aantal renegaten.⁶² Schattingen lopen uiteen van vijfhonderd tot negenduizend bekeerlingen. Het merendeel van deze renegaten vestigde zich in Noord-Afrika of het

⁵⁶ Maurits Berger, *A Brief History of Islam in Europe*, 144.

⁵⁷ Umar Ryad, "'Rather Turkish than Papist': Islam as a political force in the Dutch Low Countries in the Early Modern Period", *The Muslim world* (Hartford) 107 (2017) 714-736, 714-720.

⁵⁸ Maartje van Gelder, 'The Republic's Renegades: Dutch Converts to Islam in Seventeenth-Century Diplomatic Relations with North Africa', *Journal of early modern history* 19 (2015) 175-198, 180.

⁵⁹ Johan de Bakker, *Slaves, arms, and Holy War: Moroccan policy vis-à-vis the Dutch Republic during the establishment of the 'Alawi dynasty (1660-1727)* (Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 1991), 259. ⁶⁰

Maartje van Gelder, 'Tussen Noord-Afrika en de Republiek: Nederlandse bekeerlingen tot de islam in de zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 126 (2013) 16-33, 20.

⁶⁰ Tijn Vanneste, 'Instruments of trade or maritime entrepreneurs? The economic agency of Dutch seamen in the Golden Age', *Journal of Social History* 52 (2019) 1132-1164, 1147-1149.

⁶¹ Van Gelder, Tussen Noord-Afrika en de Republiek, 16-25.

⁶² Idem, aldaar 24.

Ottomaanse Rijk. Daarnaast zijn enkele renegaten terug te vinden in de VOC-gebieden, maar hierover is nog weinig onderzoek verricht.⁶²

2.2 De eerste bekeerlingen op Nederlandse grond

Gedurende lange tijd leefden bekeerlingen, in de vorm van renegaten, voornamelijk buiten het huidige Nederland, zowel in Noord-Afrika als Indonesië. Het aantal moslims in Nederland bleef zeer beperkt; halverwege de negentiende eeuw werd het aantal geschat op ongeveer vijftig.⁶³ Met de intensivering van de banden met de koloniën en de komst van migranten uit de kolonies naar het moederland ontstonden in heel Europa, ook in Nederland, nieuwe sociale relaties met moslims. Naarmate deze netwerken groeiden, bekeerden ook enkele Europeanen, vooral uit hogere sociale kringen, zich tot de islam.⁶⁴ In Nederland is het meest prominente voorbeeld hiervan de Leidse arabist Professor Dr. Christiaan Snouck Hurgronje. Snouck Hurgronje kwam in contact met de islam tijdens zijn onderzoek in Mekka. Het is verplicht om moslim te zijn indien men Mekka wil betreden. Snouck Hurgronje is daar bekeerd en zo kon hij zijn onderzoek vervolgen. Hierom zijn er altijd twijfels geweest of zijn bekering oprecht was.⁶⁵ Zo heeft hij in Nederlands-Indië een gezin gesticht. Zijn kinderen daar zijn als moslims opgevoed en ook islamitisch gebleven.⁶⁶ Uiteindelijk heeft Snouck Hurgronje zijn islamitische familie verlaten en is hij teruggekeerd naar Nederland en getrouwd met een Christelijke vrouw.⁷⁴

Snouck Hurgronje was een controversieel figuur, maar in het begin van de twintigste eeuw volgden enkele minder controversiële bekeerlingen zijn voorbeeld. Hoogleraar Umar Ryad omschrijft deze periode als een tijd waarin bepaalde Nederlanders 'verliefd raakten op de islam'. Na de Eerste Wereldoorlog raakten traditionele ideologieën en levensstijlen in verval, en vooral binnen hogere kringen zocht men naar nieuwe levenswijzen, waarbij men vaak bij de islam uitkwam.⁶⁷ Een essentieel kenmerk van deze groep is hun actieve zoektocht naar de islam, in tegenstelling tot renegaten en Snouck Hurgronje en de renegaten, voor wie vooral pragmatische motieven telden. Zij bekeerden zich niet vanwege materieel profijt, maar om een spirituele of ideologische leegte te vullen. Ondanks dat de groep niet groot was, had zij wel invloed; zo was de bekeerling Mohammed Ali van Beetem medeoprichter van de eerste islamitische organisatie.⁶⁸ Deze organisatie, *Perkoempoelan Islam*, heeft zich succesvol ingezet voor de eerste islamitische begraafplaats van Nederland.⁶⁹ Voor bekeerlingen en andere moslims in Nederland, vooral studenten en scholieren uit Nederlands-Indië, was Perkoempoelan Islam een belangrijk aanspreekpunt. Deze organisatie zette

⁶² Vera Crienen, e.a. ed., *Geschiedenissen van de islam in Nederland en Vlaanderen* (Leuven: Universitaire Pers Leuven 2024).

⁶³ Idem, aldaar 10.

⁶⁴ Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 664.

⁶⁵ Bekim Agai, 'Umar Riyād en Mehdi Sajid, *Muslims in interwar Europe : a transcultural historical perspective* (Leiden: Brill 2015), 88-102.

⁶⁶ Pieter Sjoerd van Koningsveld, e.a., 'Conversion of European Intellectuals to Islam: The Case of Christiaan Snouck Hurgronje alias 'Abd al-Ghaffār', in: *Muslims in Interwar Europe 17* (United States: BRILL 2016) 88-104. ⁷⁴ Wim van den Doel, *Snouck : het volkomen geleerdenleven van Christiaan Snouck Hurgronje* (Amsterdam: Prometheus 2021).

⁶⁷ Gemme Burger, *We bekijken de islam niet meer door een exotische bril* <https://dekanttekening.nl/interview/we-bekijken-de-islam-niet-meer-door-een-exotische-bril/>, geraadpleegd 18-03-2025.

⁶⁸ Umar Ryad, 'Te gast in Den Haag - discussies moskeebouw in Nederland vóór de Tweede Wereldoorlog' (2013) in: *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2 (Leuven 2013) 59-78.

⁶⁹ Klaas Stutje, 'Indonesian Islam in Interwar Europe: Muslim Organizations in the Netherlands and beyond.' in *Muslims in Interwar Europe: A Transcultural Historical Perspective*, edited by Bekim Agai, Umar Ryad, Mehdi Sajid, 125-150. Leiden: Brill, 2015.

uiteindelijk de eerste stappen richting de bouw van een moskee, geïnspireerd door het idee dat elke wereldstad een moskee zou moeten hebben.⁷⁰

Vanaf het Interbellum was Perkoempoelan Islam lange tijd de enige islamitische organisatie in Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog vestigde zich, net als elders, ook de Ahmadiyya-beweging in Nederland. Deze wordt door de meeste moslims als onorthodox beschouwd en niet als onderdeel van de islam erkend. Dit was destijds echter nog weinig bekend, en de soennitische moslims van Perkoempoelan Islam onderhielden aanvankelijk goede betrekkingen met de Ahmadiyya.⁷¹ In het jaar 1947 kondigde de Ahmadiyya beweging aan dat zij actief missiewerk zouden gaan verrichten in Nederland.⁸⁰ De eerste receptie van de Ahmadiyya in Nederland niet positief was.⁷² In de jaren 50 groeide de belangstelling echter voor de Ahmadiyya.⁷³ De Ahmadiyya waren actief betrokken bij het bekeren van Nederlanders, al gebeurde dit niet in grote aantallen. Hun missie omvatte het geven van lezingen en voorlichting, het vertalen van de Koran in het Nederlands, en de bouw van de eerste moskee in Nederland.⁷⁴ De Ahmadiyya zelf benoemen als belangrijkste reden waardoor Nederlanders aangetrokken zijn tot de islam 'het geestelijk nihilisme van het Westen'.⁸⁴ Tot aan de jaren zestig bleef de Ahmadiyya-organisatie de voornaamste vertegenwoordiger van de islam in Nederland. Met de komst van de eerste gastarbeiders werd echter steeds duidelijker dat de Ahmadiyya een eigen, door veel soennitische moslims als afwijkend beschouwde interpretatie van de islam vertegenwoordigt.⁷⁵

2.3 De islam van de gastarbeiders

Met de komst van de gastarbeiders begon – zij het aanvankelijk op bescheiden schaal – een nieuwe fase voor de islam in Nederland. In deze paragraaf ligt de focus niet op bekeerlingen, maar op de bredere ontwikkeling van de islam sinds de vestiging van deze groep. Waar de islam voorheen nauwelijks zichtbaar was in het Nederlandse religieuze landschap – afgezien van de beperkte aanwezigheid van de Ahmadiyya – groeide zij vanaf dat moment uit tot een steeds prominentere religieuze actor, een ontwikkeling die zich tot op heden voortzet.

De twee belangrijkste groepen islamitische arbeidsmigranten kwamen uit Marokko en Turkije. De eerste migranten arriveerden via officiële wervingsprogramma's. Na de Tweede Wereldoorlog begonnen Nederlandse bedrijven met het aantrekken van arbeidskrachten uit het Middellandse Zeegebied. Aanvankelijk kwamen zij vooral uit Spanje, Italië, Portugal, Joegoslavië en Griekenland; later werd steeds vaker in Marokko en Turkije geworven. Ook toen de wervingstop werd ingezet bleven er islamitische migranten komen; kinderen en vrouwen kwamen naar Nederland in het kader van gezinsvorming en gezinshereniging.⁷⁶ Tot in de jaren zeventig bleef dit proces doorgaan en bleven er nieuwe gastarbeiders vestigen in Nederland. (Zie tabel 1). Zodra de gastarbeiders hun gezinnen ook naar Nederland brengen groeit de groep nog sneller (zie grafiek 1).

⁷⁰ Martijn de Koning, 'From Turks and Renegades to Citizens and Radicals : The Historical Trajectories of 'Good' and 'Bad' Muslims in the Netherlands', *Trajecta: Religion, Culture and Society in the Low Countries* 29 (2020) 326, 18.

⁷¹ Stutje, 'Indonesian Islam in Interwar Europe: Muslim Organizations in the Netherlands and beyond.'. ⁸⁰ Khalid Saifullah Bruin, *Vijftien jaar Islam in Nederland, 1947-1962 : een korte geschiedenis van de Ahmadiyya Muslim Missie in Nederland* (Den Haag: Ahmadiyya Muslim Missie in Nederland, 'De Moskee' 1962), 3.

⁷² Idem, 24.

⁷³ Idem, 8-15. Interview Fris.

⁷⁴ Idem.

⁸⁴ Idem.

⁷⁵ Marcel J. H. Poorthuis, Theo Saleminck en Patrick Nederkoorn, *Van harem tot fitna : beeldvorming van de islam in Nederland 1848-2010* (Nijmegen: Valkhof Pers 2011), 226.

⁷⁶ Leo Lucassen en Jan Lucassen, *Vijf eeuwen migratie : een verhaal van winnaars en verliezers* (Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact 2018), 128-131.

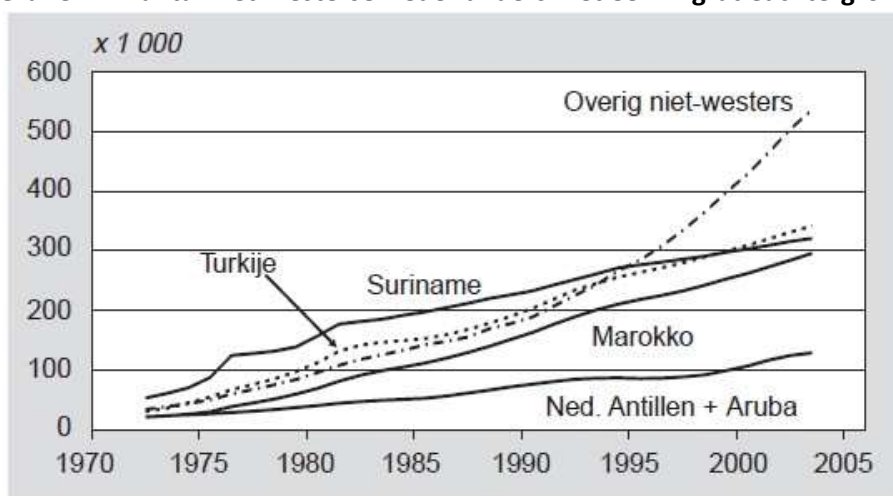
De gastarbeiders kwamen om economische redenen naar Nederland. Dat dit de belangrijkste beweegreden was, was ook terug te zien in het religieuze handelen van de gastarbeiders. Het was niet ongebruikelijk dat gastarbeiders een groot deel van hun vrije tijd gebruikten om over te werken.⁷⁷ Als gevolg hiervan werden islamitische verplichtingen vaak verwaarloosd en in sommige gevallen zelfs volledig achterwege gelaten.⁷⁸

Tabel 1: Geldige vergunninghouders uit Marokko en Turkije van 1960 tot 1977.

	Marokkanen	Turken	Totaal
1960	3	22	25
1965	5.497	7.286	12.783
1970	19.445	20.615	40.060
1977	29.125	42.300	71.425

Bron: Lucassen, Leo, en Jan Lucassen, *Vijf eeuwen migratie: een verhaal van winnaars en verliezers* (Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact 2018).

Grafiek 1: Aantal niet-westerse Nederlanders met een migratieachtergrond 1970-2003.

Bron: Andries de Jong, *Demografie van vijf niet-westerse herkomstgroepen vanaf 1972* (CBS 2003).

De oliecrisis van 1973 zorgde ervoor dat veel gastarbeiders hun baan verloren.⁷⁹ Marokkaanse en Turkse gastarbeiders realiseerden zich dat een terugkeer naar hun land van herkomst waarschijnlijk zou betekenen dat zij Nederland niet meer zouden kunnen binnengaan. De oliecrisis trof ook hun thuislanden, waar bovendien sprake was van politieke instabiliteit. Deze combinatie van economische en politieke factoren leidde ertoe dat veel gastarbeiders besloten zich permanent in Nederland te vestigen.⁸⁰ Ze lieten hun gezin over komen en zo begon de gezinshereniging in Nederland. Met deze gezinshereniging begon de islam een zichtbaar onderdeel van Nederland te worden. De gastarbeiders, nu de eerste generatie, begon namelijk na de gezinshereniging meer te praktiseren.⁸¹ Deze ontwikkeling kreeg vorm in zichtbare religieuze praktijken, zoals het vasten en het verrichten van het gebed, maar kwam ook tot uiting in de institutionalisering van de islam in Nederland. In 1974 werd, op initiatief van de Turkse

⁷⁷ Amersfoort J M M van den Wusten Herman van der, *Marokkaanse Arbeiders in Nederland* (Amsterdam 1975), 34.

⁷⁸ Lotty Eldering, *Marokkaanse Gezinnen in Nederland* (Alphen aan den Rijn 1982), 142.

⁷⁹ Bouras, *Het land van herkomst*, 64.

⁸⁰ Leo Lucassen, Jochen Oltmer en David Feldman, *Paths of Integration: Migrants in Western Europe* (18802004) (Amsterdam University Press 2006), 285.

⁸¹ Eldering, *Marokkaanse Gezinnen in Nederland*, 144.

gemeenschap, het eerste soennitische moskeegebouw opgericht. Vanaf dat moment nam het aantal moskeeën snel toe: rond 1980 waren er ongeveer 100, en tegen 1990 was dit aantal gegroeid tot circa 300. De meeste moskeeën zijn te typeren als Turks of Marokkaans en zijn sterk verbonden met de etnische achtergrond van hun oprichters. Ze functioneren vaak niet alleen als gebedshuizen, maar ook als culturele ontmoetingscentra. Veel van deze moskeeën zijn aangesloten bij etnisch georganiseerde koepelorganisaties.⁸² De Turkse islamitische gemeenschap in Nederland organiseerde zich binnen twee organisaties: Diyanet en Milli Görüş, beide met nauwe banden met Turkije. Het Marokkaanse netwerk daarentegen kende – en kent tot op de dag van vandaag – een veel fragmentarischer karakter. Het bestaat uit verschillende organisaties die vaak langs elkaar heen werken. Daarnaast ontbrak het de Marokkaanse gemeenschap aan structurele steun vanuit het thuisland.⁸³ De Marokkaans-islamitische gemeenschap heeft zich, met de opkomst van de tweede generatie, ontwikkeld tot een gemeenschap die minder afhankelijk is van de Marokkaanse identiteit. Daarentegen is de Turks-islamitische gemeenschap lange tijd sterk intern gericht gebleven en bleef zij nauwer verbonden met de eigen etnisch-culturele achtergrond.⁸⁴ Vanaf de jaren zeventig groeide het aantal islamitische organisaties, scholen en ondernemingen. Rond 2000 was de islam breed geïnstitutionaliseerd, zij het langs etnische lijnen.

De institutionalisering van de islam legde de basis voor haar positie in Nederland. Later maakte digitalisering het mogelijk om buiten gesloten gemeenschappen om kennis te maken met de islam, wat de toegankelijkheid sterk vergrootte.⁸⁵ Vanaf 2000 maakte de islam in Nederland een digitale transformatie door. Moskeeën en predikers werden actief op sociale media en islamitische informatie werd gemakkelijk online toegankelijk, waardoor een breder publiek ermee in aanraking kon komen.

2.4 Beeldvormingen over de islam in Nederland

In dit hoofdstuk is alleen de fysieke aanwezigheid van de islam behandeld. Toch is het ook belangrijk te onderzoeken hoe Nederland op deze ontwikkelingen reageerde. Dit beïnvloedt namelijk de positie van de islam op de religieuze markt. Net als in de rest van Europa werd de islam in middeleeuws Nederland vooral gezien als een ketterse afsplitsing van het christendom. Berger stelt dat het negatieve beeld van de islam herhaaldelijk obsessief focust op een immorele profeet en de vermeende onderdrukking van vrouwen. Dit negatieve beeld bleef bestaan tot de zestiende eeuw, toen het werd bijgesteld door de eerste positieve contacten met moslims.⁸⁶ Vervolgens wisselden perioden van negatieve en positieve beeldvorming elkaar af.

Begin achttiende eeuw was er enige vorm van interesse in Europa voor de islamitische cultuur, in het speciaal de Ottomaanse cultuur. Deze interesse, een voorloper van het oriëntalisme,

⁸² Tijn J. Sunier en N Landman, *Turkse islam. Actualisatie van kennis over Turkse religieuze stromingen en organisaties in Nederland. Een literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid* (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2014), 44-45.

⁸³ Idem. Thijn J. Sunier, Heleen van der Linden en Ellen van de Bovenkamp, "The Long Arm of the State? Transnationalism, Islam, and Nation-Building: The Case of Turkey and Morocco," *Contemporary Islam* 10, no. 3 (2016), 412.

⁸⁴ Zie hiervoor: Btissame Abaâziz, *'Ze Waren Onwetend' Een Onderzoek Naar De Religieuze Beleving Van De Eerste En Tweede 'Generatie' Marokkaanse Nederlanders* (Rotterdam 2021). Maurits Berger, De Halalborrel. Martijn de Koning, M., *Zoeken Naar Een 'Zuivere' Islam: Geloofsbeleving En Identiteitsvorming Van Jonge Marokkaans-Nederlandse Moslims* (Amsterdam 2008). Lotfi El Hamidi, *Generatie 9/11. Migratie, Diaspora En Identiteit* (Amsterdam 2022).

⁸⁵ Jan Rath, *Islam: Een Ontzuilende Samenleving Reageert Op Het Ontstaan Van Een Geloofsgemeenschap* (Amsterdam, 1996).

⁸⁶ Ryad, "Rather Turkish than Papist", 714-720.

wordt door Maurits Berger *turquerie* genoemd.⁹⁷ Deze interesse zal in de negentiende eeuw uitgroeien tot het oriëntalisme, waarbij de islam een *exclusive other* wordt. Anders dan bij turquerie, zit het oriëntalisme vol met stereotypes en geromantiseerde beelden.⁹⁸

Een ander belangrijk element in de Nederlandse beeldvorming over de islam is het koloniale gedachtegoed. Gedurende eeuwen was het noodzakelijk de islam te bestuderen, aangezien dit de grootste religie was in Nederlands-Indië. De islam werd echter niet bestudeerd met het doel om diepgaande kennis over de religie op te doen, noch vanuit theologische of spirituele interesse. De studie van de islam was vooral een praktische noodzaak: men moest de islam begrijpen om de kolonies goed te kunnen besturen, aangezien de islam een essentiële rol speelde in het leven van de Indonesiërs. Islam studies raakte dus nauw verbonden aan de koloniale studies.⁹⁹

Vlak voor de komst van de islamitische gastarbeiders was de kijk van Nederlanders op de islam verzacht door het Vaticaanse Concilie (1962-1965). De islam werd vanaf dit moment als een geaccepteerde religie gezien.¹⁰⁰ Voor de Nederlandse katholieken was er al waardering voor het spirituele karakter van de islam, dit werd versterkt door het concilie.¹⁰¹

De Iraanse revolutie van 1979 en de escalatie tussen Israël en Libanon zorgden voor veel commotie rond de islam, waardoor het sinds de jaren vijftig langzaam opgebouwde positieve beeld verdween.¹⁰² In de Nederlandse berichtgeving werd de verslechterde situatie van vrouwen en homoseksuelen gekoppeld aan de Iraans-islamitische revolutie. Met de oprichting van de partij van Hans Janmaat in 1980, die stelde dat de islam niet bij Nederland hoort, ontstond het idee van een 'islamprobleem' in Nederland.¹⁰³

In 1989 publiceerde Salman Rushdie een boek dat binnen bepaalde islamitische kringen op felle weerstand stuitte. Dit leidde tot een fatwa vanuit Iran, een religieus mandaat waarin werd opgeroepen tot de dood van Rushdie. De zogenaamde Rushdie-affaire markeerde een keerpunt en verscherpte de negatieve publieke perceptie van de islam.⁸⁷ Deze negatieve perceptie werd overgenomen door de toenmalige VVD-leider Frits Bolkestein, die stelde dat de islam onverenigbaar is met de Nederlandse joods-christelijke normen en waarden.⁸⁸ Andere politici volgden, waardoor de term joods-christelijk de norm werd en de islam als afwijkend werd neergezet. Dit bleek ook uit op de groeiende populariteit van Pim Fortuyn, die weliswaar niet geheel tegen de islam was, maar wel openlijk kritiek ertegen had.⁸⁹

Na 2001 kwam de gerespecteerde sheikh Khalil el Moumni (رحمه الله), imam van de Nasr Moskee in Rotterdam, regelmatig in het nieuws. Binnen de islamitische gemeenschap genoot hij

⁹⁷ Berger, A brief history of Islam in Europe, 180-181.

⁹⁸ Idem.

⁹⁹ Poorthuis, Saleminck en Nederkoorn, *Van Harem tot Fitna*, 26-27.

¹⁰⁰ Idem, 17.

¹⁰¹ Idem, aldaar 115-150.

¹⁰² Idem, aldaar 315.

¹⁰³ M. Fennema en W. van der Brug, *Nederlandse anti-immigratie partijen in Europees perspectief* (Amsterdam 2006); Van Donselaar, *Fout na de oorlog*; J. van Holsteyn en C. Mudde. *Extrem-rechts in Nederland* (Den Haag 1998); J. de Vetten, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centruumpartij en de Centrumdemocraten (1980-1998)* (Leiden 2016); Fermin, *Nederlandse politieke partijen over minderhedenbeleid 1977-1995*; C. Mudde, *Populist radical right parties in Europe* (Cambridge 2007); K. Brants en W. Hogendoorn, *Van vreemde smetten vrij. Opkomst van de Centruumpartij* (Bussum 1983); J. Niemöller, *De verschrikkelijke Janmaat. Nederland en de Centruumpartij*. (Amsterdam 2015). Voor partijprogramma's zie <https://dnpp.nl/dnpp/>.

⁸⁷ Poorthuis, Saleminck en Nederkoorn, *Van Harem tot Fitna*, 343-355.

⁸⁸ *De Volkskrant* 12-9-1991.

⁸⁹ Rene Marres, *Vermoord en verbannen, de aanvallen op Pim Fortuyn en Ayaan Hirsi Ali en hun verdediging van westerse waarden* (Soesterberg: Aspekt 2006).

brede waardering. In 2001 raakte hij in opspraak toen hij homoseksualiteit als een ziekte bestempelde. Hij moest zich hiervoor voor de rechter verantwoorden, maar werd vrijgesproken. Desondanks had de affaire een negatieve invloed op het beeld van de islam in Nederland.⁹⁰ De eerder beschreven ontwikkelingen droegen ertoe bij dat de aanslagen van 9/11 de beeldvorming over de islam sterk verslechterden. Turken en Marokkanen werden sindsdien vooral als moslims aangesproken, in plaats van op hun etnische achtergrond. Politiek en media grepen terug op een vertrouwd, negatief discours waarin de islam werd geassocieerd met onveiligheid en vrouwenonderdrukking. Zo keerde Nederland terug naar een periode waarin de islam als problematisch werd gezien.¹⁰⁸

⁹⁰ Sipco Vellenga, De islam in de beklagdenbank, in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* (2008), <https://www.theologie.nl/de-islam-in-de-beklaagdenbank/>, geraadpleegd 18-06-2025. ¹⁰⁸ Berger, *De halalborrel*. Maessen, *Hoge Hakken en Hoofddoeken*.

Hoofdstuk 3: 1950-2001

Wanneer er wordt gedacht aan tientallen bekeerlingen tot de islam dan wordt vaak de gastarbeider migratie genoemd. Dit kan wellicht verklaard worden door het overgrote deel van de literatuur die slechts deze periode belicht.⁹¹ De eerste bekeringsgolf in Nederland begon juist eind jaren vijftig. Hoewel deze periode vaak over het hoofd wordt gezien, verdient deze toch de nodige aandacht. Deze groep heeft zal namelijk een sleutelrol spelen in de ontwikkeling van de islam in Nederland.

Dit hoofdstuk behandelt de eerste fase waarin Nederlanders voor het eerst in grotere aantallen in contact kwamen met immigranten uit islamitische landen. Het hoofdstuk is verdeeld in vier onderdelen. Eerst wordt ingegaan op de bekeerlingen die via contacten met Indonesiërs en zelfstudie tot de islam kwamen. Vervolgens komen degenen aan bod die in contact stonden met gastarbeiders. Daarna wordt de institutionalisering van Nederlandse bekeerlingen besproken. Tot slot wordt de beeldvorming van bekeerlingen onder niet-islamitische Nederlanders behandeld.

3.1 De pioniers

Volgens expert Rafik Fris legde vrijwel alle bekeerlingen hun shahada af binnen de Ahmadiyyabeweging, omdat er nauwelijks alternatieven waren. Dit betekende echter niet dat zij zich bewust tot de Ahmadiyya-stroming bekeerden; de meeste beschikten over beperkte kennis van de interne diversiteit binnen de islam. Naarmate zij zich verder verdiepten, namen velen afstand van de Ahmadiyya en sloten zich aan bij de reguliere soennitische islam. Slechts in één geval bleef een bekeerling daadwerkelijk lid van de Ahmadiyya.⁹²

In tegenstelling tot de latere bekeerlingen onder de gastarbeiders, bestond het merendeel van de bekeerlingen tussen de jaren vijftig en eind jaren zestig uit mannen. Velen van hen kwamen voor het eerst in aanraking met de islam via een huwelijk met een Indische of Molukse vrouw.⁹³ Dit wijst op het belang van netwerkfactoren en daarnaast zou deze groep gecategoriseerd kunnen worden als relationele bekeerlingen. Anne Dijk noemt de kennismaking via het huwelijk de *fatah* (Arabisch voor 'opening'). Dit is de opening, waarna de bekeerling vaak verder geïnspireerd raakt op spirituele of rationele wijze.⁹⁴ Dit komt overeen met de bestaande literatuur.⁹⁵

De interviews bevestigen dat deze groep bekeerlingen vooral sterke spirituele invloeden kende, maar ook dat hun motieven overlappen met de categorieën van Allievi.⁹⁶ Een voorbeeld is Abdulwahid van Bommel, de bekendste bekeerling uit deze periode, die in alle drie Allievi's categorieën valt: hij zocht naar waarheid (rationeel), had interesse in mystiek (spiritueel) en kwam via islamitische kennissen met de islam in contact (relationeel).⁹⁷ Uit het interview met Rafik Fris blijkt dat het profiel van Abdulwahid Van Bommel goed overeenkomt met dat van de bekeerlingen uit de late jaren vijftig.¹¹⁶

In de jaren vijftig waren de verschillende categorieën van bekering nog min of meer in balans, maar vanaf het midden van de jaren zestig werd duidelijk dat spirituele motieven sterker op

⁹¹ Hass, Being a 'White Muslima' in the Netherlands Ethnicity. Midden, 'Rethinking 'Dutchness'. Vroon-Najem & Moors, "Making Hijra": mobility, religion and the everyday in the lives of women converts to Islam in the Netherlands'. Van Nieuwkerk, Women embracing Islam.

⁹² Interview Rafik Fris.

⁹³ Interview Anne Dijk.

⁹⁴ Idem.

⁹⁵ Hass, Being a 'White Muslima' in the Netherlands Ethnicity. Midden, 'Rethinking 'Dutchness'. Vroon-Najem & Moors, "Making Hijra": mobility, religion and the everyday in the lives of women converts to Islam in the Netherlands'. Van Nieuwkerk, Women embracing Islam.

⁹⁶ Allievi, *Les convertis à l'islam : les nouveaux musulmans d'Europe*.

⁹⁷ Abdulwahid van Bommel https://npo.nl/start/video/abdulwahid-van-bommel_1, geraadpleegd 18-06-2025.

¹¹⁶ Interview Fris.

de voorgrond traden. Met de opkomst van de hippiebeweging nam het aantal spirituele bekeerlingen toe, zonder dat relationele en rationele beweegredenen verdwenen. Dit verschijnsel was niet uniek voor Nederland; Allievi en Hofmann signaleren een vergelijkbaar patroon in het gehele Westen. Veel mensen zochten spirituele invulling en voelden zich, hoewel niet per se hippies, wel verbonden met de hippiecultuur. Naast het boeddhisme bood ook de islam hier vaak een antwoord. Daarom is voor deze groep een aparte categorie spirituele bekeerlingen ontwikkeld.⁹⁸ Toch wijzen Rafik Fris en Anne Dijk dat men altijd in contact moest komen met moslims voordat ze bekeerde, wat overeenkomt met de conclusie van Van Nieuwkerk.⁹⁹

Het is lastig om het exacte aantal bekeerlingen binnen deze groep vast te stellen, aangezien de eerste schattingen pas vanaf de jaren 2000 beschikbaar zijn. Wel geeft een krantenbericht uit 1958 enige indicatie, waarin wordt gesproken over 'verschillende tientallen bekeerlingen'.¹⁰⁰ Ter aanvulling toont 'bijlage 2' van Rafik Fris een (onvolledig) document waarin 75 bekeerlingen zijn opgenomen. Dit betreft de bekeerlingen die bij Rafik Fris bekend waren.¹⁰¹ Het is belangrijk om te benadrukken dat het genoemde aantal niet volledig is. Er is behoefte aan uitgebreider onderzoek, maar dit valt buiten de reikwijdte van deze studie.

Het aantal bekeerlingen nam in deze periode niet sterk toe, wat deels te verklaren is door beperkte informatie over de islam en de moeilijkheid om, zoals Anne Dijk het noemt, het moment van de *fatah* te bereiken. Contact met moslims was schaars, mede doordat slechts een klein deel van de Molukse gemeenschap in Nederland (ongeveer 2,5%) islamitisch was, terwijl deze groep zorgde voor de interreligieuze contacten.¹⁰²

3.2 Gastarbeiders en bekeerlingen

Met de komst van gastarbeiders nam het aantal moslims in Nederland sterk toe. De groep bekeerlingen groeide tussen de jaren zeventig en 2000 sneller dan ooit. Waar voorheen vooral mannen bekeerden, verschoof dit naar een meer gebalanceerde verhouding, mogelijk zelfs met meer vrouwen. Het aantal bekeerlingen via relaties nam fors toe. Tabel 2 uit 2002 toont huwelijken tussen gastarbeiders en autochtonen.

Tabel 2, gemengde huwelijken, 2002.

	Percentage getrouwd met een autochtoon	Aantal huwelijken
Turks		
Man	7%	1470
Vrouw	6%	1200
Marokkaans		
Man	9%	1710
Vrouw	6%	1020
Totaal		5400

Bron: Mila van Huis, *Partnerkeuze van allochtonen* (CBS 2008), 28.

<https://www.cbs.nl/nlnl/achtergrond/2008/02/partnerkeuze-van-allochtonen>

⁹⁸ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 6.

⁹⁹ Interview Dijk. Interview Fris. Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 74.

¹⁰⁰ Moslimsekte maakt bekeerlingen onder intellectuelen Conferentie over uitbreiding zendingbeweging in Europa. "De Gooi- en Eemlander". Hilversum; Amsterdam, 20-09-1958, p. 3. Geraadpleegd op Delpher op 2704-2025, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMGAGM01:234907071:mpeg21:p00003>.

¹⁰¹ Zie bijlage 2: Archiefstuk MIC.

¹⁰² Interview Fris. Nicolaas Landman, *Van mat tot minaret : de institutionalisering van de islam in Nederland* (VU Uitgeverij, Amsterdam 1992), 32-33.

Tabel 2 laat zien dat er 5.400 huwelijken waren tussen de eerste generatie Turkse en Marokkaanse gastarbeiders en autochtone Nederlanders. Hoewel niet alle huwelijken tot bekeringen leidden, verklaart dit deels de sterke stijging sinds de jaren zestig, toen het aantal bekeerlingen nog slechts enkele tientallen bedroeg. Rond 2000 wordt het aantal bekeerlingen namelijk al geschat op ongeveer 6.000.¹⁰³ Een schatting van Van Nieuwkerk zelfs al voor 1990 komt ook uit op 6000 bekeerling.¹⁰⁴

Van Nieuwkerk schat dat tweederde van de bekeerlingen vrouw is.¹⁰⁵ Een andere schatting van Mohammed Abu Zayd Khalil, uit zijn dissertatie over bekeerlingen in Nederland (1999), schat dat er 5000 vrouwelijke bekeerlingen zijn en 500 mannelijke.¹⁰⁶ Gezien het aantal islamitische vrouwen dat met een Nederlander trouwde (2.220, zie tabel 2), onderschat deze schatting het aantal mannelijke bekeerlingen. Anne Dijk merkt echter op dat het aantal mannelijke en vrouwelijke bekeerlingen ongeveer gelijk is.¹⁰⁷ Van Nieuwkerk lijkt in haar schatting echter geen rekening te hebben gehouden met de vroege groep mannelijke bekeerlingen. Een aanvullende verklaring biedt Sheikh Ilyas El Yousfi, die op basis van zijn ervaringen (vanaf 2010) stelt dat vrouwen sneller geneigd zijn tot bekering, al betreft dit een latere fase.¹⁰⁸

Historicus Ton Crijnen komt tot dezelfde conclusie dat het huwelijk een belangrijke rol speelde in deze periode voor het bekeren tot de islam. Crijnen categoriseert bekeerlingen die bekeren na huwelijken echter niet als een aparte categorie. Evenals Anne Dijk concludeert hij dat het huwelijk een kennismaking met de islam is, maar bekering pas volgt na eigen onderzoek.¹⁰⁹ Naast Crijnen komt ook Nieuwkerk tot deze conclusie, het leven met moslims en het hebben van een moslim-partner is essentieel in deze periode om te bekeren.¹¹⁰ Dit werd ook gemakkelijker door de ontzuiling waardoor men buiten zijn eigen zuil kon trouwen.¹¹¹ Echtgenoten spelen volgens Nieuwkerk vaak nauwelijks een rol om tot de islam te bekeren. Vaak zijn echtgenoten ook bang om beschuldigt te worden van het dwingen van hun echtgenotes waardoor zij hun volledig hun eigen pad laten bewandelen.¹¹²

Een andere onderbelichte ontwikkeling in de literatuur betreft de herkomst van bekeerlingen. Tabel 2 registreert uitsluitend huwelijken tussen moslims en autochtone Nederlanders, terwijl er ook huwelijken plaatsvonden tussen moslims en niet-moslims met een migratieachtergrond. De bestaande literatuur richt zich vooral op de autochtone, vaak vrouwelijke, Nederlander, terwijl ook binnen de Molukse en Indisch-Nederlandse gemeenschappen sprake was van een aanzienlijk aantal bekeerlingen.¹¹³ Zo geeft Rafik Fris aan dat hij meemaakte dat het niet ongebruikelijk was voor Indische Nederlanders, Indonesiërs of Molukkers om te bekeren tot de islam.¹³³ Dit proces vond voornamelijk plaats nadat Indonesiërs na de onafhankelijkheid naar Nederland migreerden. Indonesiërs en Molukkers kwamen hier in contact met moslims, wat in sommige gevallen aanleiding gaf tot religieuze zelfstudie. Een veelvoorkomend motief voor bekering was de overtuiging dat Indonesië van oorsprong een islamitisch land is, wat bij terugblik als religieus betekenisvol werd ervaren.¹¹⁴ Anne Dijk beschrijft deze groep als volgt:

¹⁰³ Crijnen, *Nieuwe moslims*, 8.

¹⁰⁴ Van Nieuwkerk, *Biography and Choice: Female Converts to Islam in the Netherlands*, 431.

¹⁰⁵ Idem.

¹⁰⁶ Khalil, *Conversion to Islam in the Netherlands*,

¹⁰⁷ Interview Dijk,

¹⁰⁸ Interview sheikh Ilyas el Yousfi.

¹⁰⁹ Crijnen, *Nieuwe Moslims*, 10.

¹¹⁰ Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 668.

¹¹¹ Van Nieuwkerk, *Biography and Choice: Female Converts to Islam in the Netherlands*.

¹¹² Idem, aldaar 445-446.

¹¹³ Interview Dijk.

¹³³ Interview Fris.

¹¹⁴ Interview Dijk.

“Zeker. En dat hebben we ook gemerkt. Ik merk dat de gekleurde bekeerlingen – of ze nou Kaapverdisch zijn of een andere afkomst hebben – vaak een vergeten groep vormen. Ik ben zelf bijvoorbeeld actief in een Indonesische gemeenschap. Daar zie je ook veel bekeerlingen met Molukse, Chinese of Indonesische roots. Je hebt mensen die na de onafhankelijkheid naar Nederland zijn gekomen, en ook mensen die pas later zijn gekomen en toen wel moslim waren. Indonesië is natuurlijk het grootste moslimland ter wereld, maar er wonen ook veel niet-islamitische Indonesiërs in Nederland. Toch zijn velen van hen in contact gekomen met de islam, en daardoor geïnteresseerd geraakt en uiteindelijk bekeerd.”

Dat een deel van de Indo's, Indonesiërs en Molukkers is bekeerd tot de islam is volkomen genegeerd door de historische literatuur.¹¹⁵

Tevens werd het door de ontzuiling makkelijker om los te komen van de eigen zuil. Zo beginnen er in deze periode ook een aantal christenen te bekeren. Sheikh Bakkali al Khammar wijst erop dat deze christenen vaak moeite hadden met de christelijke leer.¹¹⁶ Dit wordt tevens bevestigd door Anne Dijk.¹¹⁷ De cultuur-socioloog wijst erop dat deze groep weliswaar begon te ontstaan, maar in omvang beperkt bleef ten opzichte van andere motieven voor bekering tot de islam.¹¹⁸ In de oudere literatuur over bekeerlingen ligt de nadruk vooral op het idee van een breuk met de oorspronkelijke identiteit.¹¹⁹ Dit is ook een begrijpelijke aanname wanneer wordt gekeken naar bekeerlingen uit het verre verleden als Jan Janszoon en Snouck Hurgronje. Zowel de bekeerlingen voor de gastarbeiders als na de gastarbeiders tonen continuïteit met hun verleden volgens. Van Nieuwkerk heeft de tweede groep uitgebreid onderzoek en concludeert dit in meerdere van haar onderzoeken.¹²⁰ In het onderzoek van Ton Crijnen, waar hij veertien bekeerlingen interviewt, blijkt uit vrijwel elk interview dat er geen sprake is van een breuk.¹²¹ Dit beaamt ook Rafik Fris in het interview. Vaak waren de mensen op zoek naar iets wat bij hun past.¹²² Juist door de ontzuiling kregen bekeerlingen de mogelijkheid een levensbeschouwing te kiezen die aansloot bij hun persoonlijke overtuigingen. De islam, als brede en veelzijdige levensbeschouwing, bood op verschillende manieren aansluiting bij de vragen en behoeften van de zoekende.

3.3 Grondleggers van de Nederlandse *Dawah*

Zoals Rafik Fris aangaf waren de gastarbeiders niet actief betrokken bij *dawah* (islamitische term: missionaris werk) activiteiten.¹²³ Tegelijkertijd kwam men wel steeds vaker in contact met de islam, hetzij via huwelijken, hetzij via kennissen of collega's. Hierdoor ontstond een groeiende vraag naar meer kennis over de islam. Het waren juist de bekeerlingen uit de jaren vijftig en zestig die zich hebben ingezet om aan deze behoefte te voldoen.

Het “Moslim Informatie Centrum” (afgekort MIC) heeft hier een grote rol in gespeeld. Deze organisatie verzorgde conferenties, schreef artikelen in tijdschriften en boekjes en deed zelfs aan straat-*dawah*.¹²⁴ In 1983 schreef Abdulwahid van Bommel het eerste islamitische boek in Nederland,

¹¹⁵ Dit is verder bevestigd door Anne Dijk aan de hand van een expertvraag. Zie Bijlage 5: expertvragen.

¹¹⁶ Interview sheikh Bakkali Al Khammar.

¹¹⁷ Interview Dijk.

¹¹⁸ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 76.

¹¹⁹ Karin van Nieuwkerk, “Islam Is My Washing Line”, *Religion & gender* (Utrecht) 13 (2023) 186-205, 187.

¹²⁰ Van Nieuwkerk, ed., *Moving in and out of Islam*, 91-93.

¹²¹ Crijnen, *Nieuwe Moslims*.

¹²² Interview Fris.

¹²³ Idem.

¹²⁴ Idem.

getiteld *Kom tot het Gebed*. Het was ook Van Bommel die werd uitgenodigd om te islam te representeren op televisie, dat gebeurde nauwelijks met de imams uit de eerste generatie.¹²⁵ De eerste generatie moslims publiceerde pas na 2000 hun eerste boeken, met als voorbeeld het boek van sheikh El Moumni, *Waarom ben ik Moslim?* (2001). Dit geeft aan dat bekeerlingen lange tijd relatief afgezonderd bleven van de bredere moslimgemeenschap. Zo geeft Sheikh Bakkali al Khammar aan dat de bekeerlingen in veel gevallen werden doorgestuurd naar het MIC, dit had natuurlijk te maken met de taalbarrière.¹²⁶ Het MIC nam vervolgens de rol van begeleiding op zich. Binnen deze organisatie waren enkele vroege bekeerlingen actief, evenals een aantal hoogopgeleide eerste generatie moslims die goed Nederlands spraken. Dit was essentieel, aangezien communicatie met de eerste generatie moskeeën vaak lastig was doordat de voertaal daar uitsluitend Arabisch was.¹²⁷ Al met al heeft het MIC veel weg van Perkoempoelan Islam en lijkt het hen werk voort te zetten.

Zoals Fris aangeeft, kwamen bekeerlingen incidenteel via kennissen of een huwelijk in contact met een Marokkaanse of Turkse organisatie, waar zij vervolgens hun bekering voltrokken. Dit gebeurde vaak onder begeleiding van gezaghebbende imams met diepgaande islamitische kennis, zoals Sheikh El Moumni of Sheikh Al Khammar.¹²⁸ Het grootste deel hield de bekering echter voor zichzelf, of kwam in contact met het MIC.¹²⁹

Het netwerk rond Rafik Fris bestond uit veel vroege bekeerlingen, die volgens hem een cruciale rol speelden in de ontwikkeling van de islam in Nederland. Naast hun betrokkenheid bij de dawah waren zij ook actief in de institutionalisering van de islam. Zo waren Rafik Fris en Abdulwahid van Bommel de grondleggers van de islamitische geestelijke verzorging in Nederland; zij waren verantwoordelijk voor het opzetten van de bijbehorende opleiding.¹³⁰ Daarnaast was Ibrahim Spalburg, eveneens een bekeerling uit deze kring, actief betrokken bij de oprichting van een islamitische basisschool.¹³¹ Soortgelijke initiatieven in Nederland kwamen grotendeels voort uit de bekeerlingengroep, die als eerste moslims de islam actief positioneerden binnen de Nederlandse samenleving. Dit deden zij via maatschappelijke organisaties en door het ontwikkelen van Nederlandstalig aanbod.

3.4 Onzichtbare moslims

In het eerste hoofdstuk is vastgesteld dat moslims lange tijd parallel aan de Nederlandse samenleving leefden, zonder dat hun islamitische identiteit veel aandacht kreeg, tot het einde van de twintigste eeuw. Dit gold ook voor bekeerlingen, zoals Rafik Fris benadrukt. Hij stelt dat bekering in die periode relatief eenvoudig was en weinig weerstand opriep.¹³² Wanneer we bovendien in ogenschouw nemen dat veel bekeerlingen een levenspad kozen dat nauw aansloot bij hun leven vóór de bekering, is het begrijpelijk dat hun bekering vaak nauwelijks werd opgemerkt. Vooral de groep die duidelijk zichtbaar bekeerde, bestond uit vrouwen, maar deze vormden gedurende lange tijd een minderheid onder de bekeerlingen.

Vanaf begin jaren tachtig komt de islam weer in het negatieve discours. Een eeuwenoud vooroordeel over de islam in het Westen richt zich op de positie van de vrouw.¹³³ Het moment dat de

¹²⁵ Interview Sheikh Mhamed Aarab.

¹²⁶ Interview Sheikh Al Khammar.

¹²⁷ Interview Fris.

¹²⁸ Idem.

¹²⁹ Interview Al Khammar.

¹³⁰ Interview Fris.

¹³¹ Idem.

¹³² Idem.

¹³³ Berger, *A brief history of Islam in Europe*.

islam in Nederland weer negatief werd neergezet, werkte dit ook door op bekeerde vrouwen. Zij kregen te maken met de meeste negatieve beeldvorming. Afgezien van dit stigma merkten de meeste bekeerlingen echter weinig van serieuze tegenstand.¹³⁴ Sterker nog, veel Nederlanders toonden interesse in de bekeerlingen en stonden open voor gesprekken met hen.¹³⁵ Dit kan er ook toe hebben geleid dat er meer vrouwen zijn bekeerd tot de islam. Toenemende negatieve beeldvorming leidt namelijk tot hogere religiositeit aan de hand van het begrip reactive religiosity.

3.5 Conclusie

De eerste Nederlandse bekeerlingen tot de islam verschenen in de jaren vijftig en zestig. Het betrof een kleine, voornamelijk mannelijke groep die in de literatuur vrijwel genegeerd is. Velen kwamen tot de islam via een spirituele zoektocht, anderen door rationele overwegingen. De meeste bekeerlingen maakten kennis met de islam via relaties met moslima's. Een eenduidig profiel ontbrak; de gangbare indeling in drie typen bekeerlingen bleek te simplistisch, mede door de belangrijke rol van persoonlijke netwerken in een tijd waarin informatie over de islam schaars was.

Met de komst van gastarbeiders nam het aantal bekeerlingen sterk toe. Rond het jaar 2000 telde men ongeveer vijf- à zesduizend bekeerlingen. Hoewel het huwelijk met een moslim vaak de aanleiding vormde voor kennismaking met de islam, voltrok het daadwerkelijke bekeringsproces zich meestal pas na het huwelijk. Na de onafhankelijkheid van Indonesië en de migratie van Molukkers en Indonesiërs naar Nederland nam ook binnen deze groepen het aantal bekeerlingen toe. Zij zagen hun verbondenheid met het islamitische Indonesië als een belangrijke reden om zich te bekeren. De eerste generatie bekeerlingen speelde een cruciale rol bij de begeleiding van deze nieuwe groepen, onder meer door het toegankelijk maken van islamitische kennis in het Nederlands via vertalingen, boeken en evenementen.

Tot circa 2000 ondervonden mannelijke bekeerlingen weinig weerstand. Voor vrouwen werd het echter lastiger toen het maatschappelijk sentiment verschoof en oude stereotypen over onderdrukking opnieuw opgeld deden. Vooral vrouwelijke bekeerlingen kregen hiermee te maken. Al met al groeide de groep bekeerlingen sinds de jaren vijftig van een kleine, spiritueel gemotiveerde groep uit tot duizenden mannen en vrouwen met uiteenlopende motieven en achtergronden.

Hoofdstuk 4: 2001-2014.

Dit hoofdstuk behandelt een nieuwe fase in de geschiedenis van Nederlandse bekeerlingen tot de islam. In de twintigste eeuw veranderde de demografische samenstelling van Nederland ingrijpend: gastarbeiders vestigden zich permanent en hun kinderen vormden inmiddels de tweede generatie. Vanaf 2001 zet echter een ander proces in: het beeld van de islam in de publieke en virtuele ruimte verandert fundamenteel.

Eerst wordt onderzocht of het aantal bekeerlingen daadwerkelijk toeneemt en welke factoren hieraan ten grondslag liggen. Tot slot worden ontwikkelingen binnen de bekeerlingengroep en hun motieven geanalyseerd.

4.1 Toenemende aantallen

Het aantal bekeerlingen was voor het jaar 2000 circa vijf- à zesduizend, daarbij kwamen jaarlijks ongeveer tweehonderd bekeerlingen.¹³⁶ Uit de interviews blijkt dat het aantal bekeerlingen na 2001 aanzienlijk toenam. De respondenten noemen 11 september als een belangrijke katalysator voor

¹³⁴ Idem.

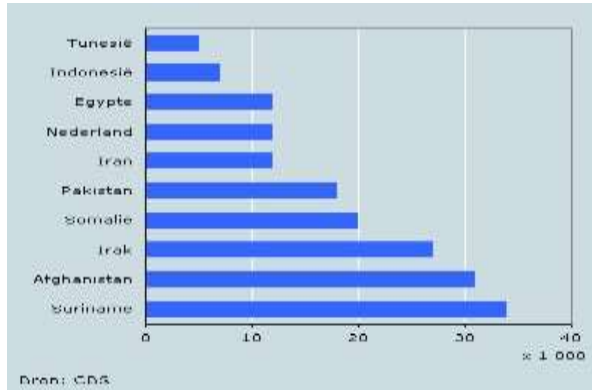
¹³⁵ Interview Fris.

¹³⁶ Crijnen, *Nieuwe Moslims*, 8.

deze ongekenkende groei.¹³⁷ Dit patroon is wereldwijd terug te zien, zoals de literatuur aangeeft.¹³⁸ Ook bij moskee Soennah wordt sinds 2001 een bekeerlingenarchief bijgehouden, vanwege het toenemende aantal mensen dat daar kwam om te bekeren.¹³⁹

In 2007 verscheen een onderzoek naar de etnische achtergronden van Nederlandse moslims. Hieruit kwam dat er in 12.000 autochtone moslims waren in dat jaar.¹⁴⁰ Dit aantal werd snel verwerkt in scripties en artikelen als het aantal Nederlandse bekeerlingen.¹⁶¹

Grafiek 2: Aantal moslims per etnische achtergrond in Nederland 2007.

Bron: Marieke van Herten en Ferdyn Otten, *Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland* (CBS 2007). <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-2278-wm.htm>.

Deze schatting zegt echter vrij weinig over het aantal bekeerde moslims. Onder het aantal bekeerde moslims zitten zowel allochtonen als autochtonen.¹⁴¹ Een groep van 12.000 autochtonen is niet representatief voor de bekeerlingenpopulatie, mede omdat ook personen van de derde generatie Marokkaanse en Turkse afkomst als autochtoon werden meegeteld. Uit onderzoek uit 2008 blijkt dat deze derde generatie 9.790 personen omvat.¹⁴² Dit laat ruimte voor 2.210 autochtone bekeerlingen in 2008, dit getal komt niet in de buurt van de schatting van 6000 bekeerlingen in het jaar 2000.

Om enigszins een beeld te krijgen van het aantal bekeerlingen kan gekeken worden naar het aantal moskeeën. Ook dat is giswerk, zo wordt 453 door voormalig minister Eberhart van der Laan genoemd.¹⁴³ Uit het archief van de Soennah-moskee kan voor 2001 een schatting worden gemaakt van het gemiddeld aantal bekeerlingen per moskee. Dit is mogelijk omdat Soennah toen nog voornamelijk lokaal actief was, en pas vanaf de lancering van Al Yaqeen (2004) geleidelijk een landelijke moskee werd. Hoewel sommige moskeeën meerdere bekeerlingen kennen en andere weinig tot geen, is het aannemelijk om gemiddeld één bekeerling per moskee te rekenen. Daarnaast is er een onzichtbare groep bekeerlingen die vooral in de privésfeer toeneemt. In 2015 publiceerde

¹³⁷ Interview Dijk. Interview imam Mohammed Abdullahi. Interview sheikh Aboe Ismaïl. Interview sheikh el Khammar, Interview el Yousfi.

¹³⁸ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, XI. Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 668.

¹³⁹ Dit bevestigt de medeoprichter van het archief Aboe Anass.

¹⁴⁰ Marieke van Herten en Ferdyn Otten, *Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland* (CBS 2007), <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/ACE89EBE-0785-4664-9973-A6A00A457A55/0/2007k3b15p48art.pdf>.

¹⁶¹ Maessen, *Hoge Hakken en Hoofddoeken*, 13. Van Den Bogaert, "Ik ben rustiger geworden", 10. *Waarom bekeren mensen zich tot de islam* (2015) <https://wijblijvenhier.nl/31280/waarom-bekeren-mensen-zich-totislam-verheugende-boodschap-boek/>, geraadpleegd 20-05-2025.

¹⁴¹ Interview Dijk.

¹⁴² Mariëtte Goedhuys, Tirza König en Kathleen Geertjes, *verkenning niet Westerse derde generatie* (CBS 2008) https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j4nvg5kijg27kof_j9vvik7m1c3gyxp/viel8rgyx7z6/f=/blg62406.pdf, 10.

¹⁴³ Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, 2008.

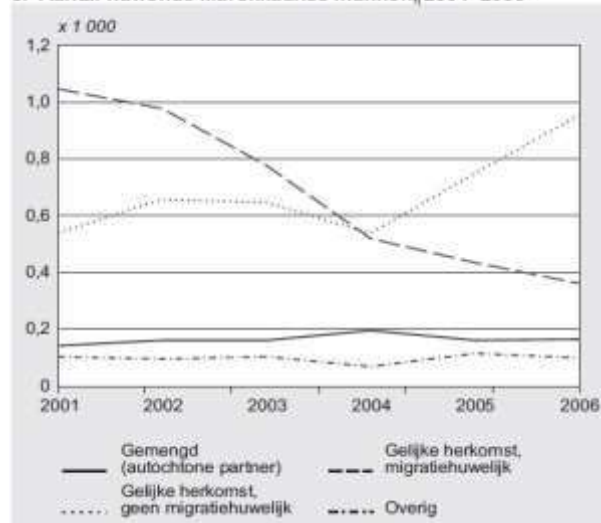
NRC een artikel waarin jaarlijks 500 bekeerlingen werden genoemd; hoewel dit later door NRC als ongefundeerd werd bestempeld, is het aannemelijk dat het daadwerkelijke aantal in die orde ligt.¹⁴⁴

Een extra argument voor de schatting van 500 bekeerlingen per jaar is het aantal gemengde huwelijken tussen Turkse en Marokkaanse mannen en Nederlandse vrouwen, dat in 2001 rond de 340 lag en redelijk stabiel bleef (zie grafieken 3 en 4). Dit cijfer betreft alleen moslimmannen die met autochtonen trouwden; ook Nederlandse mannen trouwden soms met moslimvrouwen.¹⁴⁵

Tegelijkertijd betekent het aantal van 340 huwelijken tussen moslimmannen en autochtonen niet automatisch 340 bekeerlingen, en niet elke Marokkaanse of Turkse man in deze groep is per se moslim. Toch bekeerden veel Nederlandse vrouwen zich na hun huwelijk tot de islam. Volgens de respondenten vormde deze groep de grootste, maar niet de enige groep bekeerlingen.¹⁴⁶ De huwelijken waar de literatuur ook helemaal geen rekening mee houdt zijn de huwelijken tussen moslims en niet-moslims met een migratieachtergrond.¹⁴⁷ Zo beschrijft Imam Hansildaar dat juist in de Surinaamse gemeenschap veel mannen bekeerde met islamitische vrouwen.¹⁶⁹ Al met al is een minimum van 500 bekeerlingen jaarlijks erbij vanaf 2001 een vrij gebalanceerde schatting.

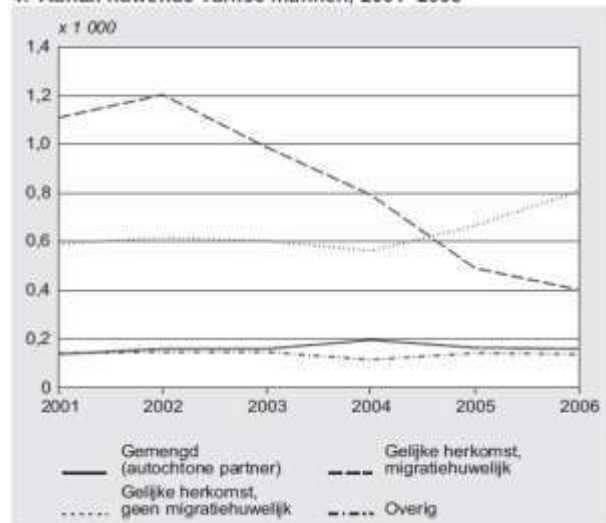
Grafiek 3

5. Aantal huwende Marokkaanse mannen, 2001–2006

Grafiek 4

4. Aantal huwende Turkse mannen, 2001–2006

Bron: Mila van Huis, *Partnerkeuze van allochtonen* (CBS 2008) <https://www.cbs.nl/nlnl/achtergrond/2008/02/partnerkeuze-van-allochtonen>, 29-30.

¹⁴⁴ Dennis Meinema, *Jaarlijks bekeren zo'n 500 autochtone Nederlandse vrouwen zich tot de islam* (2015) <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/06/10/jaarlijks-bekeren-zon-500-autochtone-nederlandse-1502495-a458366>, geraadpleegd op 20-05-2025.

¹⁴⁵ Interview sheikh al Khammar.

¹⁴⁶ Interview Fris. Interview imam Abdullahi. Interview sheikh Aboe ismaïl. Interview sheikh el Khammar. Interview sheikh el Yousfi. Interview

¹⁴⁷ Interview Dijk. Interview sheikh Aboe Ismaïl.

¹⁶⁹ Interview Muhiyuddin Hansildaar.

Tabel 3, schatting bijgekomen bekeerlingen in 2001.¹⁴⁸

	Volgens Ton Crijnen	Volgens dit onderzoek
Aantal nieuwe bekeerlingen 2001 (schatting)	200	500 minimaal

4.2 Een veranderende groep

Om een beter beeld te krijgen van de groep bekeerlingen sinds 2000 kan nog naar vier kenmerken gekeken worden; geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en achtergrond. Geslachtsverhoudingen na 2000 tonen aan dat meer vrouwen bekeren.¹⁴⁹ Van Nieuwkerk spreekt zelfs van een 4:1 verhouding.¹⁵⁰ De bekeerlingen vanaf 2000 houden qua leeftijd hetzelfde patroon aan als bij de eerdere periode. Het grootste deel van de bekeerlingen is volwassen (18+) en het komt nauwelijks voor dat een bekeerling nog minderjarig was.¹⁵¹ De literatuur besteedt weinig aandacht aan het opleidingsniveau van bekeerlingen, maar er bestaat wel een hardnekkig stigma dat bekeerlingen doorgaans niet tot de best opgeleide Nederlanders behoren.¹⁵² Aboe Anass, voorzitter van de bekeerlingencommissie van moskee Soennah, weerlegt dit beeld. Volgens hem klopt het niet met zijn ervaring: sinds 2001 heeft hij honderden bekeerlingen gezien van alle opleidingsniveaus, waaronder professoren, rechters en docenten.¹⁵³ Dit is in principe niets nieuws gezien er al sinds Snouck-Hurgronje tot aan professor dr. Abdulwahid van Bommel intellectuelen bekeren.¹⁵⁴

Met betrekking tot de achtergrond zijn er wel een aantal ontwikkelingen. Er kwamen steeds meer bekeerlingen uit de groep Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders.¹⁵⁵ Daarnaast kwamen bekeerlingen uit uiteenlopende lagen van de samenleving. Uit de interviews blijkt dat onder hen ook personen van bijvoorbeeld Chinese en Poolse herkomst waren. In de literatuur wordt deze diversiteit onvoldoende belicht. Hoewel Nederlanders zonder migratieachtergrond numeriek de grootste groep bekeerlingen vormen, zijn zij zeker niet de enigen. De etnische en culturele achtergronden van bekeerlingen weerspiegelen de bredere demografie van Nederland. Hierin vormen autochtonen de meerderheid, met daarnaast substantiële migrantengroepen zoals Surinamers, Kaapverdianen en Antillianen. De sterke nadruk in onderzoek op bekeerlingen zonder migratieachtergrond creëert daarmee een vertekend beeld. Juist de diversiteit in herkomst is relevant, aangezien verschillende achtergronden ook tot uiteenlopende motieven voor bekering kunnen leiden. Dit wordt toegelicht in de volgende paragraaf.¹⁷⁸

¹⁴⁸ Uitleg: De schatting van 500 is in het betoog uitgelegd aan de hand van het aantal moskeeën die gemiddeld één bekeerling trekken, gebaseerd op het archief van Moskee Soennah. Daarnaast gebaseerd op de gemengde huwelijken van Marokkanen en Turkse met Autochtonen.

¹⁴⁹ Interview Al Khammar. Interview Aboe Ismaïl. Interview Dijk.

¹⁵⁰ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 1.

¹⁵¹ Interview sheikh Aboe ismaïl. Interview sheikh el Khammar.

¹⁵² Interview Dijk.

¹⁵³ Zie bijlage 5, expertvragen.

¹⁵⁴ Bekim Agai, *Muslims in interwar Europe*, 51.

¹⁵⁵ Interview sheikh Aboe Ismaïl.

¹⁷⁸ Interview Anne Dijk.

4.3 Nieuwe en oude motieven

4.3.1 huwelijksmotieven

Er bestaat een hardnekkig stigma dat suggereert dat bekering uitsluitend plaatsvindt omwille van het huwelijk. Deze opvatting was al niet van toepassing op de periode vóór 2000, maar verdient hernieuwde aandacht in het licht van het toegenomen aantal vrouwelijke bekeerlingen.¹⁵⁶ Wanneer men uitsluitend de gesloten huwelijken beschouwt, ligt het voor de hand te concluderen dat het huwelijk een significante rol vervult in het bekeringstraject. Echter, deze kwantitatieve gegevens kunnen slechts adequaat worden geïnterpreteerd in samenhang met kwalitatieve bronnen. Drie respondenten geven daarbij aan dat het huwelijk veelal slechts een initiële kennismaking met de islam betreft.¹⁵⁷ Daarnaast moet worden opgemerkt dat veel bekeerde vrouwen al vóór het huwelijk met een moslimman trouwen. Zij worden echter toch meegeteld bij de circa 350 autochtone vrouwen die met een moslim trouwen, hoewel zij bij het huwelijk al moslim zijn.

Van Nieuwkerk komt tot dezelfde conclusie, het huwelijk is vaak niet de reden om te bekeren, maar wel de reden om onderzoek naar de islam te beginnen.¹⁵⁸ Sheikh al Khammar geeft aan dat degene die echt tot de islam traden enkel voor het huwelijk gelijk duidelijk waren. Deze mensen toonde totaal geen interesse in de islam en kwamen vaak vlak voor het huwelijk. Interessant is dat sheikh al Khammar hier over mannen praat.¹⁵⁹ Het islamitische voorschrift dat moslimvrouwen niet met niet-moslimmannen mogen trouwen, verplicht niet-moslimmannen tot bekering vóór het huwelijk met een moslima. Voor niet-moslimvrouwen die met een moslimman trouwen, bestaan echter uitzonderingen, waardoor de druk tot bekering vooraf afneemt. Dit creëert ruimte voor een geleidelijk, vrijwillig religieus onderzoek en bekering.

De toewijding van bekeerlingen wijst erop dat het huwelijk zelden het primaire motief voor bekering is. Dit blijkt onder andere uit de archieven van moskee Soennah, waaruit blijkt dat vrijwel alle bekeerlingen na hun bekering actief betrokken blijven bij verdere begeleiding. Dit beeld wordt bevestigd in de interviews, waarin Sheikh al Khammar verwijst naar zustergruppen van bekeerlingen en Sheikh Aboe Ismaïl het uitgebreide begeleidingstraject na bekering toelicht.¹⁶⁰ Mensen die uitsluitend vanwege het huwelijk bekeerden, volgden doorgaans geen uitgebreid begeleidingstraject. Het traject bij moskee Soennah duurde zes maanden en bestond uit diverse lesmodules met toets momenten. Pas na succesvolle afronding ontvingen bekeerlingen een certificaat.¹⁶¹ Een andere vorm van toewijding is te zien in het feit dat men bekeerde ondanks de toenemende druk op moslims vanaf 2001. Wanneer Rafik Fris wordt gevraagd wat er anders is vanaf 2000, geeft hij aan dat het veel moeilijker werd om te bekeren met alle negatieve aandacht naar de islam.¹⁶² Ook dit vergt toewijding voor vrouwen die bekeren, helemaal als er rekening mee wordt gehouden dat zij religieus gezien vaak niet hoeven te bekeren voor een huwelijk met een moslim.

4.3.2 Het 9/11 effect

Bijna alle respondenten geven aan dat de gebeurtenissen van 11 september, en de daaropvolgende media-aandacht voor de islam, veel mensen hebben doen reflecteren op deze religie.¹⁶³ De literatuur

¹⁵⁶ Toename aantal vrouwelijke bekeerlingen in combinatie met de jaarlijkse 350 huwelijken die worden gesloten met moslim mannen.

¹⁵⁷ Interview Anne Dijk 09:30:00, Interview sheikh al Khammar, Interview sheikh Ilyas el Yousfi.

¹⁵⁸ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 79-80.

¹⁵⁹ Interview sheikh al Khammar.

¹⁶⁰ Interview sheikh Aboe Ismaïl. Interview sheikh al Khammar.

¹⁶¹ Interview sheikh Aboe Ismaïl.

¹⁶² Interview Fris.

¹⁶³ Interview Fris. Interview imam Mohammed Abdullahi. Interview sheikh Aboe Ismaïl 00:41:06. Interview sheikh al Khammar. Interview sheikh el Yousfi.

bevestigt dit beeld en stelt dat 9/11 leidde tot een toename van de publiciteit rondom de islam, wat uiteindelijk de groei van de islamitische gemeenschap heeft vergemakkelijkt.¹⁶⁴ Dit wordt bevestigd door Rafik Fris, die stelt dat hoewel de negatieve publiciteit rond 9/11 schadelijk was, deze gebeurtenis tegelijkertijd leidde tot een toegenomen belangstelling voor de islam. Deze verhoogde interesse stimuleerde velen tot verdieping en onderzoek, wat vaak resulteerde in een genuanceerder beeld en bij sommigen zelfs de waardering van de islam als een waardevol geloof. Zo fungeerde 9/11 voor velen als een katalysator om zich intensiever met de islam bezig te houden.¹⁶⁵ Deze redenering wordt door meerdere van de experts gedeeld.¹⁶⁶ Imam Hansildaar beschrijft hem als volgt:

“Nou na 9/11. En daarna heeft de media voor nog meer aandacht gezorgd. En ik denk dat het voor de moslimgemeenschap een moeilijke tijd was. En je moest je steeds verdedigen. Waardoor mensen, die hele goede vrienden hadden, toch ook sympathie meekregen van: Oké, waarom moeten ze steeds verdedigen? Dus ook uit nieuwsgierigheid zijn die mensen gaan onderzoeken en tot de islam gekomen.”¹⁶⁷

Sheikh Aboe Ismaïl ziet meer achter de bekerings na 9/11. Hij omschrijft 9/11 als een breekpunt waarbij de realiteit voor velen instortte. De aanslagen vormden een confronterende ervaring met de harde kanten van het leven, die mensen uit hun vertrouwde wereldje haalden.¹⁶⁸ Hij beschrijft 9/11 als een moment waarop voor velen de realiteit instortte. De aanslagen vormden een confronterende confrontatie met de zware kanten van het leven, waardoor mensen tijdelijk uit hun vertrouwde wereld werden getrokken.¹⁶⁹ 9/11 fungeert als een trigger voor het stellen van existentiële vragen. Imam Azzedine Karrat licht dit toe aan de hand van een vergelijkbare gebeurtenis. Hij stelt dat dergelijke triggers kunnen leiden tot een piek in het aantal bekeerlingen, doordat ze spirituele vragen oproepen.¹⁷⁰

Een andere ontwikkeling die na 9/11 volgt is dat moslims in Nederland religieuzer worden. De islamitische identiteit begint sterker te worden, zowel onder jongeren als jongvolwassenen.¹⁷¹ Deze identiteit begint vooral onder de tweede generatie moslims in Nederland belangrijker te worden dan de etnische of nationale identiteit.¹⁷² Die identiteit kwam ook nadrukkelijker naar voren, waarbij de religiositeit toenam.

Onder de tweede generatie werd de *salafistische* benadering uit het Arabische schiereiland zeer populair in de vroege jaren 2000.¹⁷³ Deze benadering is om meerdere redenen aantrekkelijk voor bekeerlingen. Ze verwerpt culturele gebruiken en focust uitsluitend op islamitische voorschriften, waardoor bekeerlingen hun eigen culturele identiteit kunnen behouden zonder zich aan te passen aan bijvoorbeeld Marokkaanse of Turkse tradities.¹⁷⁴ De salafistische benadering biedt bovendien een heldere en gestructureerde levensbeschouwing, wat vooral aanspreekt bij mensen die actief op zoek zijn naar richting en zingeving. Deze duidelijkheid werd versterkt doordat vrijwel

¹⁶⁴ Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 668. Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, XI.

¹⁶⁵ Interview Fris. Interview Hansildaar

¹⁶⁶ Interview . Interview imam Mohammed Abdullahi. Interview sheikh el Yousfi.

¹⁶⁷ Interview Hansildaar.

¹⁶⁸ Interview Sheikh Aboe Ismaïl.

¹⁶⁹ Idem.

¹⁷⁰ Interview imam Azzedine Karrat.

¹⁷¹ Voas en Fleischmann, 'Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generations'. El Hamidi, *Generatie 9/11. Migratie, Diaspora En Identiteit*.

¹⁷² Btissam Abaâziz, 'Ze Waren Onwetend', 150. Berger, *De Halalborrel*, 131. El Hamidi, *Generatie 9/11*.

¹⁷³ Voas & Fleischmann, 'Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generations', 525-545. Interview sheikh Aarab.

¹⁷⁴ Berger, *De Halalborrel*, 131-135.

uitsluitend salafistische organisaties de islam in het Nederlands onderwezen, met slechts enkele uitzonderingen vanuit initiatieven van twintigste-eeuwse bekeerlingen. Daarnaast functioneert deze benadering als een ideologische distantie van het Westen, vooral gezien de negatieve beeldvorming van moslims na 9/11 en de daaropvolgende War on Terror. In dit kader benadrukt Anne Dijk dat veel bekeerlingen in deze periode hun spirituele thuis vonden binnen de salafistische traditie.¹⁷⁵ Tot eenzelfde conclusie komt Esra Özyürek, hoogleraar aan de Universiteit van Cambridge gespecialiseerd in Abrahamitische religies.¹⁷⁶

4.3.3 Pluriforme bekeerlingen - pluriforme motieven

Zoals in dit onderzoek reeds meerdere malen is aangetoond, richt de bestaande literatuur zich in onevenredige mate op één specifiek type bekeerling. Wanneer vervolgens de motieven tot bekering worden onderzocht, leidt dit ertoe dat steeds hetzelfde verklaringmodel wordt herhaald. Een groep die in dit verband vrijwel geheel buiten beschouwing blijft, bestaat uit Surinaamse, Kaapverdise en Antilliaanse bekeerlingen. Voor een aanzienlijk deel van deze groep fungeert de islam als eindpunt in een bredere emancipatiestrijd. Het proces van zich losmaken van racisme en het koloniale gedachtegoed vindt voor hen een ideologisch en spiritueel sluitstuk in de islam. Voor gekleurde bekeerlingen biedt de islam een wereldbeeld waarin gelijkheid wordt gewaarborgd. In dit kader vormen Afro-Amerikaanse moslims, zoals Malcolm X en Muhammad Ali, belangrijke bronnen van inspiratie bij het bekeringstraject.¹⁷⁷ Hoewel deze rolmodellen veel eerder bekeerd waren, bleven ze boegbeeld van emancipatie.

Bekering op basis van emancipatoire motieven is in de Nederlandse literatuur totaal onbekend, maar vormt in de Verenigde Staten een vertrouwd patroon. Afro-Amerikanen, die ongeveer twintig procent van de Amerikaanse moslimbevolking uitmaken, zijn vrijwel uitsluitend bekeerlingen.¹⁷⁸ De drijfveren van deze groep vertonen opvallende overeenkomsten met die van Surinaamse, Kaapverdise en Antilliaanse bekeerlingen in Nederland. In beide contexten functioneert bekering tot de islam als middel tot herwaardering van de eigen identiteit en als vorm van sociaal-cultureel verzet tegen dominante maatschappelijke structuren.¹⁷⁹ Afgezien van het feit dat deze motieven in de Nederlandse literatuur geheel ontbreken, worden zij evenmin erkend binnen de internationale theorievorming over bekering.

Een minder onderzochte categorie betreft Ahmadiyya 's die zich tot de soennitische islam hebben bekeerd. Over hen is nauwelijks geschreven of gesproken. Hun beweegredenen zijn vaak rationeel en theologisch van aard. Bij de Surinaamse moskee Noeroel Islam bestaat bijvoorbeeld ongeveer een derde van de bezoekers uit voormalige Ahmadiyya 's. Volgens de imam neemt de Ahmadiyya-gemeenschap in Nederland af, terwijl met name Surinaamse en Pakistaanse moskeeën veel bekeerlingen uit deze achtergrond ontvangen.²⁰³

Een andere groep die wel in de literatuur voorkomt, maar zeer belangrijk is om te noemen zijn christenen die om theologische redenen overstappen tot de islam. Christelijke bekeerlingen

¹⁷⁵ Interview Dijk. Interview Fris.

¹⁷⁶ Esra Özyürek, *Being German, Becoming Muslim : Race, Religion, and Conversion in the New Europe* (NJ: Princeton University Press, 2014), 134.

¹⁷⁷ Interview Dijk.

¹⁷⁸ Aminah Beverly MacCloud, *African American Islam* (New York: Routledge 1995). Patrick D Bowen, *A History of Conversion to Islam in the United States, Volume 2: The African American Islamic Renaissance, 1920-1975* (Boston: BRILL 2017). Richard Brent Turner, *Islam in the African-American experience* (Bloomington: Indiana University Press 2003).

¹⁷⁹ *Faith among black Americans*, <https://www.pewresearch.org/religion/2021/02/16/faith-among-blackamericans/>, geraadpleegd op 30-05-2025. ²⁰³ Interview imam Hansildaar.

geven aan dat zij de islam logischer vinden. De drie-eenheid wordt hierbij vaak aangehaald als te ingewikkeld.¹⁸⁰ De islam is daar een alternatief voor en helemaal de salafi traditie die heel duidelijk is en weinig heeft met diepgaande filosofische en theologische concepten.²⁰⁵

4.4 Conclusie

Het schatten van het aantal bekeerlingen blijft een complexe en uitdagende taak. Dit onderzoek verdedigt de schatting dat er in het jaar 2000 circa 6.000 bekeerlingen waren, met een jaarlijkse toename van ongeveer 500 vanaf dat moment. Deze schatting is op diverse manieren onderbouwd en blijkt het meest realistisch als minimumaantal nieuwe bekeerlingen per jaar sinds 2000.

De samenstelling van de groep bekeerlingen verandert ingrijpend vanaf 2000, waarbij het aantal vrouwelijke bekeerlingen aanzienlijk toeneemt ten opzichte van het aantal mannelijke bekeerlingen, tot een verhouding van ongeveer 4:1. Ook verandert de etnische achtergrond van degenen die tot de islam bekeren. Deze toenemende diversiteit wordt nauwelijks weerspiegeld in de bestaande literatuur. Zo blijven Molukse en Indonesische bekeerlingen zich ook in deze periode bekeren, terwijl er daarnaast een nieuwe groep opkomt van bekeerlingen uit de Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdische gemeenschappen.

De groei van het aantal bekeerlingen kan deels worden toegeschreven aan de toegenomen interactie tussen moslims en niet-moslims, wat leidt tot meer zogenoemde fatah-momenten. Daarnaast verandert de positie van de islam op de religieuze markt. Vooral de salafistische benadering biedt ruimte aan bekeerlingen om zich uit te spreken tegen de dominante westerse cultuur.

In toenemende mate bekeren mensen uit de Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdische gemeenschappen zich ook uit emancipatoire motieven. Daarnaast stappen veel leden van de Ahmadiyya-gemeenschap over naar de soennitische islam, voornamelijk om theologische redenen. Een andere groep die in deze periode vaker bekeert om theologische redenen bestaat uit christenen.

Ondanks deze nieuwe en diverse groepen is het niet mogelijk om bekeringen in deze periode onder te brengen in slechts één categorie. Vaak spelen meerdere, overlappende factoren een rol in het bekeringstraject van individuen.

¹⁸⁰ Crijnen, *Nieuwe Moslims*, 8. Interview Dijk.

²⁰⁵ Berger, *De Halalborrel*, 131-135.

Hoofdstuk 5: 2014-2024.

De laatste periode van dit onderzoek beslaat de jaren 2014 tot 2024. Op meerdere vlakken vertoont 2014 overeenkomsten met 2001. Het was het jaar waarin de 'Islamitische Staat' werd uitgeroepen, wat opnieuw brede aandacht voor de islam veroorzaakte. De wereld was echter in belangrijke mate veranderd ten opzichte van 2001. De tweede en derde generatie moslims in Nederland waren stevig verankerd in de samenleving, in tegenstelling tot de eerste generatie, die zich meer op zichzelf richtte.¹⁸¹

Dit hoofdstuk behandelt de ontwikkelingen in de recente periode. De opbouw volgt die van de voorgaande hoofdstukken. Eerst komt de groei van de groep aan bod. Daarna wordt ingegaan op de samenstelling van de groep en de interne veranderingen. Tot slot worden de motieven binnen deze gemeenschap besproken.

5.1 Een sterke groei

Dat het aantal jaarlijkse bekeerlingen toeneemt komt de afgelopen jaar veel voor in de reguliere media.¹⁸² De meest gebruikte methode om tegenwoordig schattingen te maken, bestaat uit het vragen aan moskeeën hoeveel bekeerlingen zij in een bepaald jaar hebben gehad. Dit heeft geleid tot nieuwe schattingen. De eerdergenoemde schatting van 500 bekeerlingen uit het *NRC*-artikel is lange tijd onveranderd gebleven en onbezonnen overgenomen, totdat de initiatiefnemer van *Ik wil moslim worden.nl* met een nieuwe schatting kwam van 1.000 bekeerlingen per jaar. Hoe en wanneer hij tot deze conclusie is gekomen, is niet meer bekend. Dit aantal wordt vermeld op *stichtingbekeerling.nl*. In hetzelfde artikel wordt ook een schatting van het CBS genoemd, variërend tussen 500 en 750 bekeerlingen per jaar. Het is echter onduidelijk op welk jaartal en welke periode deze schatting betrekking heeft, en het betreffende CBS-rapport is niet terug te vinden. Stichting Bekeerling zelf schat het aantal bekeerlingen op ongeveer 2.000 per jaar, op basis van gegevens van moskeeën.²⁰⁸

Volgens alle experts die zijn gevraagd is het aantal 2000 bekeerlingen te conservatief.¹⁸³ In het vorige hoofdstuk zijn twee schattingen besproken van het aantal bekeerlingen tot de islam in 2001. Dit onderzoek hanteert de minimale schatting van 500 nieuwe bekeerlingen in dat jaar. Hoewel dit aantal fluctueert, blijkt uit het archief van moskee Soennah dat er op lange termijn sprake is van een structurele groei. Aangezien moskee Soennah in 2004 *Al Yaqeen* lanceerde en daarmee landelijke bekendheid verwierf, zou de toename van bekeerlingen bij deze moskee representatief kunnen zijn voor de landelijke trend. Sinds 2004 is het aantal bekeerlingen bij deze moskee met 652% gestegen. Wanneer deze groei wordt toegepast op het landelijke aantal van 500 bekeerlingen in 2001, komt het geschatte aantal nieuwe bekeerlingen in 2024 uit op 3.759.²¹⁰

Een andere methode voor het vaststellen van het aantal is vergelijkbaar met de methode die door Stichting Bekeerling is gehanteerd. In tegenstelling tot de schatting van Stichting Bekeerling zijn

¹⁸¹ Nadia Bouras, *Het land van herkomst*.

¹⁸² Moskeeën zien meer jonge bekeerlingen en islam geïnteresseerden, <https://nos.nl/artikel/2490669moskeeen-zien-meer-jonge-bekeerlingen-en-islam-geinteresseerden>, geraadpleegd 5-06-2025. Steeds meer Brabanders kiezen voor de islam, <https://www.bd.nl/den-bosch/steeds-meer-brabanders-kiezen-voor-de-islam-bijna-iedere-week-een-bekeerling-in-onzemoskee~a36a2b68/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>, geraadpleegd 05-06-2025. ²⁰⁸ Aantal bekeerlingen in Nederland en België, <https://www.stichtingbekeerling.nl/aantal-bekeerlingen-in-nederland-enbelgie/#:~:text=Nederland%20telt%20volgens%20de%20laatste,maar%20oh%20zo%20veelbesproken%20w%20ere%20religie>, geraadpleegd 05-06-2025.

¹⁸³ Interview Aarab, Interview Aboe Ismaïl, Interview Dijk, Interview Imam Hansildaar, Interview Tesninar.

²¹⁰ Zie bijlage 1: Moskee archief Soennah.

de gegevens in deze studie uitgewerkt en opgenomen in de bijlage.¹⁸⁴ Het onderzoek komt, inclusief alle moskeeën, uit op gemiddeld 48 bekeerlingen per moskee. Dit gemiddelde wordt echter sterk beïnvloed door de landelijke moskeeën, die samen meer dan de helft van het totale aantal bekeerlingen aantrekken. Wanneer deze moskeeën buiten beschouwing worden gelaten, bedraagt het gemiddelde 25 bekeerlingen per moskee. Dit gemiddelde varieert bovendien sterk, van moskeeën met meer dan vijftig bekeerlingen tot moskeeën met slechts drie bekeerlingen.¹⁸⁵

Tabel 4, Gemiddeld aantal bekeerlingen per moskee-type.

	Gemiddeld aantal 2024	Aantal moskeeën in de schatting bekeerlingen
<i>Landelijke Moskee</i>	153	4
<i>Stadsmoskee</i>	84	3
<i>Grote wijkmoskee</i>	17	9
<i>Kleine wijkmoskee</i>	8	6
<i>Gemiddeld</i>	48	22
<i>Gemiddeld exclusief landelijke moskeeën</i>	25	18
<i>Gemiddeld wijkmoskeeën</i>	13	15

Zoals blijkt, verschillen de gemiddelden per moskee-type aanzienlijk. Zo zijn vier landelijke moskeeën al voldoende om het gemiddelde van 2001 te overtreffen. Daarnaast dragen ook de grote stadsmoskeeën substantieel bij aan het aantal bekeerlingen. Voor het berekenen van de jaarlijkse toename is het gemiddelde aantal bekeerlingen bij wijkmoskeeën het meest geschikt. Dit gemiddelde van 13 sluit namelijk goed aan bij de gegevens van moskeeën die zijn aangesloten bij IslamColor. Volgens expert Enes Taspinar ligt het gemiddelde daar zelfs rond de 15 bekeerlingen per moskee.¹⁸⁶ In 'tabel 5' wordt een schatting gegeven van het aantal bekeerlingen. De minimale schatting gaat uit van vijf bekeerlingen per 450 moskeeën, waarbij het aantal bekeerlingen van de vier landelijke moskeeën daar nog bij wordt opgeteld. De maximale schatting is gebaseerd op 13 bekeerlingen per moskee, plus eveneens het aantal bekeerlingen van de vier landelijke moskeeën.

Tabel 5, Gemiddeld aantal nieuwe bekeerlingen in 2024.

	Minimale schatting	Gemiddelde	Uiterlijke schatting	Parrallel aan moskee Soennah
<i>Gemiddeld aantal bekeerlingen 2024</i>	2.790	4.626	6.462	3.759

Uit de expertinterviews blijkt dat de schatting van 2.000 bekeerlingen door Stichting Bekeerling aan de lage kant is. De experts geven aan dat de werkelijke aantallen eerder richting de 3.000 of meer liggen. Volgens sheikh Aboe Ismail is zelfs de hogere schatting van 6000 niet onredelijk.²¹⁴ De eerdere schatting van 3.759 bekeerlingen, gebaseerd op de stijging in het archief

van moskee Soennah, is daarmee niet uitzonderlijk. Omdat deze moskee bekendstaat als landelijke moskee en door Al Yaqeen bekeerlingen uit heel Nederland aantrekt, is het aannemelijk om uit te

¹⁸⁴ Zie bijlage 3: Moskee-vragen.

¹⁸⁵ Idem.

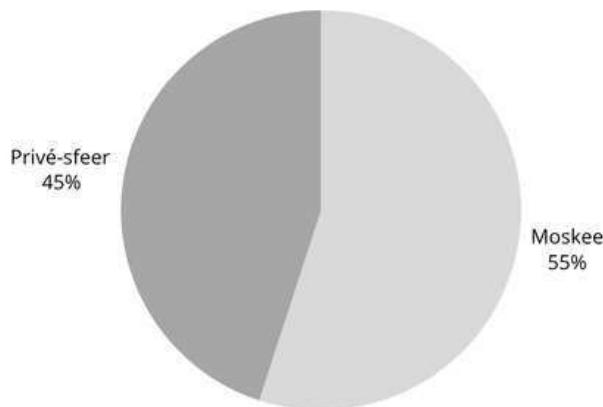
¹⁸⁶ Zie bijlage 5: Expert vragen.

²¹⁴ Interview Aboe Ismail.

gaan van 3.759 nieuwe bekeerlingen in dit jaar. Dit aantal ligt bovendien dicht bij de minimale schatting op basis van de andere methode. Het verschil van circa 1.000 bekeerlingen is gemakkelijk te verklaren, aangezien de trend bij landelijke en stadsmoskeeën gemakkelijk dit aantal haalt, terwijl deze groepen niet zijn meegeteld in de minimale schatting.

Het is echter van belang te erkennen dat een aanzienlijk deel van de bekeerlingen niet in een moskee bekeerd is. In dit onderzoek is daarom een steekproef gehouden onder 85 bekeerlingen, waarbij is onderzocht of zij in een moskee of in de privésfeer zijn bekeerd. Een aanzienlijk deel gaf aan in de privésfeer te zijn bekeerd. Over deze groep is verder geen inzicht beschikbaar, en er zal dan ook geen schatting worden gemaakt. Wel moet er rekening mee worden gehouden dat deze groep deel uitmaakt van het daadwerkelijke totaal aantal bekeerlingen.

Diagram 1, waar bekeerlingen hun shahada afnemen. (Vraag: waar heeft u uw shahada gedaan?)

Tot slot kan op basis van het archief van moskee Soennah ook een schatting worden gemaakt van het totale aantal bekeerlingen in 2024. Hiervoor wordt de jaarlijkse stijging bij moskee Soennah toegepast op het uitgangspunt van 500 bekeerlingen landelijk in 2004. De uitwerking hiervan is opgenomen in bijlage 4.¹⁸⁷ Op basis van de berekening in bijlage 4, waarin de ontwikkelingen bij moskee Soennah parallel lopen aan het landelijke aantal nieuwe bekeerlingen, kan worden geconcludeerd dat het totale aantal bekeerlingen in Nederland circa 35.000 bedraagt.¹⁸⁸ Hier moet echter ook weer rekening gehouden worden met de groep die niet in beeld is.

5.2 De nieuwe groep in beeld

Vanaf het tweede decennium van de jaren 2000 wordt steeds duidelijker dat de groep bekeerlingen de samenstelling van de samenleving volgt. Uit de vragen aan de moskeeën blijkt dat de etnische achtergrond van bekeerlingen zeer divers is, maar ook een duidelijke afspiegeling vormt van de stad of wijk waar zij vandaan komen.¹⁸⁹ Sheikh Aboe Ismaïl beschreef de eerste groep als voornamelijk Nederlanders zonder migratieachtergrond. Er zaten zeker wel uitzonderingen tussen, maar het grootste deel was zonder migratieachtergrond.²¹⁸ Wanneer hij wordt gevraagd of dat de afgelopen jaren is veranderd, dan bevestigt hij dat gelijk als volgt:

'Jazeker Jazeker zeker, dat is extreem veranderd. Ik denk dat je nu bijna alle nationaliteiten hebt, denk ik, klein voorbeeldje Chinese bekeerlingen. Alles, ja, dus alles eigenlijk, wat het ook mag zijn, laatste tijd Kaapverdisch heel veel. Ik heb ook wel eens gezegd: dat verdient

¹⁸⁷ Zie bijlage 4: Toename bekeerlingen.

¹⁸⁸ Idem.

¹⁸⁹ Zie bijlage 3: Moskee vragen.

²¹⁸ Interview Aboe Ismaïl.

*Eigenlijk een onderzoek op zich, zeg ik*¹⁹⁰

Naast dat het bovenstaande citaat wijst op een diverse groep bekeerlingen die een afspiegeling vormt van de Nederlandse samenleving, valt een specifieke groep op: de Kaapverdische gemeenschap. Hoewel binnen deze gemeenschap al in het begin van de jaren 2000 bekeerlingen waren, is het aantal recentelijk aanzienlijk toegenomen. Expert Mohammed Abdullahi spreekt dan ook van een substantiële groei binnen deze gemeenschap.¹⁹¹ Dit beschrijft het als volgt:

*'Aan de afgelopen tien jaar heb ik echt 'boem' gezien aan Kaapverdiërs die bekeren tot de Islam. Ik ga er bijna zelfs van uit bij alle Kaapverdiërs die ik tegen kom, oprecht ik zeg gewoon Salam alaykouw tegen ze. De kans is groter dat ik gelijk heb en dan is het wa'alaykouw salam, of ze zeggen: oh nee man bro ik ben geen moslim, maar ben me wel aan het verdiepen in de islam bro'*¹⁹²

Abdullahi verklaart deze toename aan de hand van de gelijkenissen tussen de Kaapverdische cultuur en de meeste islamitische culturen, die vergelijkbare kernwaarden delen. Dit sluit goed aan bij de literatuur waaruit blijkt dat het bekeren vaak geen breuk vormt in de identiteit.¹⁹³

Een andere groep waar rekening mee gehouden moet worden zijn de Molukkers. Hier betreft het vooral jongeren onder de Molukkers die massaal bekeren sinds het tweede decennium.¹⁹⁴ Wat betreft andere etnische achtergronden springt, naast de nieuwe groep Molukkers en de Kaapverdiërs, geen enkele specifieke groep eruit. Er lijkt eerder sprake te zijn van een afspiegeling van de bredere samenleving, zoals die zichtbaar is in stedelijke gebieden en multiculturele wijken. Bij zowel de Molukse als de Kaapverdische gemeenschap moet bovendien rekening worden gehouden met een zogenoemd domino-effect: bekeerlingen binnen deze groepen blijken anderen in hun directe sociale kring te beïnvloeden om eveneens tot de islam over te gaan.

De belangrijkste ontwikkeling sinds het tweede decennium van de jaren 2000 betreft de leeftijd van de groep bekeerlingen. Waar de gemiddelde leeftijd van bekeerlingen voorheen altijd boven de vijftientig lag, is hier sinds die periode sprake van verandering.¹⁹⁵ Sinds het tweede decennium zijn er bekeerlingen zo jong als dertien jaar. Dit wordt bevestigd door alle expertinterviews. De experts geven aan dat begin jaren 2000 de bekeerlingen vooral volwassenen waren, terwijl tegenwoordig een groot deel jonger is dan vijftientig jaar, en daarnaast een aanzienlijk deel zelfs minderjarig is. Deze ontwikkeling wordt ook weerspiegeld in de reguliere media, waarbij het artikel van de NOS een belangrijk voorbeeld vormt.¹⁹⁶ Een term die voor deze generatie

¹⁹⁰ Idem, aldaar 00:26:21.

¹⁹¹ Interview Mohammed Abdullahi.

¹⁹² Idem.

¹⁹³ Midden, 'Rethinking 'Dutchness'', 684-700. Van Nieuwkerk, *Moving in and out of Islam*, 32. Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 72.

¹⁹⁴ Voor een diepte interview over deze gemeenschap: Salaheddine Benchiki, *STUDIO RAMADAN: MOLUKSE JONGEREN VINDEN DE ISLAM!* <https://www.youtube.com/watch?v=ZXurEqnCqC4>, geraadpleegd op 06-06-2025.

¹⁹⁵ Alle interviews.

¹⁹⁶ Moskeeën zien meer jonge bekeerlingen en islam geïnteresseerden, <https://nos.nl/artikel/2490669moskeeen-zien-meer-jonge-bekeerlingen-en-islam-geïnteresseerden>, geraadpleegd 07-06-2025.

bekeerlingen in het leven is geroepen is de term TikTok bekeerling.¹⁹⁷ Deze term doet de bekeerling tekort, omdat er vaak veel complexere ontwikkelingen aan een bekering voorafgaan. Hoewel enkele tientallen influencers, waaronder TikTok-influencers, zich tot de islam bekeren, mag dit niet de honderden bekeerlingen overschaduwen die uiteenlopende en complexe motieven hebben. Dit geldt vaak ook voor de TikTok-influencers zelf, maar de media leggen de nadruk vooral op hun sociale mediacarrière, waardoor het stigma van een 'bekeringsrage door TikTok' wordt versterkt. De verhouding tussen mannen en vrouwen is weinig veranderd, waarbij vrouwen nog steeds de meerderheid vormen. Het betreft echter geen extreme meerderheid, maar eerder een verhouding van ongeveer zestig procent vrouwen tegenover veertig procent mannen.¹⁹⁸ Deze verhouding raakt daarmee weer meer in balans ten opzichte van de periode van de vroege jaren 2000. Dit hangt samen met de groei onder jongeren. In de vroege jaren 2000 zorgden de toegenomen gemengde huwelijken voor een relatief groot aandeel vrouwelijke bekeerlingen. Doordat het nu vooral jongeren betreft, ontstaat er een meer evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen.¹⁹⁹ Toch is er wel sprake van een groter deel vrouwelijke bekeerlingen.

Een nieuw probleem binnen de recente groep bekeerlingen is dat zij vaak jong zijn en nog bij hun ouders wonen. Dit leidt in sommige gevallen tot spanningen binnen de thuissituatie. Sheikh Aboe Ismail rapporteert dat er veel gevallen zijn geweest die als zeer ernstig worden beschouwd, vooral onder jonge vrouwelijke bekeerlingen.²⁰⁰ Dit leeft zelfs zo erg dat de moskee Soennah voor deze groep schuiladressen wilde regelen.²⁰¹

5.3 Motieven van de nieuwe groep

Op basis van het archief van moskee Soennah kan worden vastgesteld dat de jaren 2013 en 2014 zorgden voor een aanzienlijk aantal nieuwe bekeerlingen.²⁰² Een eenvoudige conclusie zou zijn dat de toename van het aantal moslims ook heeft geleid tot een groei van het aantal bekeerlingen.²⁰³ Wat echter uit deze paragraaf zal blijken, is dat meerdere factoren hebben bijgedragen aan deze exponentiële groei.

5.3.1 Netwerk contacten

Bij het bekijken van de jaarlijkse groei van bekeerlingen kan worden geconcludeerd dat deze aanzienlijk is toegenomen. Dit wordt bevestigd door alle bevraagde moskeeën, waarvan slechts enkelen aangeven dat de groei stabiel is gebleven.²⁰⁴ Wanneer echter naar de islamitische gemeenschap als geheel wordt gekeken, wijzen de meeste cijfers niet op eenzelfde exponentiële groei. Op basis van de schattingen van het CBS is bij het totale aantal moslims geen exponentiële stijging waarneembaar; het aantal blijft redelijk stabiel. Dit staat in contrast met het aantal bekeerlingen, dat vanaf 2014 exponentieel groeit met een jaarlijkse toename van één tot twee procent.²⁰⁵ Omdat het bekeerlingen aantal veel sneller groeit dan het totaal aantal moslims, kan de groei van de bekeerlingen niet toegeschreven worden aan de groei van moslims in Nederland.

¹⁹⁷ Bekeerde vrouwen boos over eo uitzending waarin zij hun verhaal deden, 05-10-2024, <https://nos.nl/artikel/2539671-bekeerde-vrouwen-boos-over-eo-uitzending-waar-in-zij-hun-verhaal-deden>, geraadpleegd 07-06-2025.

¹⁹⁸ Zie bijlage 2: Moskee Soennah archief. Zie bijlage 3: Moskee vragen. Zie Bijlage 5: expertvragen. Interview Anne Dijk, 00:10:08. Interview El Yousfi.

¹⁹⁹ Interview Enes Taspinar.

²⁰⁰ Interview Aboe Ismail.

²⁰¹ Idem.

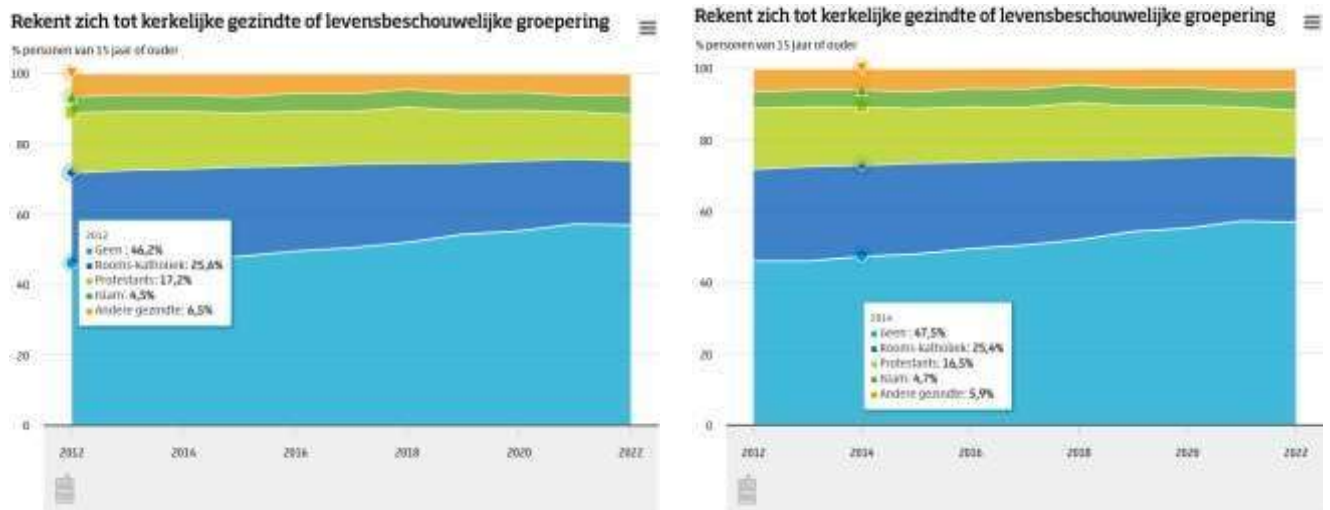
²⁰² Zie bijlage 2: Moskee Soennah archief. Zie bijlage 4: Toename bekeerlingen.

²⁰³ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 74.

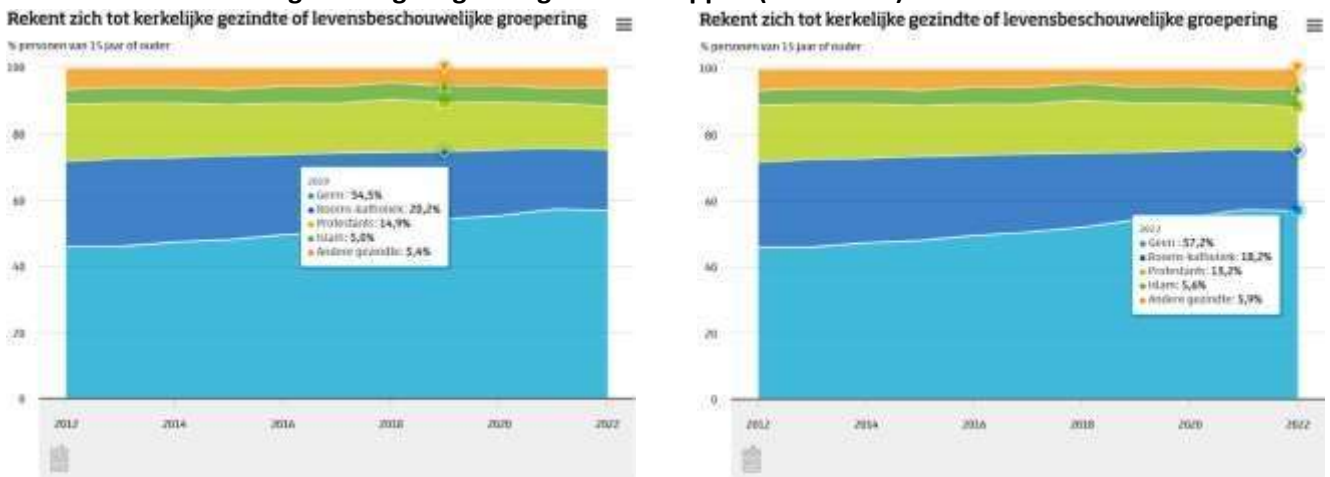
²⁰⁴ Zie bijlage 3: Moskee vragen.

²⁰⁵ Zie bijlage 4: Toename bekeerlingen.

Grafiek 5 en 6: Schatting omvang religieuze gemeenschappen (2012-2014).

Grafiek 7 en 8: Schatting omvang religieuze gemeenschappen (2019-2022).

Bron: Hans Schmeets en Marieke Houben, *Religieuze betrokkenheid in Nederland* (CBS 2023).²⁰⁶
<https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2023/welk-geloof-hangen-we-aan/>.

Dit betekent echter niet dat de groei volledig losstaat van netwerkeffecten. De islamitische gemeenschap, en dan met name de tweede generatie, is steeds zichtbaarder aanwezig in de samenleving. Hoewel het totale aantal moslims niet significant toeneemt, zijn de aanwezige moslims nadrukkelijker zichtbaar. Hierdoor ontstaan er meer interacties binnen en met de islamitische gemeenschap, ondanks dat de omvang van de groep niet sterk is veranderd.²⁰⁷ De nieuwe netwerkcontacten zijn vooral sterk zichtbaar onder jongeren. De opvallende toename van bekeerlingen kan mede worden verklaard door de toegenomen interacties tussen moslimjongeren en niet-moslimjongeren.²⁰⁸ Niet-islamitische jongeren komen op scholen in contact met islamitische

jongeren, waardoor zij al op jonge leeftijd kennismaken met de islam. Imam Abdullahi vult hieraan toe dat de islam onder jongeren niet langer een negatief, maar juist een positief imago heeft. Moslim

²⁰⁶ De schatting in dit onderzoek is gemaakt aan de hand van kwantitatief onderzoek waarbij 85.000 Nederlanders zijn bevestigd. Deze methode is anders dan de methode die eerder werd gehanteerd. Hierbij werden simpelweg mensen met een migratieachtergrond uit een islamitisch land als moslim gerekend.

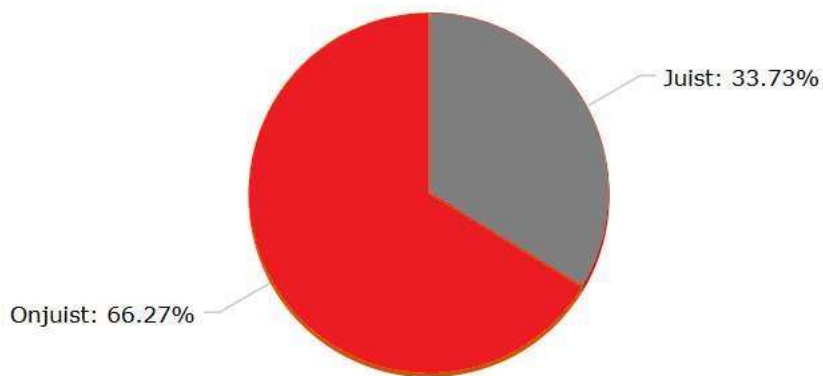
²⁰⁷ Interview Aboe Ismaïl. Interview El Yousfi. Interview Abdullahi.

²⁰⁸ Interview Aboe Ismaïl. Interview El Yousfi. Interview Abdullahi. Interview Karrat. Zie bijlage 6: enquête, hieruit blijkt dat 26 van de 56 respondenten voor het eerst contact hadden met moslims op hun

zijn wordt onder jongeren zelfs als ‘cool’ ervaren.²⁰⁹ Hoewel dit niet de hoofdreden vormt voor bekeringen, valt hieruit wel af te leiden dat de islam onder jongeren leeft. Dit vergemakkelijkt het zogenaamde *fatah*-moment, dat essentieel is om het proces van bekering te starten.

Een andere ontwikkeling onder de jongeren is dat ze elkaar ‘aansteken’ met het bekeren. Dan kan er van een ‘kettingreactie’ van bekeringen gesproken worden. Deze ontwikkeling bestond al ten tijde in de vroege jaren 2000.²¹⁰ Volgens de experts is deze ontwikkeling onder jongeren echter aanzienlijk toegenomen.²¹¹ Dit komt ook naar voren uit de enquête. Van de 83 respondenten geeft 33% aan dat na hun bekering ook mensen in hun directe omgeving bekeerd zijn (zie diagram 2). Belangrijk is dat binnen de groep die in diagram 3 aangeeft dat er sprake was van kettingbekerings, uitsluitend jongeren zijn opgenomen die in het tweede decennium bekeerd zijn. Dit illustreert precies wat er gebeurt met deze bekeerde jongeren: zij brengen de islam over op hun vrienden en familie.

Diagram 2: Kettingbekerings (Vraag: Nadat u bent bekeerd zijn er in uw directe omgeving mensen tot de islam getreden?)

5.3.2 Sociale media tijdperk

Door sociale media is de toekomstige bekeerling niet langer uitsluitend afhankelijk van direct contact met moslims om zijn bekering te realiseren.²¹² Het eerste contact met moslims blijft belangrijk, maar daarna kan de bekeerling zelfstandig verder onderzoek doen naar de islam en de wijze waarop deze bij hem past.²¹³ De positie van de islam op de religieuze markt is ingrijpend veranderd. De islam beperkt zich niet langer tot de lokale moskee, maar biedt een breed scala aan benaderingen. Met de opkomst van internet en later de smartphone is de toegankelijkheid tot islamitische informatie sterk toegenomen: deze is nu altijd en overal met een paar klikken beschikbaar.²⁴³

Sociale media maken het niet alleen makkelijker om informatie te vinden, maar vergroten ook de zichtbaarheid van de islam. Hierdoor is een nieuwe ontwikkeling ontstaan: de *fatah* hoeft niet langer via fysieke contacten te verlopen. Bekeerlingen kunnen nu in aanraking komen met de islam zonder intensieve netwerkverbindingen. Hoewel deze groep nog klein is, was zij in eerdere periodes vrijwel afwezig. Een bericht of artikel op sociale media kan tegenwoordig al als *fatah*-moment

(basis/middelbare-)school.

²⁰⁹ Interview Abdullahi.

²¹⁰ Interview Dijk.

²¹¹ Interview Abdullahi. Interview El Yousfi.

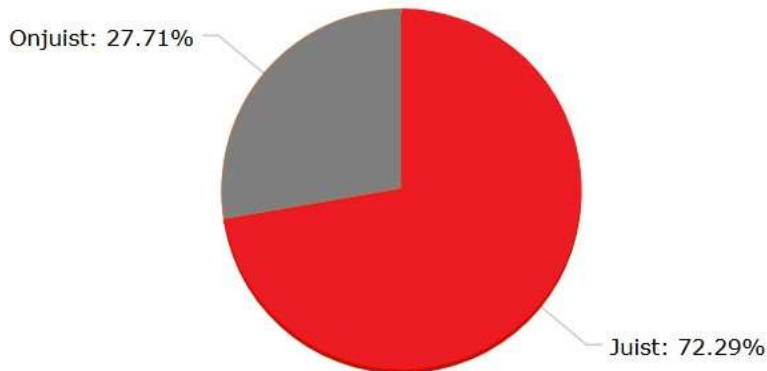
²¹² Interview Karrat

²¹³ Interview Abdullahi. Interview El Yousfi. Interview Karrat.

²⁴³ Interview El Yousfi.

dienen.²¹⁴ Dit wordt bevestigd door de enquête, waarin 27% van de respondenten aangaf vóór hun bekering geen intensief contact met moslims te hebben gehad (zie diagram 3). Hoewel dit percentage niet als exact moet worden geïnterpreteerd, ondersteunt het de visie van experts dat er inmiddels een groep bekeerlingen bestaat die niet afhankelijk is van fysieke contacten. Opvallend is dat deze 27% volledig uit bekeerlingen van het tweede decennium bestaat, wat erop wijst dat deze ontwikkeling specifiek in die periode is ontstaan.²¹⁵

Diagram 3: Contacten met moslims voor de bekering. (Vraag: Had u contacten met moslims voor uw bekering?)

Tot slot draagt sociale media bij aan de normalisering van de islam in de samenleving. Hoewel het beeld van de islam niet unaniem positief is, nemen positieve tegengeluiden toe, met name via islamitische rolmodellen – zowel bekeerlingen als geboren moslims.²¹⁶ Op sociale media is een brede groep bekeerlingen actief, van bekende rappers tot invloedrijke influencers. Hun zichtbaarheid draagt bij aan de normalisering van bekeringen en verlaagt de drempel voor anderen om dezelfde stap te zetten.²¹⁷

5.3.3 Leegte

Een belangrijke reden die terugkomt in alle expertinterviews is de toegenomen individualisering en secularisering die effect heeft op bekeerlingen en in het specifiek bekeerlingen.²¹⁷ Imam Azzedine beschrijft deze ontwikkeling als volgt:

‘Mensen hebben wel anderen om hen heen, maar voelen zich van binnen heel eenzaam, alleen, niet begrepen, et cetera. Ze hebben wel vrienden, maar dat kunnen ze nog nooit 100% zichzelf zijn en thuis ook niet. Dus die eenzaamheid, die leegte, die triggert mensen om in ieder geval belangrijke essentiële vragen te stellen van wie ben ik, Wat doe ik hier op aarde? Wat is mijn doel in het leven? Hoe kan ik geluk ervaren en dat wordt versterkt. Kijk, dat is een hele algemene benadering. Dus dan gaan mensen op zoek naar spiritualiteit. De een vindt het in yoga en de ander in het jodendom, wat bijna niet mogelijk is, maar de ander in het

²¹⁴ Interview Abdullahi. Interview Enes Taspinar. Interview El Yousfi.

²¹⁵ Zie bijlage 6: Enquête.

²¹⁶ Interview Aboe Ismaïl. Interview Dijk. Interview Karrat.

²¹⁷ Interview Aboe Ismaïl. Interview Dijk.

²¹⁷ Interview Aboe Ismaïl. Interview Karrat. Interview Dijk.

*christendom of andere in boeddhisme. Je hebt ook natuurlijk mensen die zich tot het boeddhisme bekeren en een ander groot deel komt uit bij de islam*²¹⁸

De sociologische literatuur benadrukte de rol van het individualisme al in de vroege jaren 2000.²¹⁹ Dit onderstreept bovendien de toenemende relevantie van de *Religious market theory*. Zoals Imam Karrat in het eerder aangehaalde citaat aangeeft, ervaren veel Nederlanders – vooral jongeren – een gevoel van leegte dat ingevuld moet worden, iets wat meerdere experts bevestigen.²²⁰ Het is dan aan de individu om zelf te kijken wat er bij hem past.²²¹

Sheikh Aboe Ismail stelde eerder dat mensen met deze innerlijke leegte worden geconfronteerd wanneer zij uit hun dagelijkse realiteit worden gehaald. Dit kan worden getriggerd door gebeurtenissen als 9/11, de opkomst van IS, de situatie in Gaza of, recenter, de coronaperiode.²²² In deze periode voltrok zich een vergelijkbaar proces als bij eerdere triggers. Mensen kregen een ‘reality check’ en werden bovendien losgekoppeld van hun sociale netwerk. De eenzaamheid, zoals Imam Karrat beschrijft, nam daardoor vooral onder jongeren toe.²²³ Wanneer imam Karrat wordt gevraagd over wat de belangrijkste reden voor de toename is onder de jongeren zegt hij:

*‘Het zijn met name jongeren die, zo schat ik ze in: Die op zoek zijn naar een betekenis, die zij aan hun eigen leven kunnen geven. En jongeren die een bepaalde leegte ervaren. Het is natuurlijk algemeen bekend dat jongeren in het algemeen momenteel in eenzaamheid leven. Het is de ziekte of de pandemie van de van de eeuw.*²²⁴

Imam Karrat benadrukt dat het zoeken naar invulling van de leegte en eenzaamheid de belangrijkste trigger is voor jongeren om zich te bekeren. Na de coronaperiode is er dan ook een aanzienlijke stijging waarneembaar in het aantal bekeerlingen, hoewel dit aantal tijdens de coronaperiode zelf beperkt bleef vanwege de beperkte mogelijkheid om moskeeën te bezoeken.²²⁵

De nieuwe groep bekeerlingen voelde zich in veel gevallen niet helemaal thuis in de dominante cultuur in het Westen. Het zorgt voor depressie en leegte zoals sheikh Aboe Ismail en imam Karrat beschrijven.²²⁶ De islam is een goede manier om een uitweg te zoeken uit deze dominante cultuur.²²⁷ Deze motieven tot bekering zijn niet nieuw en komen in principe terug bij elke periode van bekeerlingen in de literatuur.²²⁸

5.3.4 Goed gedrag

De laatste factor komt het nadrukkelijk naar voren in meerdere interviews. Volgens de experts sheikh Al Khammar, sheikh El Yousfi, imam Abdullahi en de imam Hansildaar speelt het gedrag van de moslims de belangrijkste rol.²²⁹ Dit hangt samen met het belang van netwerken. Bekeerlingen

²¹⁸ Interview Karrat.

²¹⁹ Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*, 3.

²²⁰ Interview Aboe Ismail. Interview El Yousfi. Interview Karrat.

²²¹ Rambo, *The Oxford handbook of religious conversion*, 671.

²²² Interview Aboe Ismail.

²²³ Eenzaamheid onder jongeren tijdens corona crisis, <https://www.movisie.nl/artikel/eenzaamheid-onderjongeren-tijdens-coronacrisis>, geraadpleegd 07-06-2025.

²²⁴ Interview Karrat.

²²⁵ Bijlage 4: Toename bekeerlingen.

²²⁶ Interview Aboe Ismail. Interview Karrat.

²²⁷ Interview Dijk.

²²⁸ Hass, Being a ‘White Muslima’ in the Netherlands Ethnicity. Midden, ‘Rethinking ‘Dutchness’. Vroon-Najem & Moors, ‘Making Hijra’: mobility, religion and the everyday in the lives of women converts to Islam in the Netherlands’. Van Nieuwkerk, *Women embracing Islam*.

²²⁹ Interview Abdullahi. Interview Al Khammar. Interview El Yousfi.

kwamen vóór hun bekering in contact met moslims en koppelden het positieve gedrag van deze moslims aan de islamitische religie. Deze ontwikkeling speelt al sinds vóór 2000 een rol bij bekeringen.²³⁰ Het observeren van goed gedrag bij moslims draagt bij aan het proces van bekering. Wat in deze periode steeds vaker voorkomt, is dat jongeren het goede gedrag van elkaar zien. Zowel sheikh El Yousfi als imam Abdullahi geven aan dit regelmatig terug te horen van jongeren. Deze jongeren bezoeken vrienden en zien het gedrag van hen en hun ouders, wat leidt tot inspiratie door de islam. Zij willen dit gedrag graag overnemen en raken daardoor geïnteresseerd in de islam.²³¹

5.3.5 Nieuwe trigger momenten

Net als in de vroege jaren 2000 kent het tweede decennium verschillende triggermomenten waarbij de islam opnieuw sterk in de schijnwerpers komt te staan. Na dergelijke momenten zijn duidelijke stijgingen waarneembaar in het aantal bekeerlingen. Zo vormen 2013 en 2014 perioden waarin de islam steeds vaker in het nieuws verschijnt vanwege de opkomst van Islamitische Staat.²³² Dit is ook terug te zien in de stijging van het aantal bekeerlingen dat jaar. Dit stijgt namelijk in drie jaar van 722 naar 1203 en dan naar 1537 nieuwe bekeerlingen per jaar.²³³

De experts geven aan dat er inderdaad een toename zichtbaar is nadat de islam opnieuw prominent in het nieuws kwam. De negatieve aandacht leidt tot *reactive religiosity* en mogelijk ook tot een nieuw verwant concept binnen dezelfde trend: *reactive conversion*.²³⁴ Er is namelijk een patroon waarneembaar waarbij negatieve berichtgeving over de islam in de media herhaaldelijk leidt tot een toename van bekeringen. Dit patroon begint met de Rushdie-affaire, gevolgd door de aanslagen op 11 september, en later de opkomst van Islamitische Staat.²³⁵

Een recent triggermoment in deze context is de situatie in Gaza. Het discours in Nederland verschuift, waarbij steeds meer mensen hun steun uitspreken voor de Palestijnse bevolking.²³⁶ Volgens de experts zijn veel mensen onder de indruk van de wijze waarop Palestijnen omgaan met hun situatie. Dit roept bij velen de vraag op waar zij hun kracht uit putten. Het daaropvolgende onderzoek leidt vaak naar de islam, wat ertoe bijdraagt dat meerdere mensen besluiten zich te bekeren.²³⁷ Wanneer imam Karrat, als expert, wordt gevraagd of hij een groei constateert sinds de situatie in Gaza, beschrijft hij dit als volgt:

*'Internationaal is dat wel een trend. Ja in ieder geval. Wat we wel zien is dat er steeds meer mensen zijn waarbij dat de reden was om na te denken over de islam. Oké, we hebben geen cijfers. Ik kan niet zeggen het is toegenomen of afgenomen. Maar wat ik wel kan zeggen is er zijn nu veel meer bekeerlingen die zeggen wat mij heeft getriggerd, wat in mij heeft en wat mij aan het denken heeft gezet is: Is Palestina.'*²⁶⁹

²³⁰ Interview Al Khammar.

²³¹ Sheikh El Yousfi. Imam Abdullahi.

²³² Interview Dijk. Interview Karrat.

²³³ Zie bijlage 4: Toename bekeerlingen.

²³⁴ Interview El Yousfi. Interview Imam Hansildaar. Interview Karrat.

²³⁵ Crijnen, *Nieuwe moslims*. Berger, *de Halalborrel*. El Hamidi, *Generatie 9/11. Migratie, Diaspora En Identiteit*. Geelhoed, *Striving for Allah*. Van Nieuwkerk, *Biography and Choice: Female Converts to Islam in the Netherlands*.

²³⁶ Helft Nederlanders ziet genocide in Gaza, <https://www.amnesty.nl/actueel/opiniepeiling-helftnederlanders-ziet-genocide-in-gaza>, geraadpleegd op 07-06-2025.

²³⁷ Interview El Yousfi. Interview Karrat.

²⁶⁹ Interview Karrat.

Uit dit citaat kan worden geconcludeerd dat de situatie in Palestina functioneert als een nieuwe fatah. Mensen zetten de stap om zich in de islam te verdiepen doordat zij via sociale media

geconfronteerd worden met beelden uit Gaza. Dit illustreert zowel de rol van triggers als de functie van sociale media als vervanging voor een fysieke fatah.

Wanneer men de triggers analyseert, kan worden geconcludeerd dat een triggermoment uiteenlopende effecten kan hebben. In essentie vormen deze momenten hoogtepunten binnen de bestaande motieven voor bekering. Zo markeert de coronaperiode een hoogtepunt van gevoelens van leegte en eenzaamheid, staat de opkomst van IS symbool voor reactive conversion, en vormt de oorlog in Gaza een voorbeeld waarbij het gedrag van moslims als inspiratiebron dient, wat uiteindelijk leidt tot bekering.

5.4 Conclusie

Het aantal bekeerlingen in Nederland is sinds 2000 aanzienlijk toegenomen en vertoont sinds 2013 een jaarlijkse groei van minimaal één procent. Dit onderzoek schat het totale aantal bekeerlingen op ten minste 35.000, met een jaarlijkse aanwas van circa 3.700 personen.

Deze toename is te verklaren door zowel bestaande als nieuwe factoren. Voor het eerst is er een substantieel aantal jongeren onder de bekeerlingen, een groep die qua omvang vergelijkbaar is met de volwassen bekeerlingen. Hun motieven kunnen worden onderscheiden in drie perspectieven: religieus, vanuit de islamitische traditie zelf en extern. De islam heeft haar positie op de religieuze markt versterkt door een actiever maatschappelijk optreden van moslims, waarbij met name jongeren als inspiratiebron fungeren. Daarnaast heeft de toenemende toegankelijkheid van informatie via smartphones en sociale media bijgedragen aan bekeringen, ook zonder directe fysieke netwerken.

Veel bekeerlingen ervaren voorafgaand aan hun bekering gevoelens van leegte en eenzaamheid en vinden in de islam een passend alternatief. Dit leidt geregeld tot een domino-effect binnen sociale netwerken. Bepaalde gebeurtenissen, zoals de opkomst van IS, de coronapandemie en de situatie in Gaza, fungeren als triggermomenten die, zoals in dit onderzoek beschreven, 'reactieve bekering' veroorzaken.

De samenstelling van de bekeerlingenpopulatie is ingrijpend gewijzigd: de verhouding tussen mannen en vrouwen is meer in balans en de etnische diversiteit weerspiegelt steeds meer de lokale samenleving. Enkel de Molukse en Kaapverdische gemeenschappen onderscheiden zich door relatief meer bekeerlingen. Het beeld van overwegend TikTok-bekeerlingen en autochtone Nederlandse vrouwen als dominante groep is onjuist.

Hoofdstuk 6: Conclusie

De afgelopen jaren is zowel in de Nederlandse media als binnen academisch onderzoek sprake van groeiende aandacht voor Nederlandse bekeerlingen tot de islam. Deze aandacht richt zich veelal op specifieke deelaspecten, waardoor een breed en historisch overzicht ontbreekt. Dit onderzoek vult die lacune door een langetermijnanalyse te bieden van de ontwikkeling van Nederlandse bekeerlingen vanaf de eerste bekeerlingen tot vandaag de dag. Dit gebeurt aan de hand van de volgende hoofdvraag: *Waardoor neemt het aantal bekeerlingen tot de islam in Nederland toe tussen 1950 en 2024?*

De onderzoeksvraag omvat twee centrale aspecten: de groei van de groep bekeerlingen en de motieven achter hun bekering tot de islam. Door gebruik te maken van uiteenlopende en elkaar aanvullende bronnen, waaronder ongebruikte archieven zoals dat van Moskee Soennah, expertinterviews en een vragenlijst onder moskeeën, is een gedetailleerd beeld geschetst. Met name

voor de periode na 2000 kon voor het eerst een structurele stijging worden vastgesteld. Dit onderzoek schat het aantal bekeerlingen dat er in 2024 bij is gekomen op circa 3.700 en houdt de mogelijkheid open voor een nog hoger aantal. Dat ligt aanzienlijk hoger dan de laatste schatting van 2.000 nieuwe bekeerlingen. Daarnaast bevat dit onderzoek ook één van de eerste goed onderbouwde schattingen van het totaal aantal bekeerlingen in Nederland, dat uitkomt op circa 35.000 in 2024.

De groei van het aantal bekeerlingen neemt vanaf de jaren vijftig geleidelijk toe. De komst van een relatief klein aantal islamitische migranten uit Indonesië en de Molukken maakt het mogelijk voor niet-moslims om in contact te komen met de islam. Dit zorgt ervoor dat in de jaren vijftig tot tachtig tientallen mensen zich bekeren tot de islam, voornamelijk door huwelijken met de Indonesische of Molukse gemeenschap. In de bekende historiografische werken over Nederlandse bekeerlingen is deze periode vaak genegeerd. Dit onderzoek toont aan dat juist deze periode opvallende trends bevat die aan het licht moeten komen. Zo is het grootste deel van deze bekeerlingen mannelijk, in tegenstelling tot de periode van de islamitische gastarbeiders; daar neemt het aantal vrouwelijke bekeerlingen toe. Daarnaast is aangetoond dat een aanzienlijke groep Indonesiërs, Indo's en Molukkers zich tot de islam heeft bekeerd. Deze groep bekeert zich tot de islam om een combinatie van beweegredenen, maar gedeeld wordt het besef dat de islam de religie in Indonesië en de Molukken is. Terugkeer naar de islam betekent terugkeer naar hun herkomst. Naast deze twee nieuwe bevindingen bevestigt dit onderzoek grotendeels de literatuur met betrekking tot andere motieven. Zo blijkt uit dit onderzoek dat zowel in de periode van de jaren vijftig tot tachtig als van tachtig tot tweeduizend huwelijken vaak het eerste contact vormen dat noodzakelijk is voor bekering. Dit betekent echter niet dat het huwelijk afsluiten een motief is om te bekeren.

In 2000 wordt het aantal bekeerlingen op 6.000 geschat. Vanaf 2001 is een duidelijke toename vast te stellen. Hiervoor zijn meerdere redenen aan te wijzen. Allereerst neemt het aantal huwelijken tussen moslims en niet-moslims toe; dit blijft belangrijk voor het eerste contact, wat expert Anne Dijk het *fatah-moment* noemt. Daarnaast zijn moslims, voornamelijk door de tweede generatie, zichtbaarder aanwezig in de samenleving. Dit biedt meer mogelijkheden om een *fatahmoment* buiten het huwelijk te ervaren. In de internationale literatuur wordt het verband gelegd tussen bekeringen en 9/11. Daarbij wordt vooral gewezen op het feit dat de opvolgende negatieve aandacht tot nieuwsgierigheid leidt. Dit onderzoek bevestigt deze conclusie, maar stelt ook dat 9/11 en soortgelijke indringende gebeurtenissen mensen existentiële vragen laat stellen, met als gevolg dat de persoon in kwestie zijn levensbeschouwing verandert naar bijvoorbeeld de islam. Tot slot brengt dit onderzoek de nieuwe term *reactive conversions* onder de aandacht. Deze bekeerlingen bekeren zich niet uit nieuwsgierigheid, maar uit sympathie met moslims en afkeuring van de dominante ideologie die negatief tegenover moslims staat. Deze beweegredenen sluiten aan bij de internationale historiografie, maar de laatste twee vullen de Nederlandse aan, aangezien die zich vooral richt op het belang van huwelijken. Daarnaast vult dit onderzoek ook de Nederlandse historiografie aan door het aandeel van Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdise bekeerlingen zichtbaar te maken. Een andere groep die nog nooit is meegenomen in de literatuur vormen de bekeerlingen vanuit de Ahmadiyya-gemeenschap, die toch een aanzienlijke groep vormt.

Met de gegevens uit het archief van Moskee Soennah valt te concluderen dat vanaf 2014 het aantal bekeerlingen nog sterker toeneemt. De groep bekeerlingen vormt in deze periode een directe afspiegeling van de samenleving, met een lichte oververtegenwoordiging van vrouwen. Voor de toename sinds 2014 zijn meerdere beweegredenen aan te wijzen. Vrijwel alle beweegredenen uit eerdere periodes blijven een rol spelen in deze periode. Zo valt in 2014 een piek waar te nemen met de burgeroorlog in Syrië en in 2023 opnieuw met het conflict in Gaza. In de literatuur wordt het verband benoemd tussen een toename van het aantal geboren moslims en het aantal bekeringen. Dit gaat echter niet op voor deze periode, aangezien er geen sterke stijging is in het aantal moslims, maar wel in het aantal bekeringen. Dit onderzoek concludeert dat deze toename toe te schrijven is aan sociale media, die het mogelijk maakt om *fatah-momenten* te ervaren zonder daadwerkelijk intensief contact te hebben met moslims. Daarnaast komen islamitische jongeren in deze periode

steeds meer in contact met niet-moslims. Beide ontwikkelingen zorgen voor een sterke groei van het aantal jonge bekeerlingen, iets wat wel is opgemerkt door reguliere media, maar voorheen nog niet was onderbouwd in de literatuur. De islam is tevens een zichtbaar onderdeel van de Nederlandse samenleving geworden en vooral bekeringen van bekende Nederlanders en influencers hebben bijgedragen aan het normaliseren van bekering tot de islam. Fatah-momenten zijn door deze eerder genoemde ontwikkelingen makkelijker te bereiken. De fatah vormt echter nog geen motief om te bekeren. Deze motieven lopen uiteen, maar de belangrijkste daarvan zijn het geïnspireerd raken door het goede gedrag van moslims en het zoeken naar een antwoord op spirituele leegte, wat voornamelijk jongeren drijft.

Samenvattend laat dit onderzoek zien dat de islam vanaf de jaren vijftig een steeds stevigere positie verwerft binnen de Nederlandse religieuze markt. Deze ontwikkeling valt te verklaren door de brede toepasbaarheid van de islam op uiteenlopende individuele behoeften — van spirituele en theologische tot rationele, emancipatoire, politieke en maatschappelijke motieven. Tegelijkertijd is de bekeerlingenpopulatie allesbehalve homogeen. Het samenvoegen van bekeerlingen in één enkele categorie, zoals de categorieën van Allievi, doet geen recht aan hun diversiteit en complexe beweegredenen. Deze beweegredenen zijn samen te vatten onder drie dimensies: het aanbod van de islam op de religieuze markt, de behoefte van het individu in de samenleving en tot slot de mogelijkheid tot een fatah-moment.

Literatuur en bronnen

Literatuur

Abaâziz, B., *'Ze Waren Onwetend' Een Onderzoek Naar De Religieuze Beleving Van De Eerste En Tweede 'Generatie' Marokkaanse Nederlanders* (Rotterdam 2021)

Agai, B., 'U. Riyāḍ en M. Sajid, *Muslims in interwar Europe : a transcultural historical perspective* (Leiden: Brill 2015).

Allievi, S., *Les convertis à l'islam : les nouveaux musulmans d'Europe* (Paris: l'Harmattan 1998).

Berger, M. S., *A brief history of Islam in Europe : thirteen centuries of creed, conflict and coexistence* (Leiden: Leiden University Press 2014).

Berger, M. S., *De halalborrel : En de toekomst van de islam in Nederland* (Amsterdam: Atlas Contact 2020).

Bouras, *Het land van herkomst perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010* (Hilversum 2012).

Bruin, K. S., *Vijftien jaar Islam in Nederland, 1947-1962 : een korte geschiedenis van de Ahmadiyya Muslim Missie in Nederland* (Den Haag: Ahmadiyya Muslim Missie in Nederland, 'De Moskee' 1962).

Crienen, V., e.a. ed., *Geschiedenissen van de islam in Nederland en Vlaanderen* (Leuven: Universitaire Pers Leuven 2024).

Crijnen, T., *Nieuwe moslims : veertien portretten van Nederlandse en Vlaamse moslims* (Amsterdam: Bulaaq 1999).

- De Bakker, J., *Slaves, arms, and Holy War: Moroccan policy vis-à-vis the Dutch Republic during the establishment of the 'Alawi dynasty (1660-1727)* (Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 1991).
- De Koning, M., *Zoeken Naar Een 'Zuivere' Islam: Geloofsbeleving En Identiteitsvorming Van Jonge Marokkaans-Nederlandse Moslims* (Amsterdam 2008).
- De Koning, M., 'From Turks and Renegades to Citizens and Radicals : The Historical Trajectories of 'Good' and 'Bad' Muslims in the Netherlands', *Trajecta: Religion, Culture and Society in the Low Countries* 29 (2020) 3-26.
- Eldering, L., *Marokkaanse Gezinnen in Nederland* (Alphen aan den Rijn 1982).
- El Hamidi, L., *Generatie 9/11. Migratie, Diaspora En Identiteit* (Amsterdam 2022).
- Fadil, N., 'The Anthropology of Islam in Europe: A Double Epistemological Impasse', *Annual review of anthropology* 48 (2019) 117-132.
- Geelhoed, F., R. Staring en B.W Schuurman, '*Understanding Dutch converts to Islam: On turbulent trajectories and (non-) involvement in jihadist movements*' (2019).
- Geelhoed, F., *Striving for Allah : purification and resistance among fundamentalist Muslims in the Netherlands* (Den Haag: Eleven International Publishing 2014).
- Hass, B. S., Being a 'White Muslima' in the Netherlands Ethnicity, Friendships and Relationships—The Dutch Conversion Narrative, *Religions* 11 (2020) 1-32.
- Hofmann, G., *Muslimin werden : Frauen in Deutschland konvertieren zum Islam* (Frankfurt: Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie 1997).
- Huijnk, W., *De religieuze beleving van moslims in Nederland Diversiteit en verandering in beeld*. SCP (Den Haag 2018).
- Khalil, G. M. A. Z., *Conversion to Islam in the Netherlands : motivations of Dutch people to convert to Islam* (S.l: s.n.] 1999).
- Kleijer, H., 'Life Stories: Toward a Sociology of Memory', *Sociologische gids* 49 (2002) 430-442.
- Laarman, C., *Oude onbekenden het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten in Nederland, 1945-2005* (Hilversum 2013).
- Lannaccone, L. R., 'Religious Practice: A Human Capital Approach', *Journal for the scientific study of religion* 29 (1990) 297-314.
- Lucassen, L. en J. Lucassen, *Vijf eeuwen migratie : een verhaal van winnaars en verliezers* (Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact 2018).
- Lucassen, L., J. Oltmer en D. Feldman, *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880- 2004)* (Amsterdam University Press 2006).

- MacCloud A., *African American Islam* (New York: Routledge 1995). Patrick D Bowen, *A History of Conversion to Islam in the United States, Volume 2: The African American Islamic Renaissance, 1920-1975* (Boston: BRILL 2017).
- Maessen, C., *Hoge Hakken en Hoofddoeken: Waarom Nederlandse vrouwen zich bekeren tot de islam* (Amsterdam 2011).
- Mansson-McGinty, A., *Becoming Muslim : Western women's conversions to Islam* (New York: Palgrave Macmillan 2006).
- Midden, E., 'Rethinking 'Dutchness': Learning from the intersections between religion, gender and national identity after conversion to Islam. *Social Compass* 65 (2018) 684-700.
- Poorthuis, J. H. M., Theo Salemink en Patrick Nederkoorn, *Van harem tot fitna : beeldvorming van de islam in Nederland 1848-2010* (Nijmegen: Valkhof Pers 2011).
- Rath, J., *Islam: Een Ontzuilende Samenleving Reageert Op Het Ontstaan Van Een Geloofsgemeenschap* (Amsterdam, 1996).
- Rambo, L. R., en C. E. Farhadian ed., *The Oxford handbook of religious conversion* (New York: Oxford University Press 2014).
- Ryad, U, 'Te gast in Den Haag - discussies moskeebouw in Nederland vóór de Tweede Wereldoorlog' (2013) in: *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2 (Leuven 2013) 59-78.
- Ryad, U., "'Rather Turkish than Papist": Islam as a political force in the Dutch Low Countries in the Early Modern Period', *The Muslim world* (Hartford) 107 (2017) 714-736.
- Schmeets, H. en S. Te Riele, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw* (Den Haag/Heerlen: CBS 2009), 35-37.
- Schinkel, W., *Denken in een tijd van sociale hypochondrie : aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij* (Kampen: Klement 2007).
- Stark R., en W. S. Bainbridge, *A theory of religion* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press 1996).
- Stutje, K., 'Indonesian Islam in Interwar Europe: Muslim Organizations in the Netherlands and beyond.' in *Muslims in Interwar Europe: A Transcultural Historical Perspective*, edited by Bekim Agai, Umar Ryad, Mehdi Sajid, 125-150. Leiden: Brill, 2015.
- Teune R., *New Muslims on Dutch Grounds. A Study on Religious Transition to Islam by Native Dutch Converts* (Amsterdam 2007).
- Tijl, 'Instruments of trade or maritime entrepreneurs? The economic agency of Dutch seamen in the Golden Age', *Journal of Social History* 52 (2019) 1132-1164.
- Van Den Bogaert, D., "Ik ben rustiger geworden": Een onderzoek naar Nederlandse vrouwen die zich bekeren tot de Islam (Utrecht 2016).
- Van Den Doel, W., *Snouck : het volkomen geleerdenleven van Christiaan Snouck Hurgronje* (Amsterdam: Prometheus 2021).

- Van der Meulen, M., en H. Stoffels, *Participation of Immigrant Churches in Dutch Civil Society* (november 2007).
- Van Gelder, M., 'The Republic's Renegades: Dutch Converts to Islam in Seventeenth-Century Diplomatic Relations with North Africa', *Journal of early modern history* 19 (2015) 175-198.
- Van Gelder, M., 'Tussen Noord-Afrika en de Republiek: Nederlandse bekeerlingen tot de islam in de zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 126 (2013) 16–33.
- Van Klaveren, J., *Afvallige Van christendom naar islam in tijden van secularisatie en terreur* (Den Haag: 't Kennishuys 2019).
- Van Koningsveld, P. S., e.a., 'Conversion of European Intellectuals to Islam: The Case of Christiaan Snouck Hurgronje alias 'Abd al-Ghaffār', in: *Muslims in Interwar Europe* 17 (United States: BRILL 2016) 88-104.
- Van Nieuwkerk, K. Ed., *Moving in and out of Islam* (Austin: University of Texas Press 2018).
- Van Nieuwkerk, K., *Women embracing Islam : gender and conversion in the West* (1st ed.; Austin: University of Texas Press 2006).
- Van San, M., 'Lost Souls Searching for Answers?: Belgian and Dutch Converts Joining the Islamic State', *Perspectives on terrorism* (Lowell) 9 (2015) 47-56.
- Voas, D., en F. Fleischmann, 'Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generations'.
- Vroon-Najem, V., *Pushing the Limits of Dutchness. Agency and Change in the Context of Female Conversion to Islam* (Amsterdam 2007).
- Vroon-Najem, V., en . Moors, '“Making Hijra’: mobility, religion and the everyday in the lives of women converts to Islam in the Netherlands'. *Contemporary Islam* 15 (2021) 35-55.
- Vroon-Najem, V., *Sisters in Islam. Women's conversion and the politics of belonging: A Dutch case study* (Amsterdam 2014).
- 'Azmī, B., *On Salafism : concepts and contexts* (Stanford, California: Stanford University Press 2022).

Digitale bronnen

- Abdulwahid van Bommel https://npo.nl/start/video/abdulwahid-van-bommel_1.
- Aboutaleb ook onder christenen heb je salafisten, <https://nos.nl/artikel/2211502-aboutaleb-ook-onder-christenen-heb-je-salafisten>

Bekering uitgelegd in het Hebreeuws en Grieks,

<https://www.dereprince.nl/overdenkingen/bekering-uitgelegd-vanuit-het-grieks-enhebreuws/>.

Convert or revert how does it matter, <https://aboutislam.net/reading-islam/living-islam/convert-or-revert-how-does-it-matter/>

De gewelddadige jihad in Nederland: Actuele trends in de islamistisch-terroristische dreiging, https://www.aivd.nl/binaries/aivd_nl/documenten/publicaties/2006/03/30/degewelddadige-jihad-in-nederland/degewelddadigejihadinnederland2006.pdf.

Eenzaamheid onder jongeren tijdens corona crisis, <https://www.movisie.nl/artikel/eenzaamheid-onder-jongeren-tijdens-coronacrisis>

Ex-PVV'er Joram van Klaveren bekeerd tot de Islam!, <https://www.youtube.com/watch?v=zE4mXNWzOuA>.

Geboren moslims in de leer bij westerse bekeerlingen, <https://www.trouw.nl/voorpagina/geboren-moslims-in-de-leer-bij-westersebekeerlingen~b569b5eb>.

Gemme Burger, *We bekijken de islam niet meer door een exotische bril*, <https://dekanttekening.nl/interview/we-bekijken-de-islam-niet-meer-door-een-exotischebril/>.

Helft Nederlanders ziet genocide in Gaza, <https://www.amnesty.nl/actueel/opiniepeiling-helft-nederlanders-ziet-genocide-in-gaza>

Journey to Islam | Paul Williams of Blogging Theology, https://www.youtube.com/watch?v=U_5i7lQJaAI.

Meinema, *'Jaarlijks bekeren zo'n 500 autochtone Nederlandse vrouwen zich tot de islam'* (2015), <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/06/10/jaarlijks-bekeren-zon-500-autochtone-nederlandse-1502495-a458366>

'Mijn bekering tot de islam maakt mij geen ander mens', <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/03/26/mijn-bekering-tot-de-islam-maakt-mij-geen-andermens-a4194280>.

Moskeeën zien meer jonge bekeerlingen en islam geïnteresseerden, <https://nos.nl/artikel/2490669-moskeeen-zien-meer-jonge-bekeerlingen-en-islamgeïnteresseerden>.

Opnieuw bekeert oud-PVV'er zich tot islam: "Opsteker voor de gemeenschap", <https://www.gelderlander.nl/politiek/opnieuw-bekeert-oud-pvver-zich-tot-islam-opstekervoor-de-gemeenschap~afc8aae8/>.

The Life of Hamza Yusuf, https://www.youtube.com/watch?v=vECX38CB_XE.

Understanding the origins of wahhabism and Salafism, <https://jamestown.org/program/understanding-the-origins-of-wahhabism-and-salafism/>.

Van Herten, M. en F. Otten, *Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland* (CBS 2007), <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/ACE89EBE-0785-4664-9973A6A00A457A55/0/2007k3b15p48art.pdf>.

Voor een diepte interview over deze gemeenschap: Salaheddine Benchiki, *STUDIO RAMADAN: MOLUKSE JONGEREN VINDEN DE ISLAM!* <https://www.youtube.com/watch?v=ZXurEqnCqc4>.

Wie gebruikt het vaakst sociale media?, <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2020/wie-gebruikt-het-vaakst-socialemedia/#:~:text=In%202014%20gebruikte%2074%20procent,laatste%20jaren%20vaker%20sociale%20media>.

Yusuf Islam (Cat Stevens) • Interview (Religion/Music/Politics) • 1994,
<https://www.youtube.com/watch?v=VOfnW3y5OhM>.

Journey to Islam | Paul Williams of Blogging Theology,
https://www.youtube.com/watch?v=U_5i7lQJaAI.

Bijlage 1: Moskee Soennah archief

Niet gepubliceerd ivm. privacy

Bijlage 2 Archiefstuk MIC.

Niet gepubliceerd ivm. privacy

Bijlage 3: Moskee vragen

De meeste moskeeën waarmee contact is opgenomen, zijn bevraagd op deze factoren. Voor een aantal moskeeën is de informatie afkomstig uit interviews. Het is vanzelfsprekend dat het aantal benaderde moskeeën niet volledig representatief is. Bovendien is er geen betrouwbare informatie over de verhoudingen tussen verschillende typen moskeeën. Zo is onbekend hoeveel kleine wijkmoskeeën er zijn in verhouding tot grote wijkmoskeeën. Deze gegevens zijn op zichzelf dus beperkt van waarde, maar dienen ter ondersteuning van de andere schatting en de expertinterviews. Op basis van deze twee bronnen valt er wel degelijk een onderbouwde uitspraak te doen over deze methode.

Tabel moskee vragen

	Type Moskee	Aantal bekeerlingen in 2024. (waaronder schattingen)	Geslachtsverhouding	Etnische Achtergrond	Toename Ja/Nee
Moskee Soennah	Landelijke Moskee	203	60% vrouw	Heel divers	Ja
Moskee al Hikma Den haag	Landelijke Moskee	163	/	/	Ja
De Blauwe Moskee	Landelijke Moskee	137	60% vrouw	Divers reflecteert Amsterdamse gemeenschap	Ja
Centrum de Middenweg	Landelijke Moskee	112	Merendeel vrouw	Divers reflecteert Rotterdamse gemeenschap	Ja
Moskee Noor Den Haag	Stadsmoskee	112	Gelijk	Divers	ja
El Feth Moskee tilburg (2023)	Stadsmoskee	70 ²³⁸	/	/	Ja
Moskee Assalam Rotterdam	Stadsmoskee	70	/	/	Ja

²³⁸ Moslimbekeerlingen worstelen met openheid en houden zich stil, <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/4665492/moslimbekeerlingen-worstelen-met-openheid-en-houdenzich-stil>, geraadpleegd 05-06-2025.

Moskee Mohsinin Den Haag	Grote wijkmoskee	36	Merendeel vrouw	Divers reflecteerd Haagse gemeenschap	Ja
Moskee al Fath Dordrecht	Grote wijkmoskee	24	Gelijk	Divers	Ja
Moskee HDV Fetih Roermond	Grote wijkmoskee	25	2/3 is vrouw	Veel bekeerlingen met een christelijke achtergrond	Ja
Omar al Farouk moskee	Grote wijkmoskee	18	Schommelt tussen man en vrouw jaarlijks	Divers	Ja
Moskee al Ihsane Rotterdam Alexander	Grote wijkmoskee	15	Gelijk	Divers weerspiegelt Rotterdam oost.	Ja
Moskee Assalam Gouda	Kleine wijkmoskee	18	Merendeel vrouw	Heel divers	Ja
Moskee Mohsinin Lange Dijk	Kleine wijkmoskee	12	60% vrouw	Divers	Schommelt per jaar
Moskee al Islam Den haag	Grote wijkmoskee	10	Merendeel vrouw	Divers weerspiegelt de wijk	Stabiel gebleven
Moskee Aya Sofya Camci Amsterdam	Grote wijkmoskee	10	/	Voornamelijk autochtoon en veel christelijke achtergronden	Ja
Moskee Hijra Leiden	Grote wijkmoskee	10	Merendeel vrouw	Divers weerspiegelt de samenleving van Leiden	Ja
Moskee Nasr Veenendaal	Grote wijkmoskee	5	80% vrouw	75% autochtoon, 25% diverse achtergronden	Ja
	Kleine wijkmoskee	5	2/3 is vrouw	Divers	Ja
Moskee Hijra vlaardingen	Kleine wijkmoskee	5	gelijk	Heel divers	Ja

Moskee Noor Schiebroek	Kleine wijkmoskee	3	Merendeel vrouw	Divers	Stabiel gebleven
Pakistaanse Moskee Rotterdam	Kleine wijkmoskee	3	Merendeel vrouw	Voornamelijk Surinamers en Nederlanders	Stabiel gebleven

Bijlage 4: toename bekeerlingen

Niet gepubliceerd ivm. privacy

Bijlage 5: Expertvragen

Vraag aan Anne Dijk.

Vraag: Kwam het voor dat er Indo's, Molukkers en Indonesiërs bekeerden?

Antwoord: Ja dit kwam voor en was een vrij grote groep verspreid over het hele land.

Vraag Enes Taspinar over aantal bekeerlingen bij moskeeën van IslamColor.

Vraag: Hoeveel bekeerlingen er gemiddeld bij de moskeeën waar jullie contacten mee hebben

Antwoord: 15 gemiddeld.

Vraag Abu Anass over lage opleidingsniveau bekeerlingen

Vraag: Er heerst een stigma dat bekeerlingen laag opgeleid zijn. Hoe kijkt u tegen dit stigma aan.

Antwoord: Daar klopt niets van. Tuurlijk het is verdeeld. Je hebt ook mensen die wat lager opgeleid zijn. Maar hier bij Moskee Soennah ben ik talloze bekeerlingen tegen gekomen die juist hoogopgeleid zijn. Van rechters, advocaten, dokters en docenten noem het maar op.

Bijlage 6: Enquête

Ter aanvulling van het onderzoek is een enquête opgesteld voor bekeerlingen. Deze is in de facebook groep van stichting bekeerling geplaatst. Hier zijn 85 respondenten uitgekomen. Hieronder bevinden zich een aantal gegevens over de respondenten om een goed beeld hierover te hebben. De enquête geldt alleen als extra aanvulling op de andere bronnen en niet als een op zichzelf staand bewijs

Leeftijd respondenten:

- **Onder 18:** 17 (20%)
- **Tussen de 18-25:** 34 (40%)
- **Tussen de 25-40:** 31 (37%)
- **Tussen de 40-62:** 2 (3%)

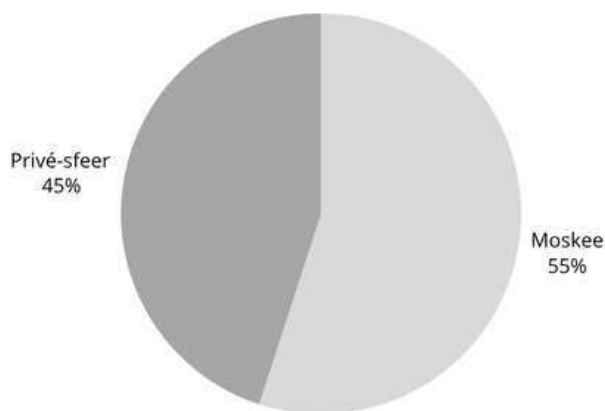
Periode van bekering:

- **1950 tot 2001:** 12 (14%) • **2001 tot 2014:** 30 (35%)
- **2014 tot 2024:** 43 (51%)

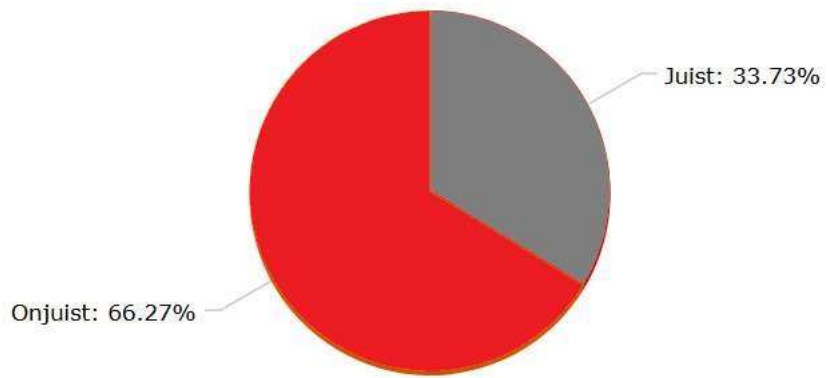
Geslacht:

- **Man:** 21 (24%)
- **Vrouw:** 64 (76%)

Waar bekeerlingen hun shahada afnemen. (Vraag: waar heeft u uw shahada gedaan?)

Kettingbekeringen (Vraag: Nadat u bent bekeerd zijn er in uw directe omgeving mensen tot de islam getreden?)

Contacten met moslims voor de bekering. (vraag: Had u contacten met moslims voor uw bekering?)

